

Українська Академія Архітектури
Національна Спілка Архітекторів України
Київський Національний Університет Будівництва та Архітектури

*Моєму вчителю архітектури
Юрію Сергійовичу Асєєву*

БОРИС ЄРОФАЛОВ

КИЇВ
АРХІТЕКТУРНИЙ
АТЛАС

З десятьма історичними картами,

294 оригінальними світлинами та архівними ілюстраціями

Видання 2-е, виправлене і доповнене

КИЇВ | А+С | 2021

УДК 72.01; 711.1

€ 78

€ 78 Єрофалов Б. Л. Київ | Архітектурний атлас: 3 десятима історичними картами, 294 оригінальними світлинами та архівними ілюстраціями | Вид. 2-е, випр. і доп. — К.: Видавничий дім А+С, 2021. — 352 с., іл.

ISBN 978-617-7765-14-0

В «Архітектурному атласі Києва» представлені сто знаменитих, екзотичних і цікавих в архітектурному сенсі об'єктів. Будинки і споруди упаковані в десять епох. Кожна епоха супроводжується оригінальною картою відповідного періоду. Путівник призначено мандрівникам, архітектам, калікам перехожим, киевознавцям та всім небайдужим диму дідизни.

На обкладинці:
*конкурсний проект
повоєнної відбудови
Хрещатика, макет,
архит. О. Власов, 1947*

© Б. Л. Єрофалов, 2013, 2021

© А+С, 2013, 2021

Зміст

Передне слово Володимира Гусакова.	6
1. Стародавній Київ. X–XIII століття	8
2. Київ бароковий. XVII–XVIII століття	32
3. Київ класичний. Кінець XVIII — перша половина XIX століття	56
4. Київ еkleктичний. Друга половина XIX — початок XX століття.	80
5. Київ модерний. Початок XX століття	104
6. Київ конструктивістський. 1910-ті — 1920-ті роки	128
7. Київ соцреалістичний. 1930-ті роки	152
8. Київ повоєнний. 1944–1959 роки.	176
9. Київ пізньорадянський. 1960–1990 роки	200
10. Київ незалежний. 1991–2021 роки	224
Історичні назви та перейменування київських вулиць і площ.	248
Двісті книжок та реплік до архітектурного атласу.	280
Ілюстрації	292
Kyiv Architectural Atlas.	294

Переднє слово

Архітектурний атлас — спеціальний формат. Це не довідник, не путівник і не історія архітектури одного міста. І разом з тим це і перше, і друге, і третє. Однак головна його особливість — компактна упаковка найцікавіших, широко відомих, а часто і зовсім несподіваних архітектурних пам'яток Києва в географічно доступній формі.

В історії міста виділено десять архітектурних епох, котрі мають ясно виражені стилістичні та часові рамки: від періоду Київської Русі до кінцевого радянського періоду і років Незалежності. Кожна презентація відкривається картою відповідної епохи, на якій відзначені обрані пам'ятки.

Архітектурні періоди сформовані, в тому числі, за кількістю і значущістю будівель і споруд-пам'яток в структурі сучасного міста. В результаті можна скласти цікаву картину дійсної історії міста, очевидно — за тривалістю кожної архітектурної епохи. Тобто, чим коротше період, якому можна присвоїти власне ім'я (відповідно, кількість архітектурних пам'яток якого в місті відчутно, зримо і достатньо для повноцінної презентації), тим «якісніше» в архітектурному відношенні ця «епоха», адже в найбільш стислі терміни дала виразне обличчя стилю на строкатому килимі міської забудови.

Статистика красномовна: I-й період, стародавній, охоплює 4 століття; II-й бароковий — 2 століття; III класичний — 75 років; IV еkleктичний — 50 років; V модерний — 20; VI конструктивістський — 20; VII соцреалістичний — 10; VIII післявоєнний — 15; IX пізньорадянський — 30; X-й період, Незалежності — 30 років.

Таким чином, просторово і архітектурно артикульована історія міста Києва почалася досить пізно, в X столітті. Примітно, що темні часи — татаро-монгольської навали, спустошення міста й початку литовського впливу — ніяк не відображені в архітектурній спадщині міста, таких пам'яток просто не існує. Тобто XIV–XVI століття в просторовому (та історичному) відношенні майже викреслені з біографії Києва. Рекордсменами з вибухового впливу стилю на вигляд міста стали 1930-ті. За тривалістю впливу — період візантійської архітектури, X–XIII століття.

Головне завдання Атласу — дати стереоскопічне уявлення про архітектуру Києва на свідомо компактному матеріалі. Бо наше місто — джерело стилів і технологій, справжня скарбниця майстерності, яка заповнювалася протягом тисячі років.

Володимир Гусаков, президент НСАУ 2011–2020 рр.

1

1. Стародавній Київ

X–XIII століття

Лиш тисячолітньою давниною датовані перші відомі кам'яні споруди Києва. Мурували тоді за візантійською технологією: з плінфи та бутового каменю. Кладку називали по-латинському — *opus mixtum*, тобто змішаною. Від великого міста вціліло лише з десяток великих пам'яток.

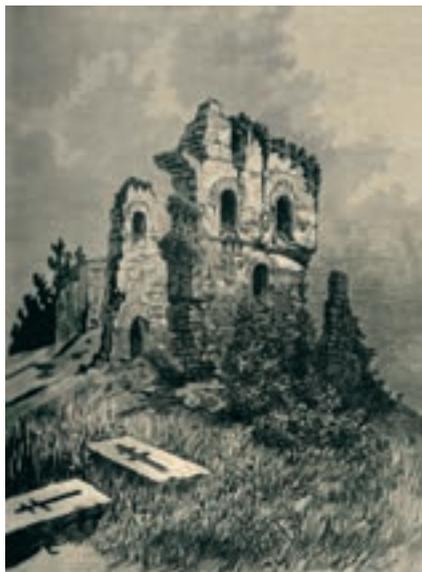
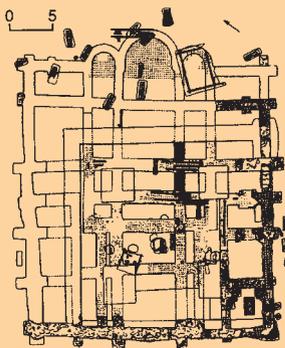

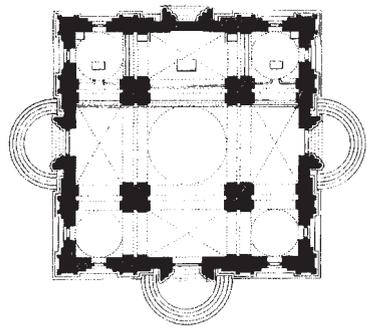
01. церква богородиці десятинної | десятинна

вул. Володимирська 2

св. рівноап. кн. Володимир, 989–996

Перша кам'яна церква Київської Русі. Зведена грецькими майстрами як кафедральний собор князя Володимира, на утримання якого той виділив десятину від надходжень у казну. Була останнім передмур'ям киян у грудневі дні 1240 року, зруйнована військом хана Батия. У першій половині XVII ст. на двох'ярусних рештках церкви митрополит Петро Могила звів каплицю. Після розкопок Конрада Лохвицького 1824 року на її місці було збудовано першу в Росії церкву у неовізантійській манері — на п'ять куполів — за проектом В. П. Стасова (1828–1842). В її підлогу було включено залишки давнього храму. І цю церкву 1935 року радянська влада зруйнувала. Нині пам'яткою є руїни фундаментів і саме місце Десятинної.

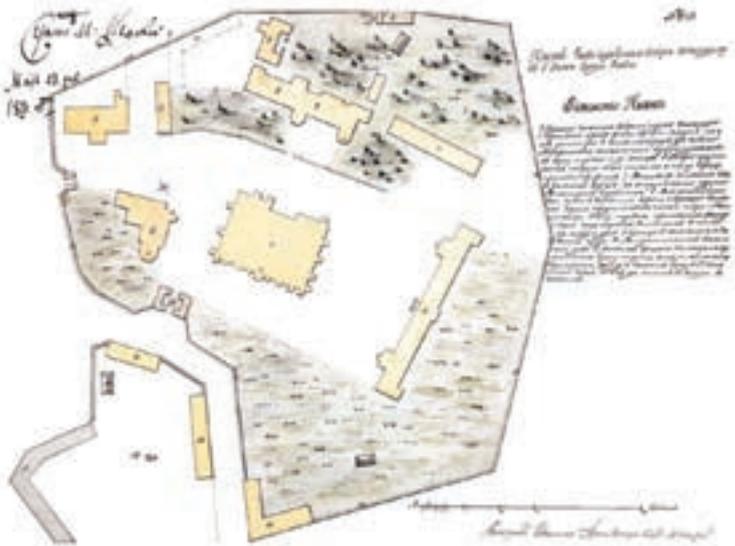
02. софійський собор

Софійська площа, вул. Володимирська 24
вел. кн. Ярослав Мудрий, 1017–1037

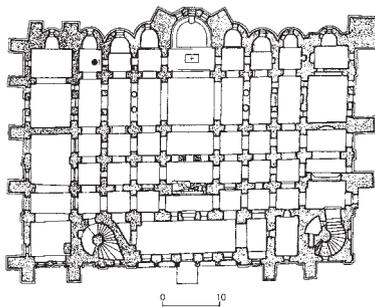
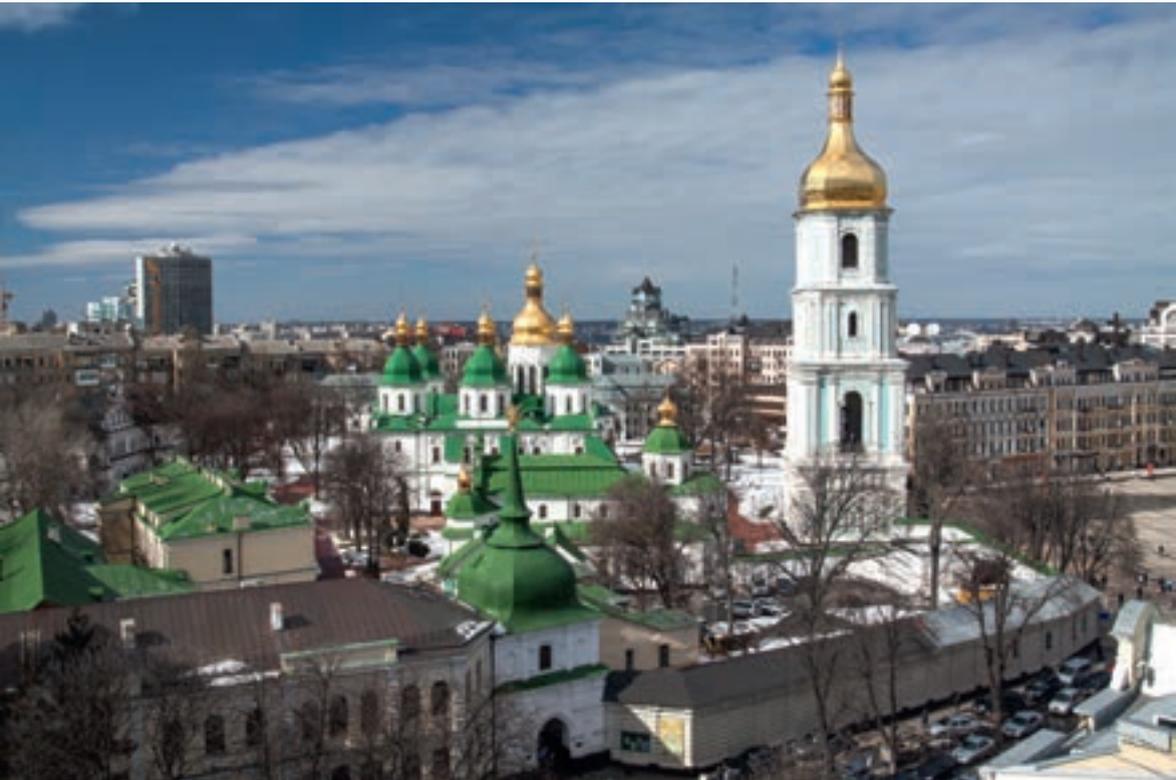

Саркофаг Ярослава Мудрого

Храм зведено в центрі нового міста Ярослава на перетині двох його головних вулиць як репліку Св. Софії у Константинополі. Початково мав тринадцять бань. У XVII столітті набув сучасного вигляду — з бароковими куполами і білими тинькованими стінами. Уславився фресковими розписами і мозаїками XI ст. Окрім церковних, виконував також функції княжої резиденції та бібліотеки Ярослава Мудрого. Тут зберігся мармуровий саркофаг Великого князя, оздоблений пальмовим гіллям і візантійським орнаментом. Уславленою святинею храму є Непорушна стіна, назва отримана завдяки прекрасній мозаїці із зображенням Марії Оранти у головній апсиді собору. За середньовічним переказом, Київ стоятиме доти, доки стоїть Непорушна стіна.

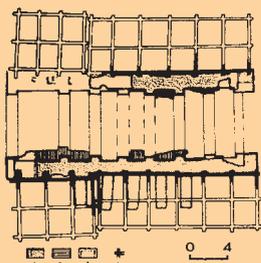
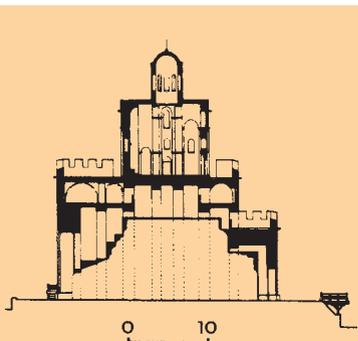
Садиба Софійського собору. Обмірний план Андрія Меленського, 1814

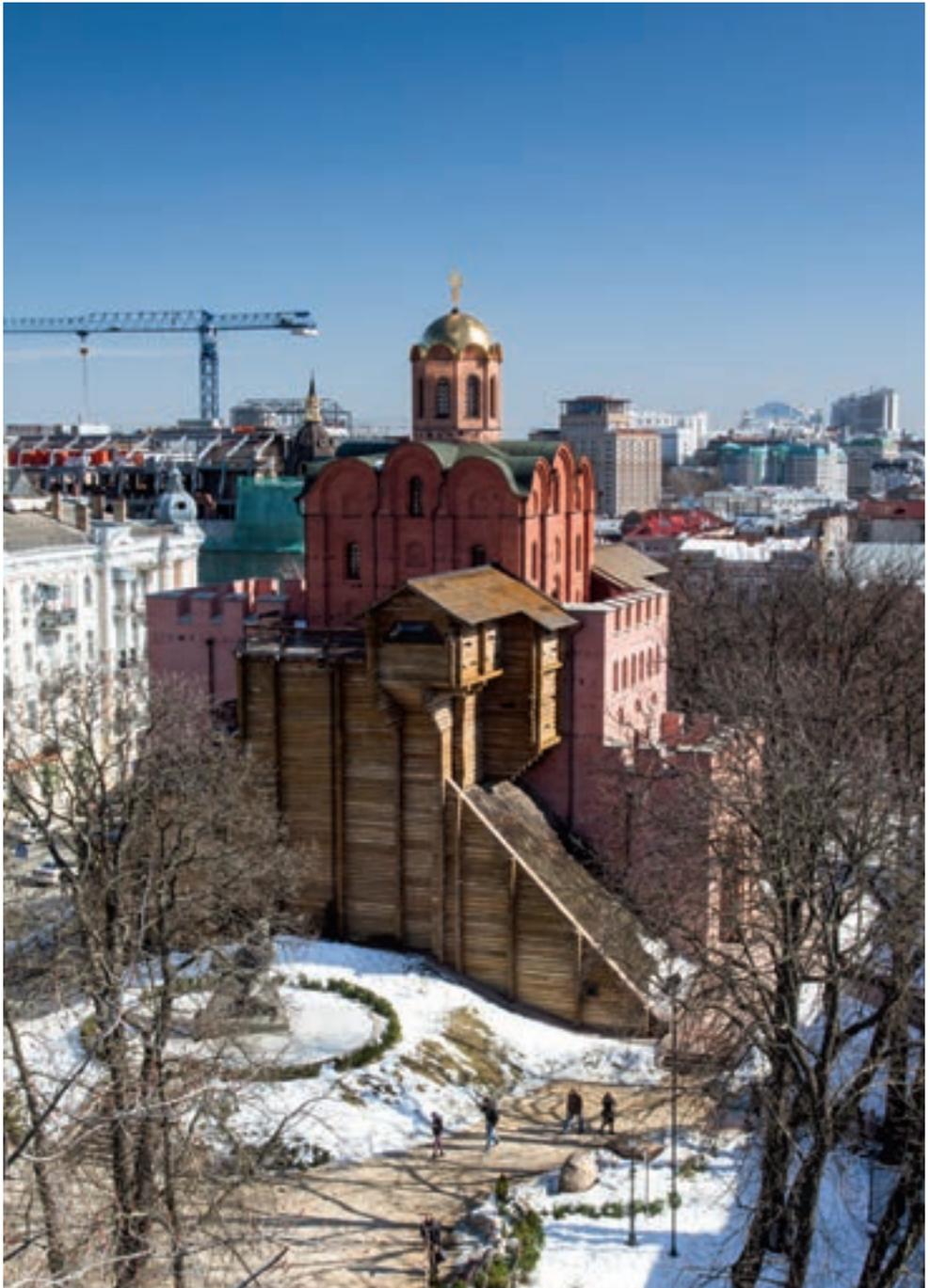
ЗОЛОТІ ВОРОТА

вул. Володимирська 40А, ріг вул. Ярославів Вал
вел. кн. Ярослав Мудрий, 1037

Південні ворота середньовічного міста Ярослав Мудрий спорудив як парадний в'їзд до столяного града Києва на кшталт Золотих воріт Єрусалима і Константинополя. Ці ворота стали тріумфальною аркою для полків Богдана Хмельницького 1648 року. Найближчим та найавтентичнішим наближенням до первинної версії київських воріт є Золоті ворота російського обласного міста Владимира (якщо не брати до уваги циліндричних прибудов XIX сторіччя по кутах). Ворота були кам'яною бойовою баштою, врізаною у високий земляний вал (близько 20 м), із надбрамною церквою Благовіщення. Розміри проїзду — 25 м завдовжки, 7,5 завширшки і до 15 заввишки — свідчать про параметри і міць київських укріплень. У 1838-му ворота було зміцнено аркбутанами (архітт. В. Беретті, Ф. Мехович), обнесено ажурною чавунною огорожею, навколо постав перший міський сквер. Нині залишки стін, що обмежують проїзд, сховано у «павільйон у вигляді давньої споруди», яку достатньо правдоподібно вигадали в Укрпроектреставрації до «1500-річчя Києва». Правдиве уявлення про ворота дають малюнки Абрагама ван Вестерфельда, зроблені 1651 року.

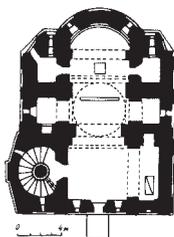
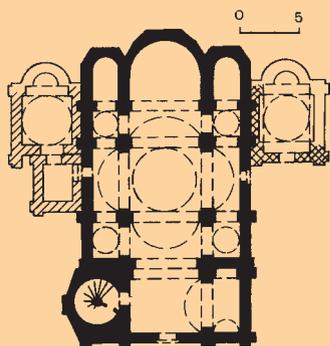

04. Михайлівська видубицька церква

Михайлівський Видубицький монастир, Наддніпрянське шосе
кн. Всеволод Ярославич, 1070–1077

Через загрозу обвалу церкви, розташованої над крутим схилом Дніпра, 1200 року Петро Милоніг звів біля підніжжя Звіринецької гори велику підпорну стіну. Слава мегаломана-зодчого сягнула літописів. Тим не менше, і стіну, і східну частину храму за століття змило жовтою водою Борисфену. Збереглися розписи XVII і XIX сторіч.

Плани церкви до і після обвалу в Дніпро

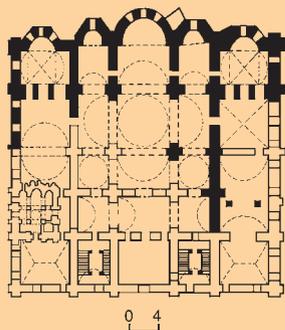

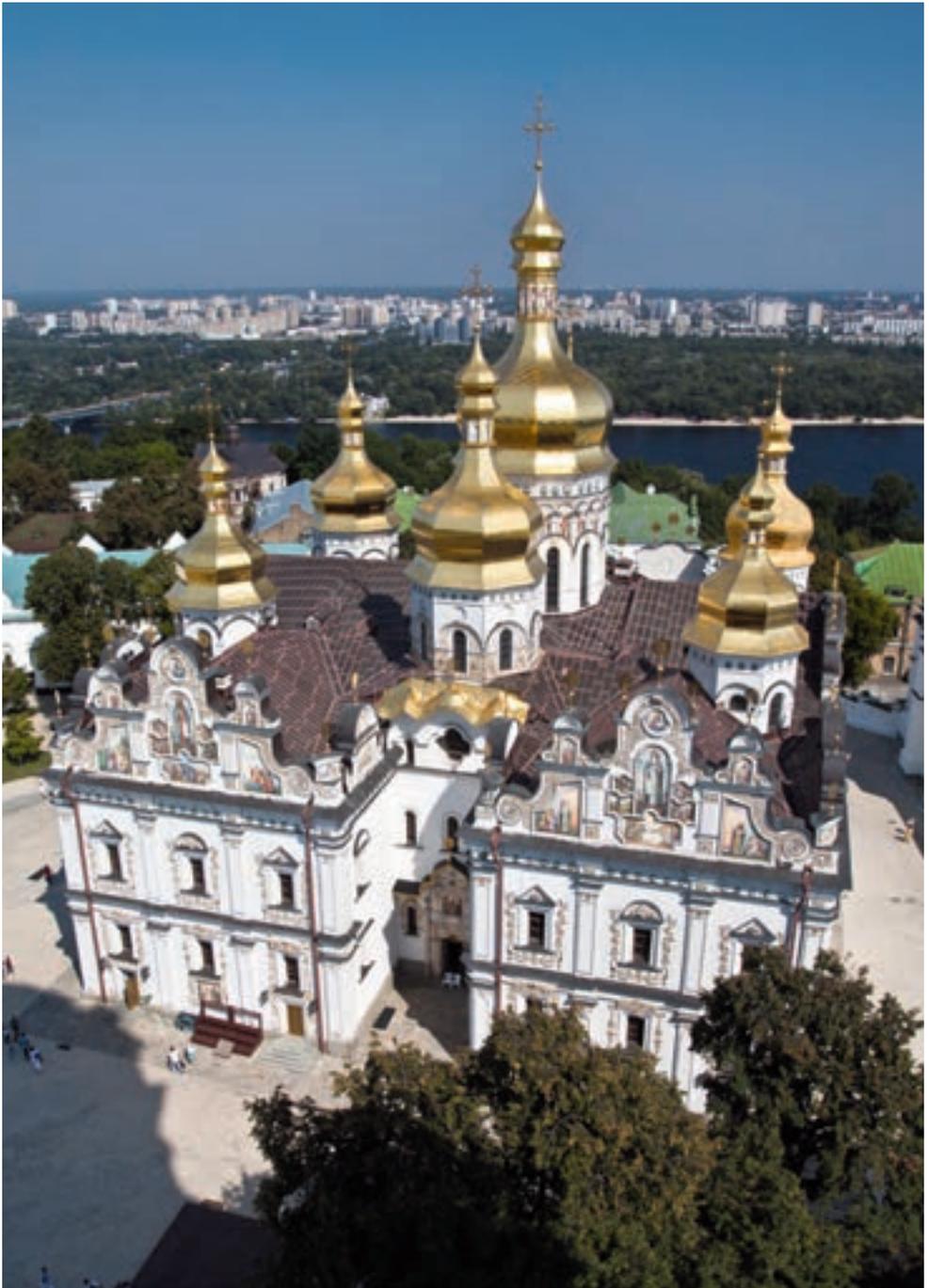
05. собор успіння пресвятої богородиці, або велика церква

Соборна площа Києво-Печерської лаври

прп. Феодосій Печерський, ктитор кн. Святослав II Ярославич, 1073–1089

Один із найважливіших елементів вивіреної системи доміант правого берега Дніпра. У XVIII столітті храм отримав щонайгарніше барокове оздоблення і бані. Був головною скарбницею Лаври та усипальницею руських та литовських князів. Підірваний 3 листопада 1941 року німецькими окупантами, про що існують неоднозначні свідчення у «Спогадах» придворного архітектора Гітлера — А. Шпеера. Відбудований у 1995–2000 роках. Освячений 24 серпня 2000 року.

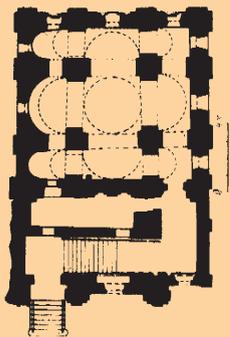

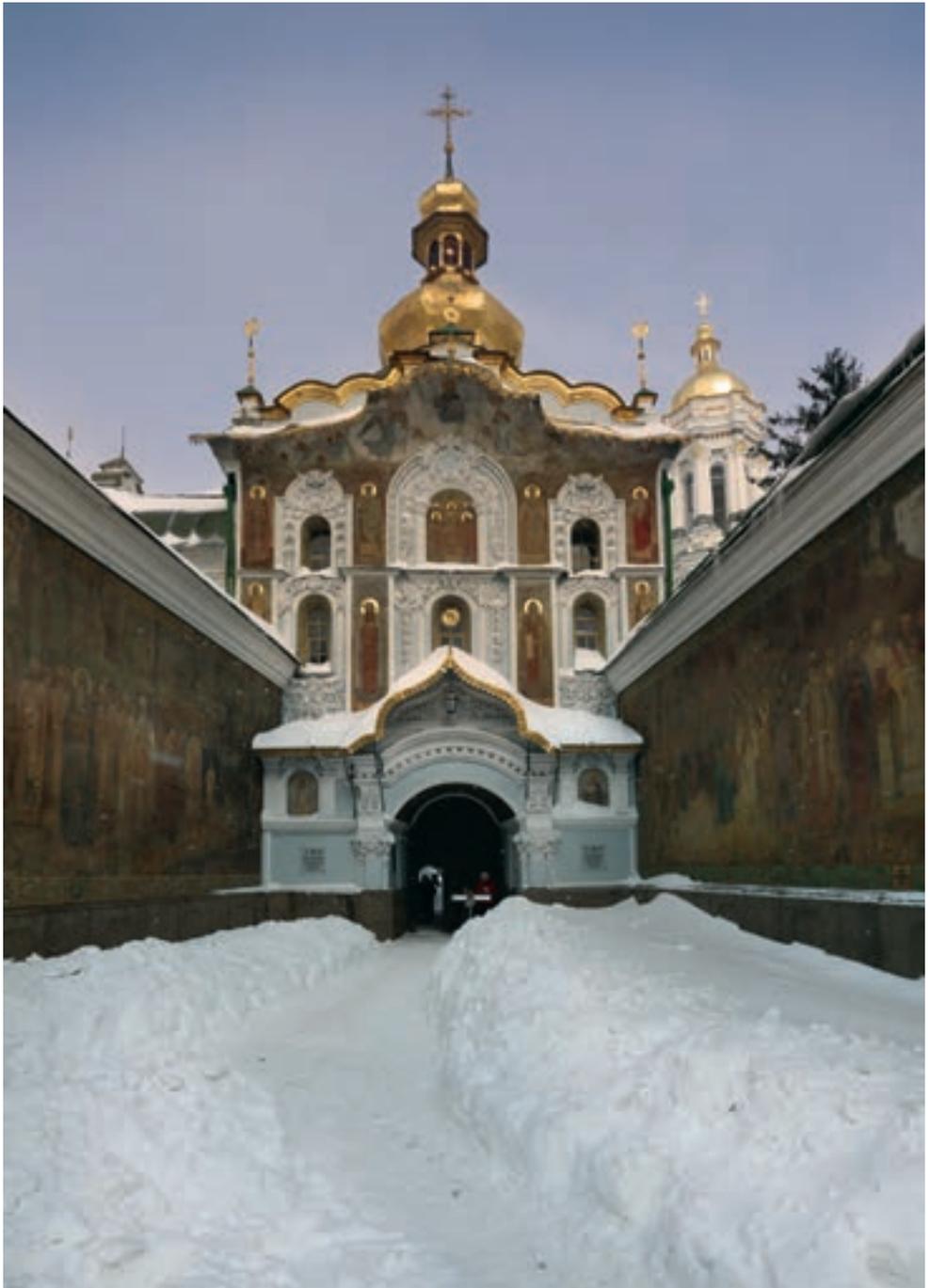

06. троїцька надбрамна церква

головний західний вхід у Києво-Печерську лавру
прп. Микола Святоша, 1108

Несподівано добре збережена споруда князівських часів. Церкву ґрунтовно прикрасили наприкінці XVII — у XVIII столітті: фасад набув ажурних барокових шат, інтер'єр — прецікавих розписів (які в наш час починають осипатися).

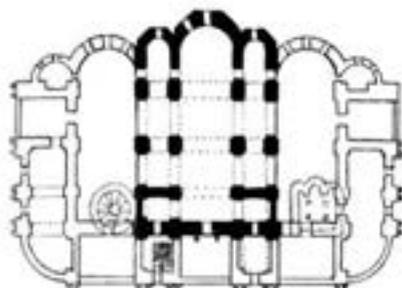
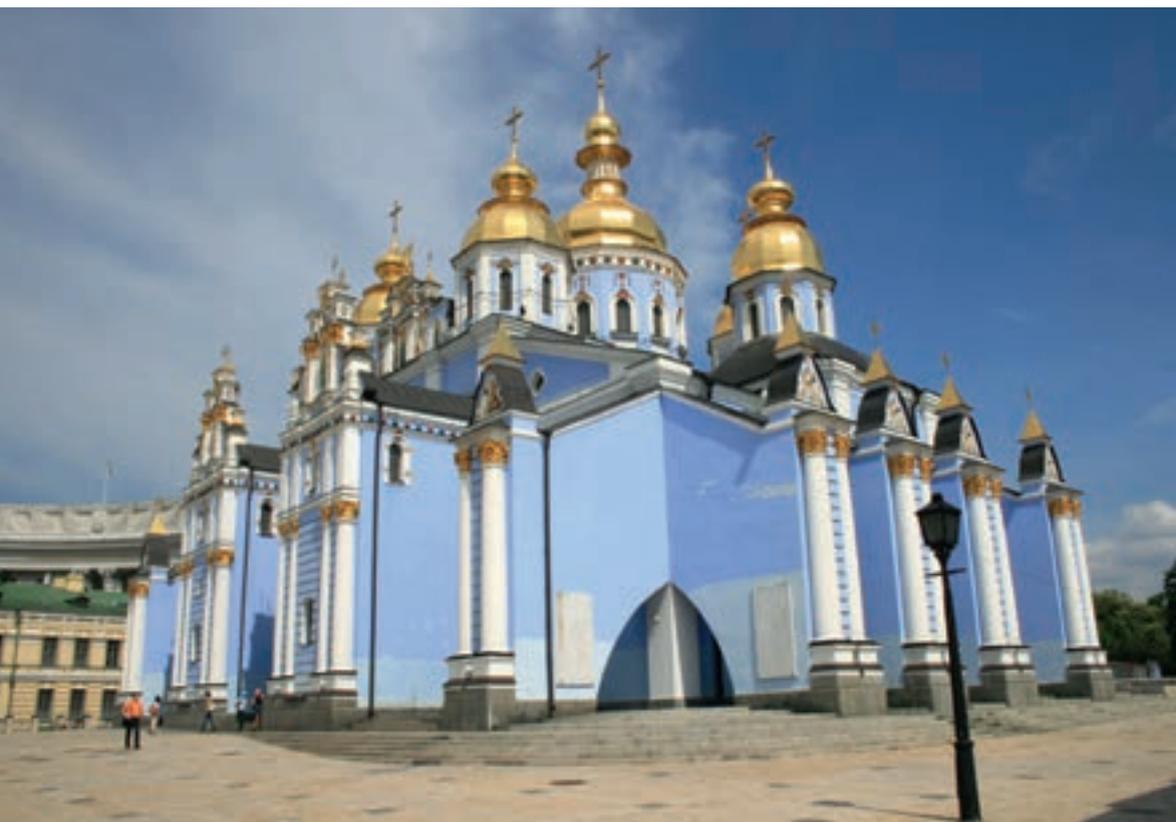

07. михайлівський золотoverхий собор

Михайлівська площа, вул. Трьохсвятительська 6
кн. Святополк Ізяславич, 1108–1113

Зведений у Дмитрівському монастирі «міста Ізяслава». Підірваний більшовиками 1937 року після перенесення столиці з Харкова до Києва. Перед руйнуванням детальні обміри і фотографії собору здійснив Іполит Моргілевський. Найкращі фрагменти мозаїки було знято і розміщено у Св. Софії, а давня мозаїка із зображенням Давида Солунського і досі перебуває у зібранні Третьяковської галереї. У 1992–2000 роках собор було відтворено у формах, яких він набув у XVIII столітті, за проектом архітектора Юрія Лосицького.

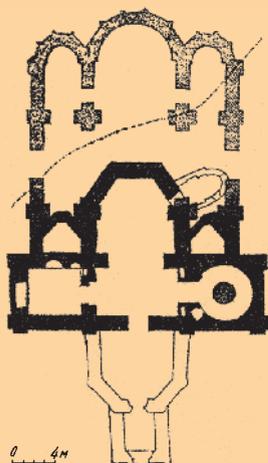

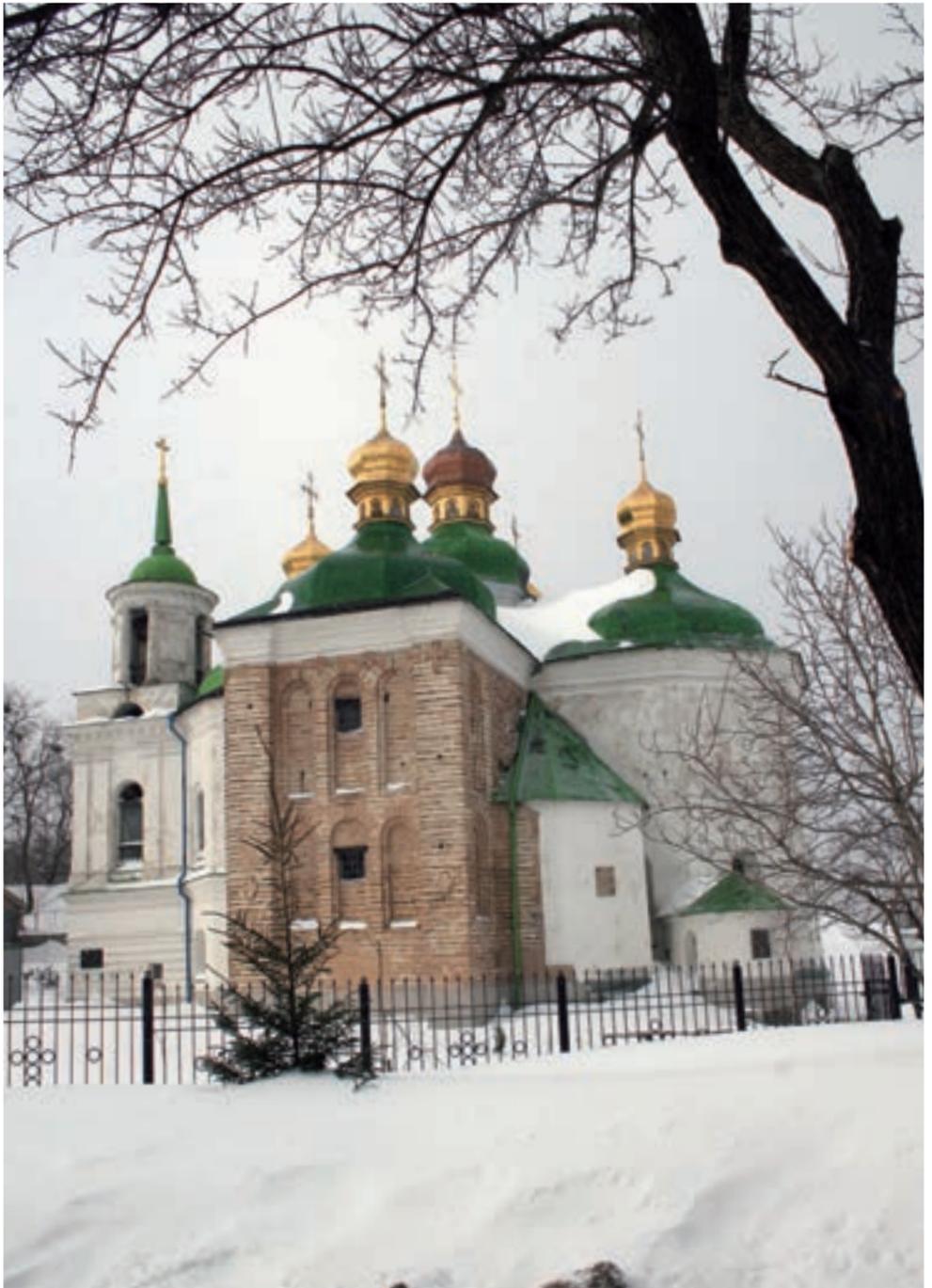

08. церква спаса на берестові

Північна частина Києво-Печерської лаври, вул. Лаврська 5
кн. Володимир Мономах, до 1125

Домінантна споруда великокнязівської замиської резиденції, усипальниця Мономаховичів. Східна половина церкви обвалилася зі схилу у давні часи. Західну частину, зокрема класицистичну дзвіницю, відбудовано на початку XIX століття архітектором Андрієм Меленським. У церкві впродовж 1947–2019 років містився кенотаф засновника Москви князя Юрія Долгорукого.

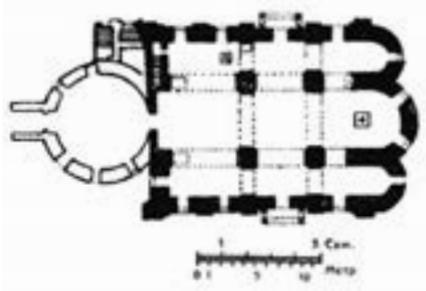

09. успенський собор | церква богородиці пирогощої

Контрактова пл. 1 кн. Мстислав Великий (Мономахович), 1131–1136;
архіт. Андрій Меленський, 1810-ті (реконструкція); 1835 (дзвіниця)

Пирогоща — головна церква давнього київського Торговища. Згадана у «Слові о полку Ігоревім». Після великої пожежі на Подолі 1811 року набула класицистичного декору. Вивчена і зруйнована радянською владою 1935 року. Відбудована 1998 року у формах XII століття за проектом реконструкції проф. Ю. С. Асєєва.

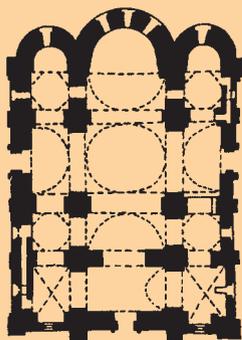

10. церква св. кирила олександрійського

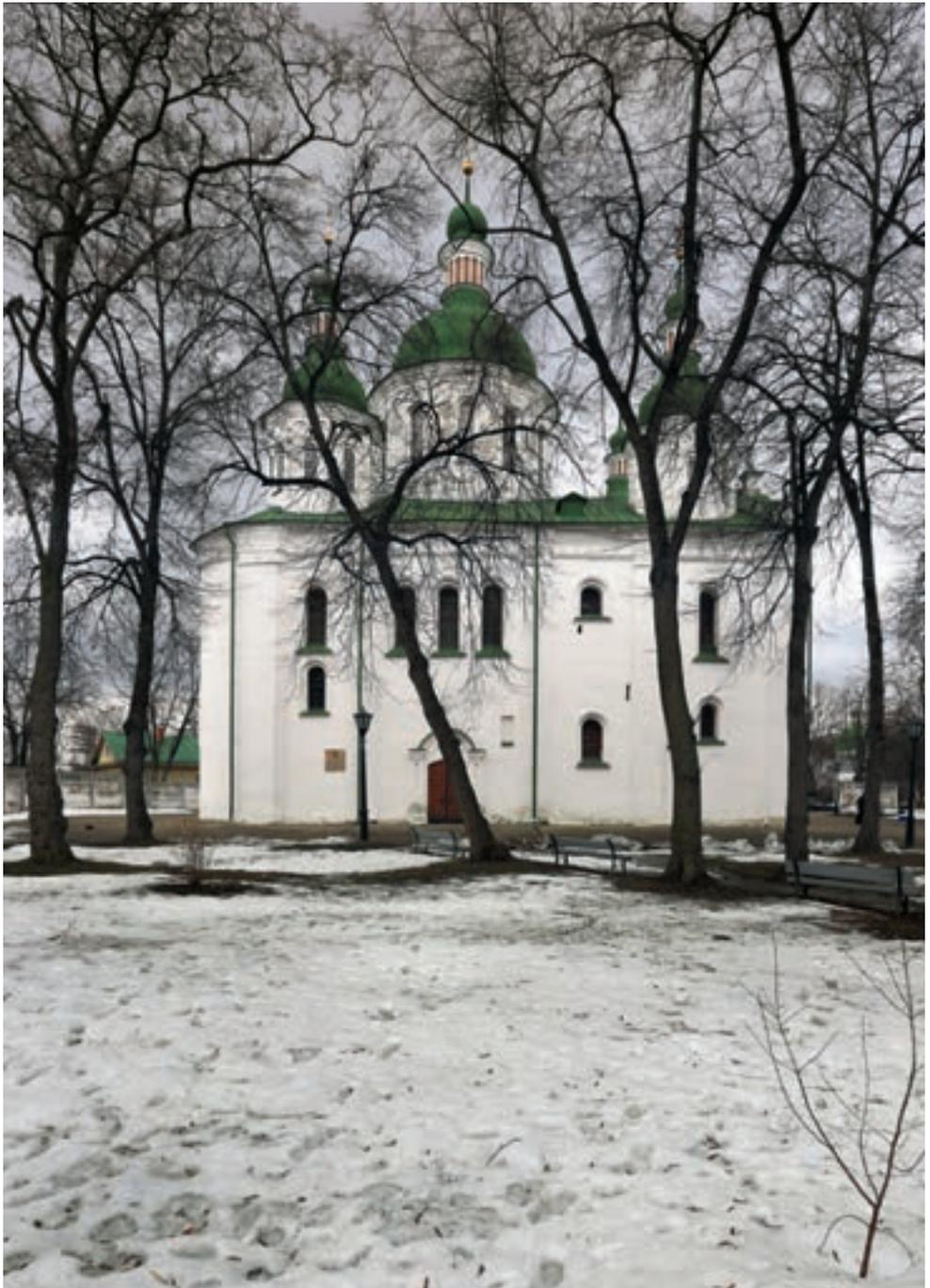
вул. Олени Теліги 12, Кирилівські висоти у північній частині Києва
кн. Всеволод Ольгович, 1139–1146

Кирилівську церкву споруджено в монастирі чернігівських князів Ольговичів, тепер же тут розміщено і відому Павлівську психіатричну лікарню. Донині церква дійшла без суттєвих пошкоджень. Збереглася дивовижна фреска XII століття «Янгол, який звиває небо». Давні камінні сходи у товщі північної стіни ведуть на хори. У XVII–XVIII ст. церква набула зовнішнього барокового декору. Наприкінці XIX століття під керівництвом археолога А. В. Прахова поставлено одноярусний мармуровий іконостас, як у давнину, а М. О. Врубель виконав головні ікони і нові розписи, наприклад, на хорах — Сходження Св. Духа.

0 4

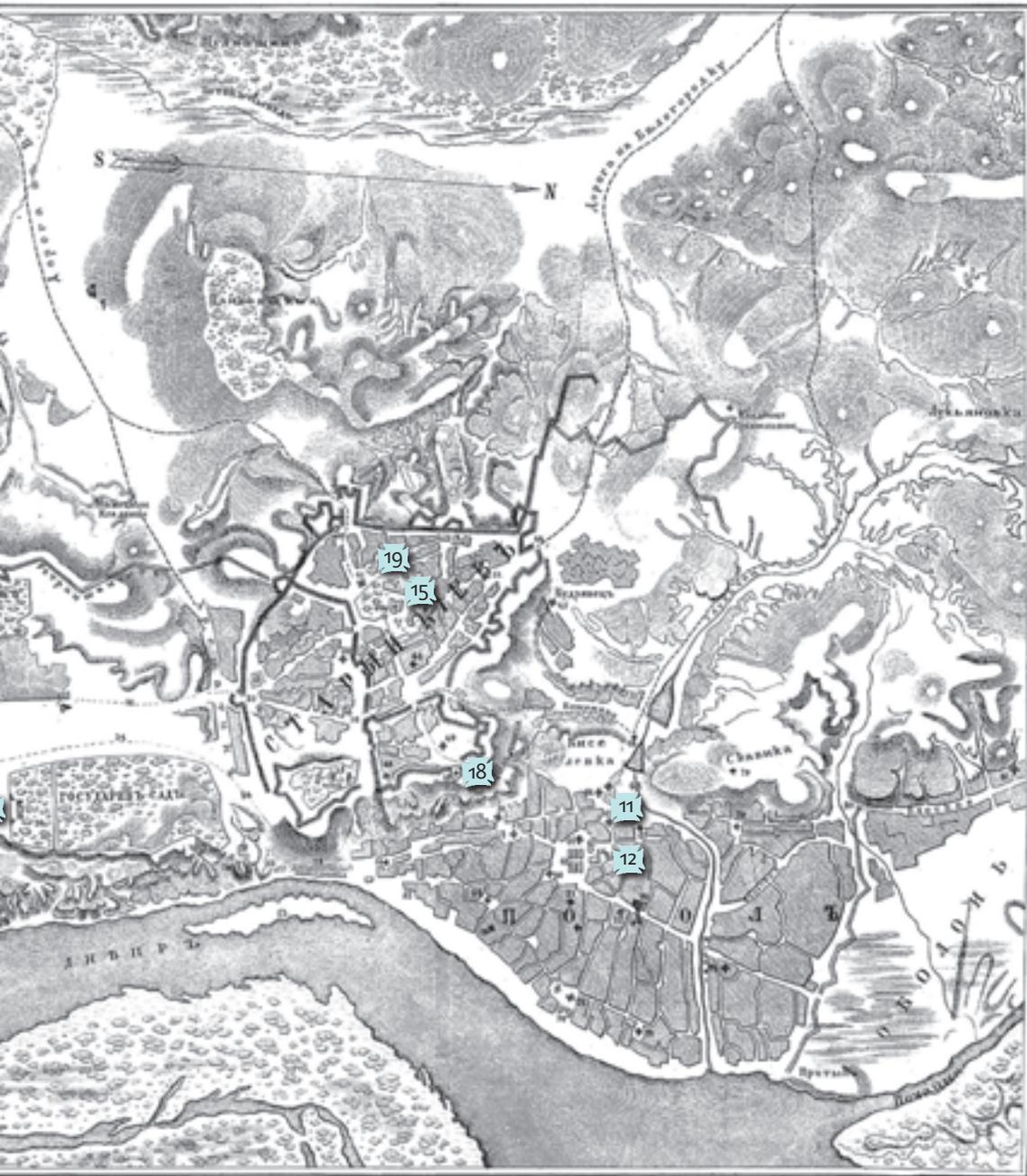

2

2. Київ бароковий XVII–XVIII століття

Після чотирьох століть руїни, спричиненої татаро-монгольською навалою і польсько-литовським урядуванням, почалося правдиве кам'яне відродження Києва. Стараннями митрополита Петра Могили занепалі пам'ятки було поновлено, із православних храмів вигнано уніатів. Після приєднання Києва до Московського царства (1654) було зведено десятки нових православних. Будували за модою, у барокових європейських шатах. Цегляній стіні належало бути білою, даху — із заломом. Верхи церков стали багатоскладовими, стриміли до Бога, оформлювали їх іконами.

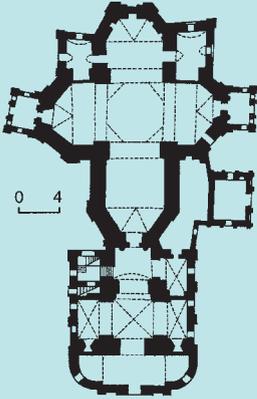
11.

церква миколи притиска

вул. Хорива 5А

ктитор Петро Залізний Грiш, 1631; 1789 (дзвіниця);

архіт. Володимир Ніколаєв (прибудови ХІХ ст.)

Визначна однобанна церква козацького періоду на Київському Подолі сформувала довкола себе маленьку затишну площу біля Житнього ринку. Хрестоподібна структура з міцними цегляними стінами. Зазнала багатьох перебудов. Повторює форми дерев'яної церкви, яка стояла на цьому місці раніше на давньому римському фундаменті. Барокова оздоба — величезне «зім'яте» яблуко-баня зеленого кольору. Попри масивні стіни, склепіння і купол неодноразово руйнувались: у 1718, 1811 і 1982 роках. За століття численні прибудови, немов молюски корабель, обліпили церкву, а втім не змогли зіпсувати прозорої структури первинного базилікального задуму.

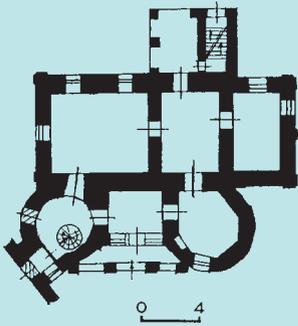

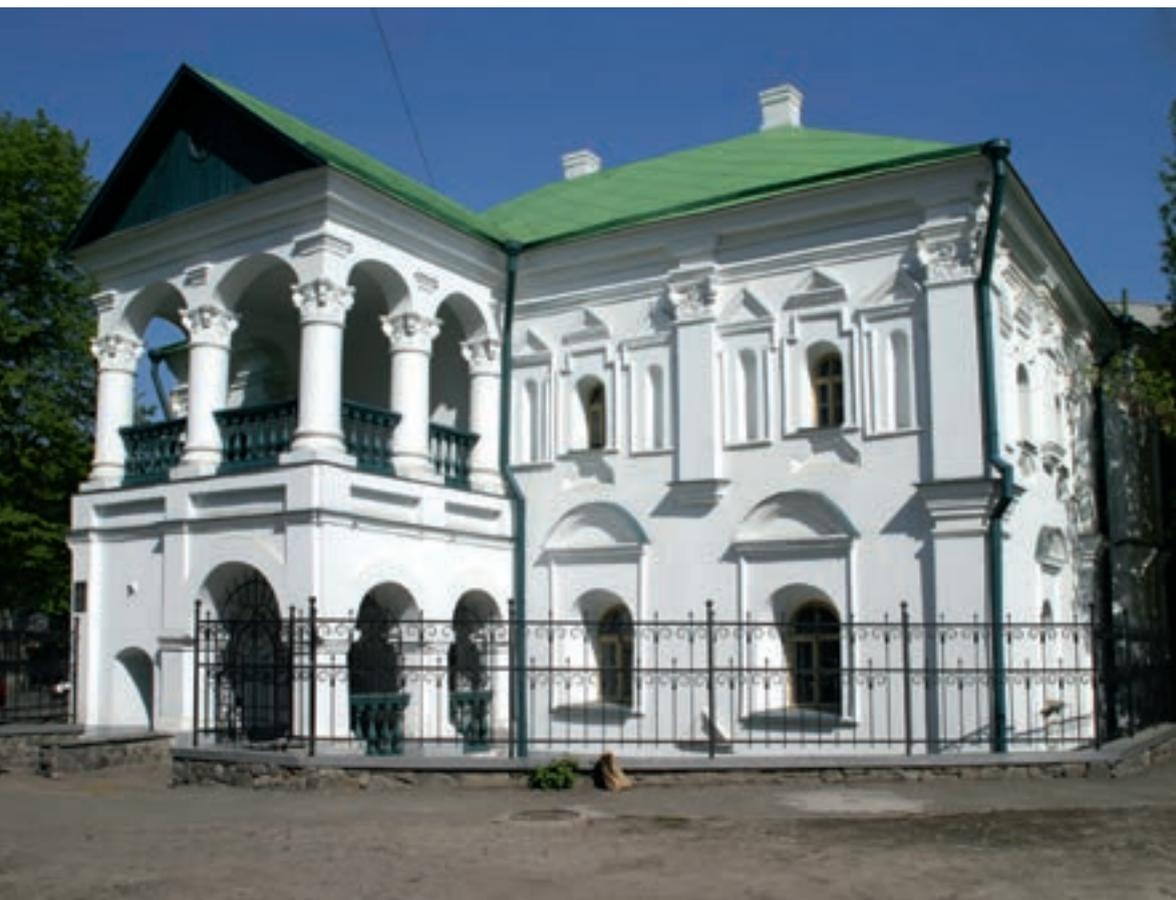

«будиночок петра I»

вул. Костянтинівська 6/8, ріг вул. Хорива
війт магістрату Як Биковський, 1696

Найстаріша житлова кам'яниця Києва, зведена, за припущеннями, на римському фундаменті II ст. н. е. Двоповерховий прямокутний об'єм із циліндричними склепіннями та двома круглими вежами постав у період активного мурованого будівництва на Подолі наприкінці XVII століття. За переказами, 1706 року тут жив цар Петро, який будував Печерську фортецю проти шведів. Первинну будову, близьку до російської архітектурної школи, було доповнено аркадою між вежами і бароковими деталями у середині XVIII століття. Теперішній вигляд будинку — результат роботи київських реставраторів у 1970-ті.

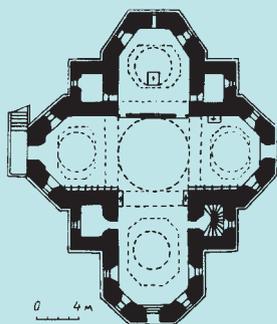

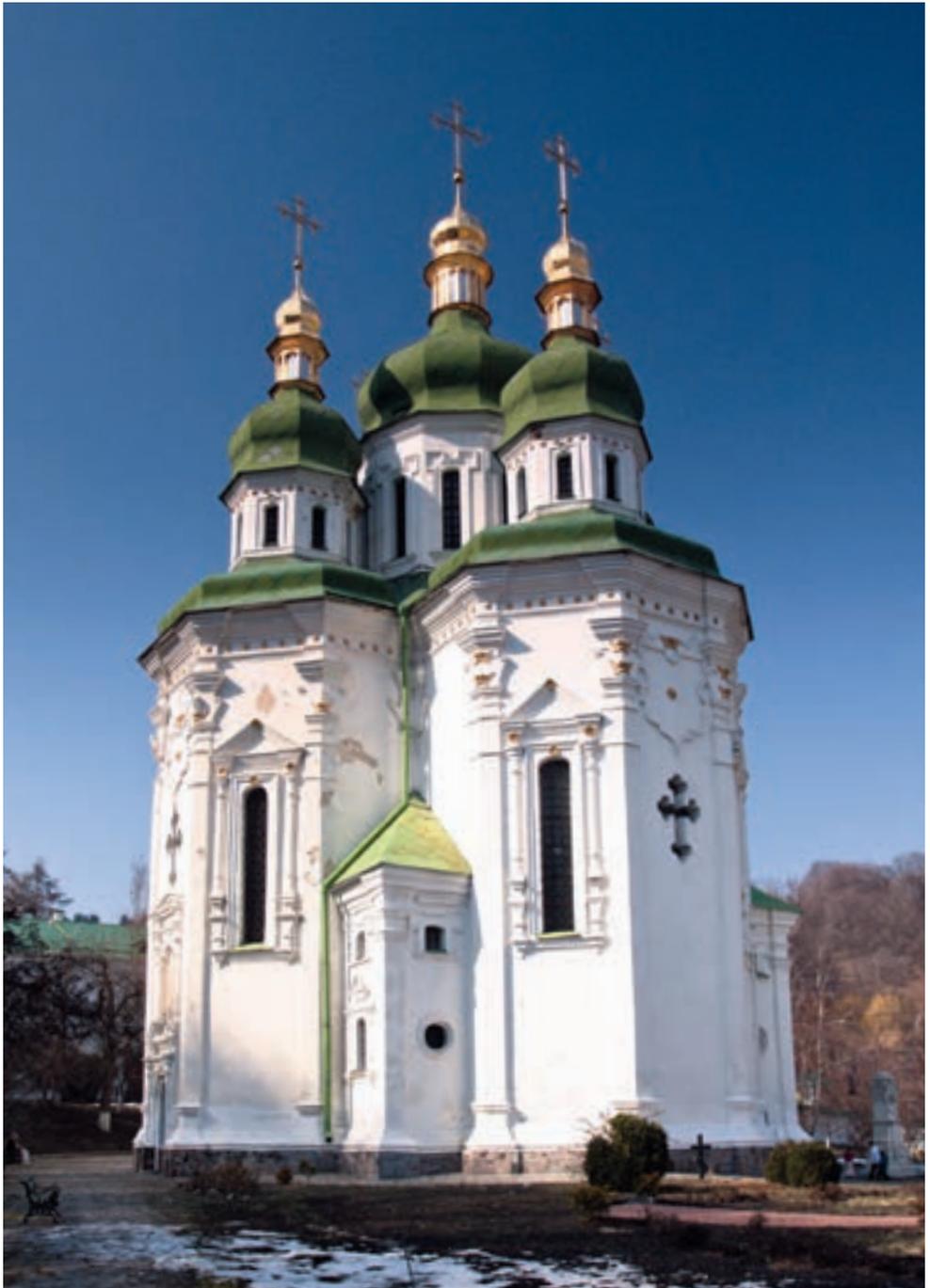

13. георгіївський собор

Михайлівський Видубицький монастир, Наддніпрянське шосе, вул. Видубицька
ктитор Михайло Миклашевський, 1696–1701

Розкішний зразок мазепинського бароко. Собор зведено коштом стародубського полковника Михайла Миклашевського. Високий, неначе ракета «Союз», п'ятикамерний храм з п'ятьма грушоподібними банями — одне з найчистіших вирішень традиційного українського храму на території Києва. Чистий план у формі хреста й обведеного квадрата. Оригінальний декор, картуші, наскрізні хрести-вікна, випуклі і лаконічні деталі підкреслюють майже російську монументальність архітектурного звучання.

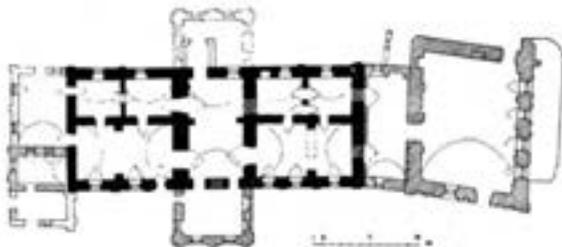

14. КОВНІРІВСЬКИЙ КОРПУС

Соборна площа Києво-Печерської лаври
будівничий Степан Ковнір, 1721–1772

Одна з наймальовничіших барокових будівель Лаври, з п'ятьма трикутними фронтонами. Південну частину зведено ще в XVII ст. — пекарню і просфорню, у північному блоці була книгарня. Споруду часто перебудовували. Зараз у ній розташований Музей історичних коштовностей України. Його барокові фасади підтримує не менш складно скомпонований корпус Лаврської типографії — найкраща частина старого ядра Лаври.

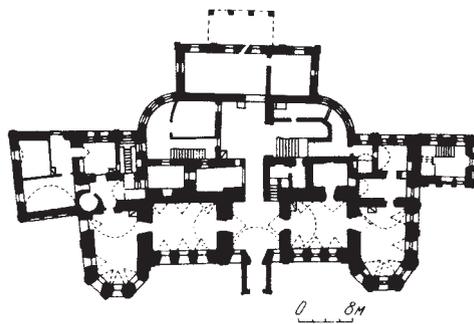

15. митрополичий дім

подвір'я Софійського монастиря, Софійська пл., вул. Володимирська 22Б
Митрополити Варлаам Ванатович, 1722–1730, Рафаїл Заборовський,
архїтт. Йоган-Готтфрїд Шедель, 1731–1748, С. Антонов, 1748–1757

Митрополичий або Софійський дім — шедевр українського бароко. Східна частина дому з двометровими стінами та склепінчастим перекриттям має симетричну структуру. При Рафаїлі Заборовському до дому було прибудовано рівновелику західну частину і другий поверх, він набув святкового вигляду: дах із заломами, складні барокові фронтони з волютами та золотими сонцями на піках. Західний вхід зустрічав привілейованих осіб з боку Брами Заборовського, утворюючи урочистий Митрополичий двір; східний був звернений до Софійського собору. Відкриття західного входу на територію Софії крізь Брам Заборовського (2011) мало стимулювати відновлення функції головного фасаду, але... Аж до 1919 року Софійський дім правив за резиденцію київських митрополитів. Але час справжньої архітектурної слави Митрополичого дому — ХХ століття. У домі добре збереглися інтер'єри, розписи, кахляні печі. 1918 року в ньому було відкрито першу в Україні архітектурну школу — Український архітектурний інститут, у 1944-му — Академію архітектури УРСР. Зараз будівлю відреставровано і вона входить у структуру Національного заповідника «Софія Київська».

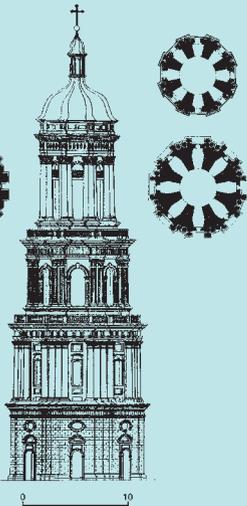
велика лаврська дзвіниця

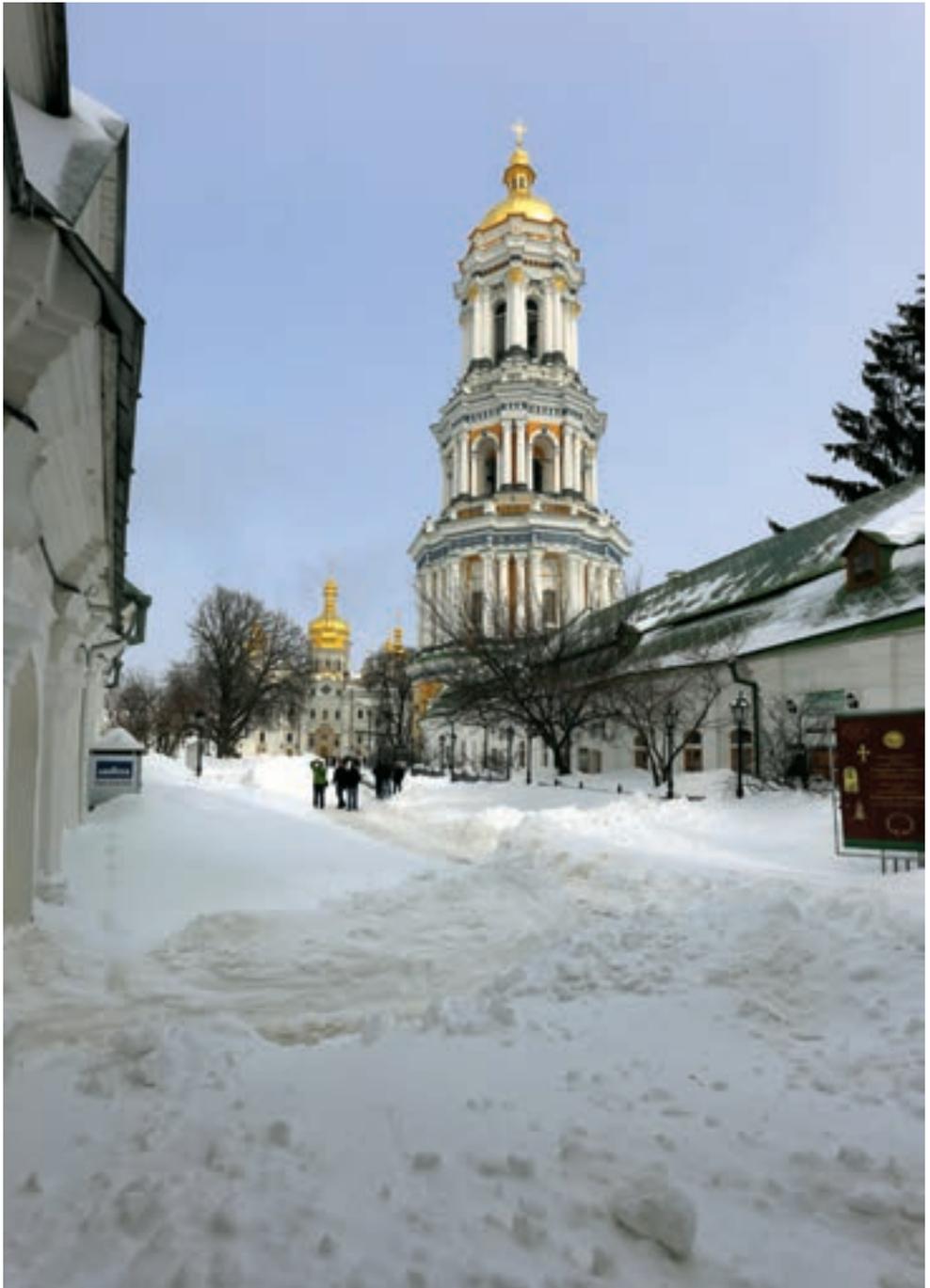
Соборна площа Києво-Печерської лаври

архїтт. Ф. Васильєв, Йоган-Готтфрїд Шедель, 1731–1745

Лаврська дзвіниця (96,5 м) два сторіччя — до зведення 1951 року першої міської телевежі над Хрещатиком (190 м) — залишалася найвищою спорудою Києва. 1973 року хрещатицьку башту змінила телевежа-рекордсмен на Сирці (385 м). У Російській імперії Шеделівська дзвіниця довго поступалася тільки шпилью Петропавлівського собору у Санкт-Петербурзі (122,5 м), зведення якої завершилося 1733 року, тобто вже після започаткування будівництва київської дзвіниці.

Перший бароковий проєкт п'ятиярусної Лаврської дзвіниці заввишки 85 м склав архітектор Ф. Васильєв 1720 року. Й.-Г. Шедель суттєво переробив проєкт, спростив декор і зменшив кількість ярусів до чотирьох. Стиль дзвіниці був наближений до класичного, хоча перші два яруси зберегли риси первинного проєкту. Глибина фундаменту — 7 м, діаметр в основі — 28,8 м, стіни першого ярусу завтовшки 8 м, сходинок — 374. Деталі, задумані архітектором як кам'яні, виконано з кераміки. Основний матеріал — фасонна цегла, якої для будівництва виготовлено п'ять мільйонів. На нижніх ярусах розміщувалася бібліотека, на третьому і четвертому — дзвони і куранти. Головний дзвін (вагою в 16,2 т) відлито 1898 року у Москві, там само у 1903-му виготовлено куранти, які працюють і досі, відбиваючи кожні п'ятнадцять хвилин.

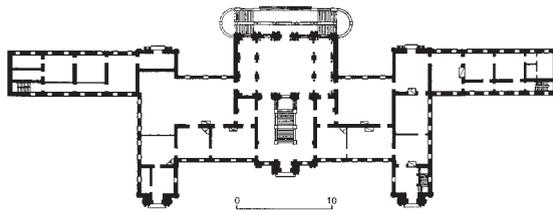
маріїнський палац

вул. М. Грушевського 5А

архітт. Іван Мічурін, Семен Карін, 1745–1755; Карл Маєвський, 1868–1870

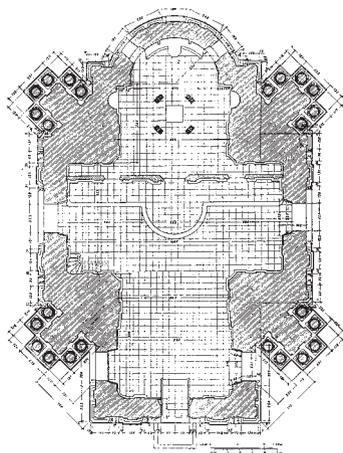
Ще Петро I заклав на місці майбутнього палацового парку шовковичний сад. Згодом Єлизавета Петрівна звела на цьому місці палац-рокайль з дерев'яним бельетажем на кам'яній основі. Проектував південну імператорську резиденцію москвич І. Ф. Мічурін за мотивами палацу гр. О. Розумовського у Перові (архіт. В. В. Растреллі). Розпластане партерне планування — краще, що є в будівлі. З 1845 року палац був загальнодоступним, в ньому Тов. мінеральних вод влаштувало курзал. У 1920-ті тут з переляку розмістили сільгоспмузей, у 1934-му ВУЦВК, а у 1936-му запропонували проект з надбудовою для Верховної Ради (архітт. О. Лінецький, Г. Благодатний). Інтер'єри, зі смаком описані у XIX ст., непоправно «відновлені» Укрпроектреставрацією у 1980-ті і ще непоправніше — великим коштом й піклуванням ДУСі за часів Незалежності (адже державці полюбують пилити народні кошти). Але доступу, як і при більшовиках, немає. Стоїть пустує.

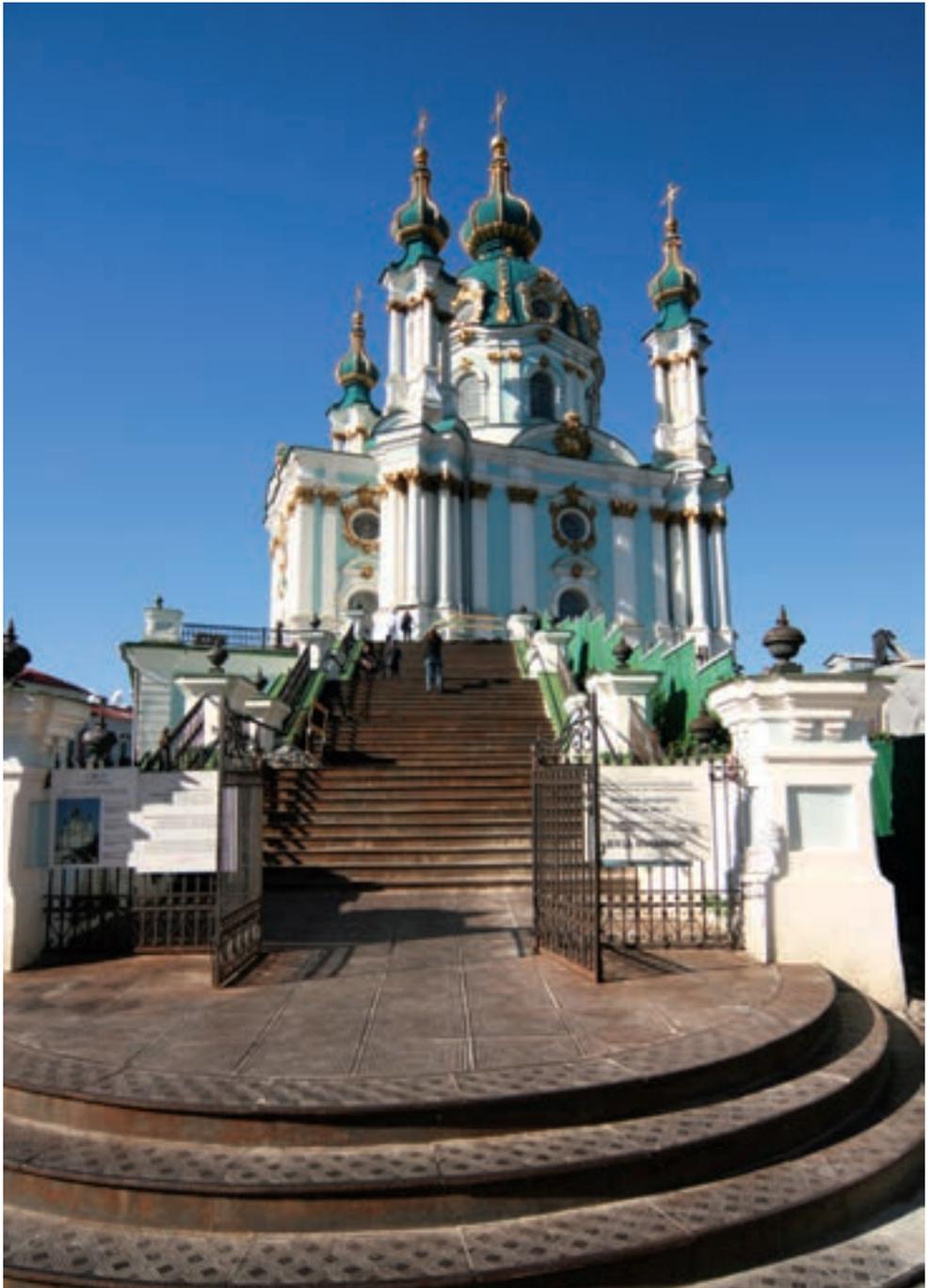

Зведена на місці легендарного воздвиження Хреста і провіщення Андрієм Первозваним майбутнього Києва, мовляв, «на цих горах засяє благодать Божа, тут буде місто велике». У XIII столітті на цьому ж місці, на віднозі Старокиївської гори, було збудовано дерев'яну Хрестовоздвиженську церкву, яка неодноразово руйнувалася від вітрів, і яку поновлювали. У 1730-ті солдати-сапери — «рильці» (відомий Рильський провулок названо за місцем їхнього квартирування) — насипали тут новий оборонний бастион. Тоді ж Магістрат прийняв рішення про будівництво тут кам'яної церкви, проте перший камінь в її основу заклала Єлизавета Петрівна 1744 року. На насипних ґрунтах це виявилось справою важкою, тому основа в Андріївській церкві неабияка. П'ятиглава барокова церква вражає повітряним силуетом — окрасою київського пейзажу. Що робить її настільки легкою і «прозорою»? Незвичні кутові контрфорси з несправжніми тягнутими банями-главками — це кінці діагонального андріївського хреста, на схемі якого і зведено церкву-символ.

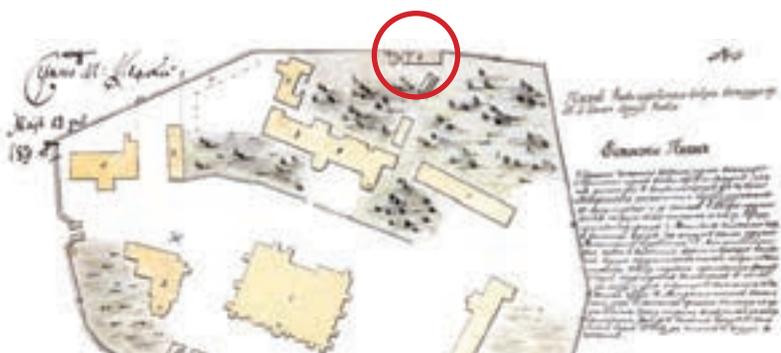
брама заборовського

Георгіївський пров., стіна Софійського монастиря

Митрополит Рафаїл Заборовський, 1746

Парадні західні ворота Софії Київської — найяскравіша пам'ятка українського бароко і безумовний символ стилю. Збудовані як головний в'їзд на територію Софійського монастиря з боку Золотих воріт. Особливою пишнотою і візерунчастістю рослинного орнаменту вирізняється головний західний фасад зі спарованими коринфськими колонами та повним гербом митрополита на високому фігурному фронтоні. Були своєрідною ланкою у ланцюзі архітектурних шедеврів: арковий проїзд (до проїзду прилягали приміщення караулу — кордегардії) вів на митрополичий двір перед розкішним бароковим теремом — Домом митрополита, за яким височів на той час не менш бароковий, оновлений фасад Софійського собору.

1822 року проїзд було замуровано, оскільки Георгіївський провулок під стіною монастиря було щільно забудовано і рівень проїжджої частини зріс більш як на метр. А до початку ХХ століття забудова перевищила висоту Брами, і вона стала екзотичною «перлиною українського бароко» лише для втаємничених. Але керівництво НЗ «Софія Київська» прийняло мудре рішення: 2011 року ворота розкопали і відреставрували, відновлено початковий рівень будови і відкрито проїзд.

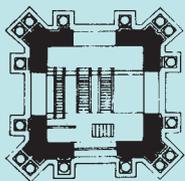

20. андріївська дзвіниця

Дальні печери Києво-Печерської лаври

архїтт. Петро Нейолов, Степан Ковнір, 1754–1761

Виняткової граційності і краси 41-метрова дзвіниця на Дальніх печерах — явище для Києва рідкісне. Довершеністю пропорцій нагадає найкращі барокові зразки Златої Праги. Діагональні контрфорси цокольного поверху і другий ярус зі спарованими кутовими колонами, увінчаними гострими шпильями, є удосконаленою версією конструктивно-символічної схеми київської Андріївської церкви, яку закладено за сім років до того.

3

3. Київ класичний

кінець XVIII — перша половина XIX століття

Класицизм у чистому вигляді приживався в Києві непросто. Причиною цього був здиблений рельєф, адже класицизм любить спокій і горизонталь. Основні пам'ятки, таким чином, пов'язані із зодчими московсько-пітерської школи і зведені доволі пізно, захопивши часи миколаївського ордунгу й експансіонізму. Символи стилю — Університет і Фортеця.

28

29

30

23

25

26

21

22

24

нижній пам'ятник св. Володимиру

Набережне шосе 8

архіт. Андрій Меленський, 1802

Пам'ятник Хрещення Русі або Нижній пам'ятник Св. Володимиру, який інакше називають Колона Магдебурзького права, встановлено на березі Дніпра над Хрещатицьким джерелом. Від цього місця походить назва Хрещатої долини і Хрещатика. Тим не менше, приводом для цієї меморії став указ Олександра I про підтвердження Києву статусу самоуправління — магдебурзького права (яке у XVII–XVIII ст. мала більшість українських міст). Висота тосканської колони складає 18,4 м. За постамент править традиційна каплиця над джерелом — арковий подіум. Пам'ятник складений із цегли. Низ колони темпировано кубами русту і поясом гостроверхих листків посередині. Спершу колону вивершувала проста півсфера з хрестом, в остаточному варіанті під хрестом помістили золочене яблуко — висота споруди з подіумом складала 23 м. За силою враження її архаїчних пропорцій — це одна із найкращих пам'яток класицизму в Києві.

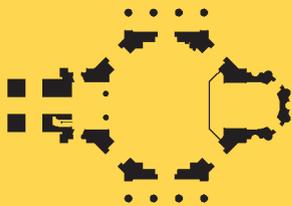

22.

церква різдва христового

Поштова площа, вул. Сагайдачного
архіт. Андрій Меленський, 1808–1814

Поставлена на місці розібраної 1805 року дерев'яної. Зруйнована більшовиками у 1930-ті. 2005-го відтворена за проектом Ю. Г. Лосицького. Хоча креслення А. І. Меленського й збереглися, втім, у сучасній інтерпретації її класицистичні риси прозвучали виразніше, ніж в оригінальному, початку XIX століття, будівельному виконанні. Уславилася тим, що у травні 1861 року у ній відспівували Т. Г. Шевченка на шляху з Санкт-Петербурга до Канева.

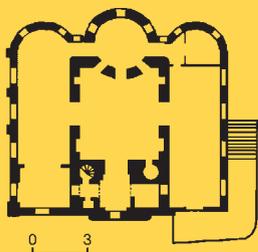
23.

хрестовоздвиженська церква

вул. Воздвиженська 1 (Житньоторзька площа)

архітт. Андрій Меленський, 1811–1841; Павло Спарро, 1860;

Володимир Ніколаєв, 1886–1905

Парафіяльну дерев'яну церкву в урочищі Кожум'яки було збудовано 1748 року. Після великої пожежі на Подолі проєкт у камені розробив А. І. Меленський: поєднання чистих геометричних об'ємів з виразним циліндром вівтарної частини. В. М. Ніколаєв надбудував бічні приділи та розширив вікна (розкішні віконні плетення з металу збереглися і донині). Тут 18 травня 1891 року хрестили М. О. Булгакова.

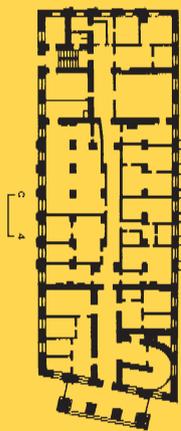

контрактовий будинок на подолі

Контрактова площа, вул. Межигірська 1

архітт. Вільям Гесте, Андрій Меленський, 1814–1817

У проєкті В. Гесте тричастинний магістратський комплекс зайняв квартал трапецієподібної форми на головному торгівельному майдані міста навпроти Гостинного двору: «Магістрат складає середній і головний предмет зі значним портиком, вежею і галереєю для музики, над тим — годинник і на вершечку зображення Михаїла Архангела». У короткій частині «трапеції» планувалося влаштувати пошту, у довгій — Контрактовий будинок. З усього комплексу він єдиний і був зведений під керівництвом А. І. Меленського. Головний фасад має чотириколонний доричний портик, решта фасадів — схожі портики з пілястрів. У XIX сторіччі у головній залі з циліндричною кесонованою стелею укладали контракти і давали концерти: тут виступали Ф. Ліст, А. Каталані та інші знаменитості. Контрактовий будинок реставровано у 1990-ті за проєктом В. П. Кудіна. Утім, непересічних акустичних властивостей цієї «знакової» будівлі поки що не використовують.

КИЇВ — Контрактний приміщення. № 77.

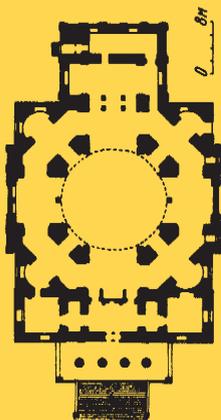

25.

олександрівський костел

вул. Костельна 17

архітт. Людвіг Піллер, Франц Мехович, 1817–1842

Римо-католицький костел, задуманий як храм-пам'ятник перемозі у війні з Наполеоном, названий на честь імператора Олександра I (тобто його небесного покровителя). Початковий проект Л. Піллера був такою собі реплікою римського собору Св. Петра: центричний, на квадратному плані, з шестиколонним портиком і високим куполом на барабані з шістнадцятьма вікнами і скульптурою на фасаді. Через брак коштів будівлю звели до вікон і надовго «заморозили». А коли 1835 року будівництво відновили, професор Ф. Мехович переробив проект. Економія призвела до значного спрощення: портик став чотириколонним, висота меншою, скульптура з екстер'єру зникла зовсім. Проте на чільному фасаді з'явилися дві башти-дзвіниці на кшталт «віслючих вух Берніні» у тому ж таки Римі.

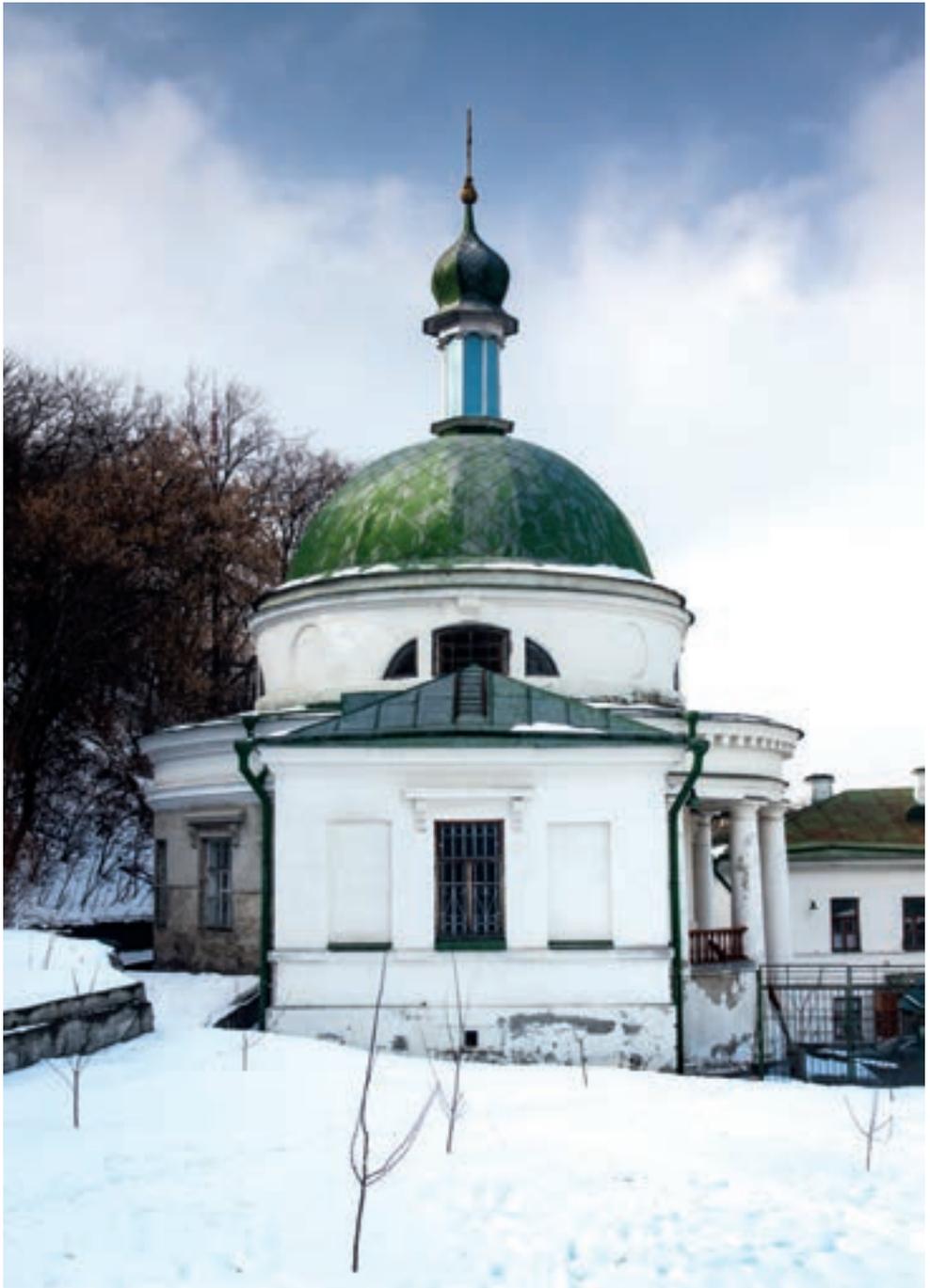

воскресенська церква

Флорівський монастир, у межах вулиць Хорива, Притисько-Микільської, Фролівської і схилів Замкової гори
архіт. Андрій Меленський, 1824

Лаконічна і вишукана церква — одне з найкращих творінь А. І. Меленського. Пропорції храму досконалі: ротонда з колонадою, циркульний купол і довершений підбанник під банькою в українському стилі. У цоколі під ротондою — цікаве купольне приміщення. Невеликі прямокутні крила храму призначалися під лікарняні келії. Церква стоїть у глибині монастирського комплексу на західній його межі, на підгір'ї Замкової гори. Завдяки перепаду рельєфу будівлю піднято на високий цоколь, вона вивершує монастирський ансамбль. Проте через недостатнє розуміння жіночою церковною братією його архітектурної цінності храм затиснуто житловими й допоміжними флігелями а сам він використовується під швейну майстерню.

нова київська фортеця

Печерське плато, обмежене Кловським ярмом, Либіддю і Дніпром
інженер Карл Опперман, 1830–1831

архітт. А. Є. Штауберт, О. П. Геміліан, П. І. Таманський, 1830–1855

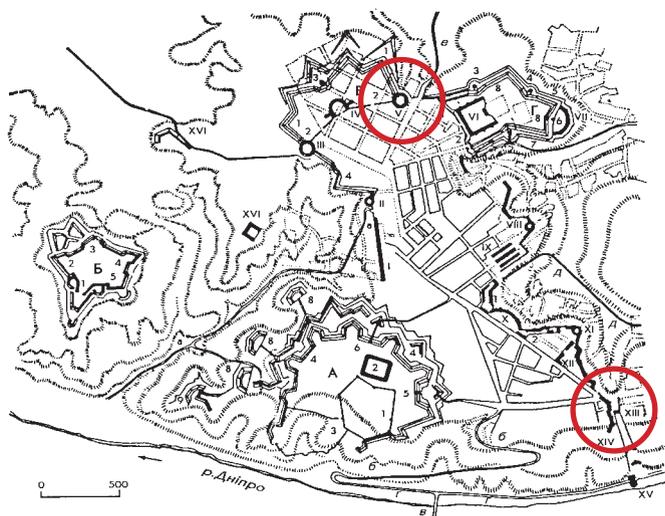
Задумана генерал-лейтенантом К. І. Опперманом як форпост на Південному Заході Росії, призначалася для Першої армії, переведеної сюди з Могилева у 1831 році. Засновувалася на укріпленнях Печерського містечка, які за системою новітньої фортифікації модернізував Петро І. Микола І приділяв зведенню фортеці особливу увагу, замірившись відновити славу міста як першої столиці держави. До цитаделі (Лавра) було додано: Арсенальні укріплення на півночі (до Микільських воріт, станція метро «Арсенальна»); Васильківське та Госпітальне укріплення на заході. Таким чином площу фортеці було збільшено на порядок, вона складала близько 10 кв. км — це була одна з наймасштабніших оборонних систем ХІХ століття у світі. Донині дійшло чимало башт і півбашт, казарм, воріт і арсенальних будівель з жовтої цегли. Заввишки у два поверхи, башти фортеці сягають ста метрів у діаметрі і нагадують скоріше бублик, наприклад, Башта № 3 — Прозорівська (вул. Євгена Коновальця 34).

Микільські ворота

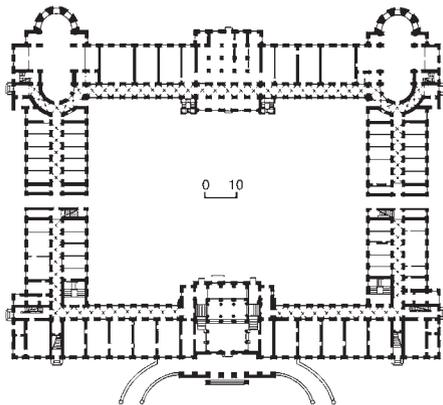

Прозорівська башта (№ 3) Васильківського укріплення

Ключова споруда петербуржця В. І. Беретті у Києві. Саме з цієї будівлі Верхнє місто відряховує той звичний масштаб, який ми сприймаємо як «історичний», «вікодавній» і «споконвіку такий». Завдяки університетському будівництву виникла сучасна вулиця Володимирська і район довкола неї, т. зв. Латинський квартал. Початковий бурий колір «під камінь» у радянські часи став не випадково червоним, криваво-багряним, яким лишається і донині. У самій назві Університету відбилися неоднозначні колізії вітчизняної історії. Строга і граційна будівля у вигляді каре із портиком з чавунними капітелями була майже парковим об'єктом, адже сусідила із ботанічним садом. І сьогодні у парк із західного фасаду виступають дві апсиди колишніх домових храмів. Наприкінці ХІХ століття будівлю із благородними високими вікнами обставили «різночинними» корпусами. У 1910-ті — 1920-ті університетський будівничий В. О. Осьмак замаскував архітектурний різнобій фланкуванням із блоків міської Публічної та університетської бібліотек у доречному стилі Беретті.

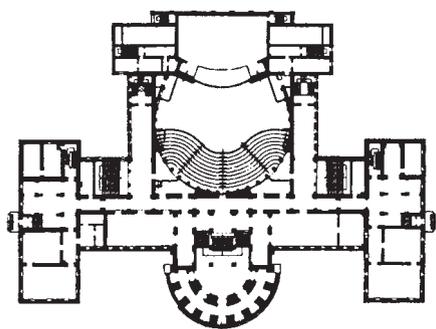
ІНСТИТУТ ШЛЯХЕТНИХ ДІВЧАТ

алея Героїв Небесної Сотні 1

архїтт. Вікентій і Олександр Беретті, 1839–1843

Разом із Університетом, Інститут шляхетних дівчат — головний витвір В. І. Беретті у Києві. У середині XIX століття обидва навчальні заклади виконали роль таких собі «гуманітарних» орієнтирів над долиною Хрещатика, що швидко комерціалізувалася, і вперше візуально пов'язали в єдине ціле Верхнє місто і Печерськ. Інститут став фемінною протилежністю Університету: замість важкого каре — легкий корпус з елегантною коринфською півротондою. Під час повоєнної реконструкції 1940-х — 1950-х архітектори О. В. Власов і О. І. Заваров запропонували пристосувати пошкоджену будівлю під Дім Народних зборів, надбудувавши поверх і помістивши у центральній його частині величезну циркульну залу. Проте зрештою громіздке півколо колониади винесли на фасад, продублювавши апсиду Беретті, а головна зала набула теперішнього партикулярного вигляду «Жовтневого палацу культури».

0 10

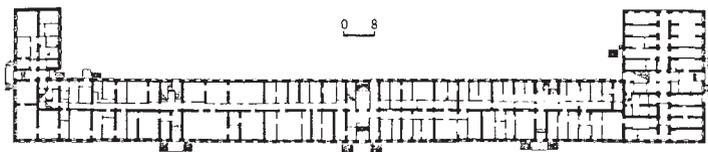

30. присутствені місця

вул. Володимирська 15, Володимирський проїзд
архітт. М. Іконніков, К. Скаржинський, І. Штром, 1854–1857;
Г. Антоновський, 1900; В. Безсмертний, 1909

Ця довга будівля у трикутному кварталі у другій половині XIX століття виконувала щонайважливішу містобудівну роль. Видовжений корпус пов'язав у симетричну структуру дзвіниці і собори Софійського і Михайлівського монастирів. Новий ансамбль чудово проглядався з боку Хрещатика. До початку XX століття головний фасад Присутствених місць у міській панорамі був закритий вищою забудовою — і його коректно надбудували на поверх. У 1988-му радянські менти надбудували його уже некоректно, порушивши симетрію. Так і стоїть.

4

4. Київ еkleктичний

друга половина XIX – початок XX століття

У цей різночинний час Київ став набувати подобу, як тоді говорилося, «європейського міста». Перший по-справжньому капіталістичний будівельний бум 1890-х надав місту звичного нам вигляду, перетворивши його з напівдерев'яного на кам'яне. Природничо-науковий прогрес спричинив триумф еkleктичного підходу: вокзали будували в англійській готиці, церкви — у візантійській, музеї — у грецькій манері тощо.

ПЛАНЪ ГОРОДА

КИЕВА

1899 г.

Масштабъ 1:400,000

УСЛОВНЫЕ ЗНАКИ:

- Кирпичныя зданія
- Сады и парки
- Гасы и улицы
- Школы и учебныя заведенія
- Закрытыя частныя дворы
- Каменныя

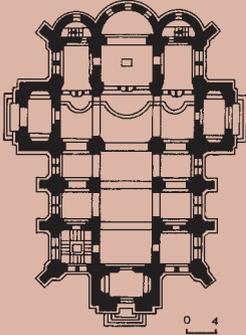
1. Куренная Слободка	16. Голубовская Слободка	31. Куренная Слободка
2. Ст. Труфанъ	17. Часовня Князя Дмитрія	32. Куренная Слободка
3. Куренная Слободка	18. Часовня Князя Дмитрія	33. Куренная Слободка
4. Дачная Слободка	19. Часовня Князя Дмитрія	34. Куренная Слободка
5. Куренная Слободка	20. Часовня Князя Дмитрія	35. Куренная Слободка
6. Куренная Слободка	21. Часовня Князя Дмитрія	36. Куренная Слободка
7. Куренная Слободка	22. Часовня Князя Дмитрія	37. Куренная Слободка
8. Куренная Слободка	23. Часовня Князя Дмитрія	38. Куренная Слободка
9. Куренная Слободка	24. Часовня Князя Дмитрія	39. Куренная Слободка
10. Куренная Слободка	25. Часовня Князя Дмитрія	40. Куренная Слободка
11. Куренная Слободка	26. Часовня Князя Дмитрія	
12. Куренная Слободка	27. Часовня Князя Дмитрія	
13. Куренная Слободка	28. Часовня Князя Дмитрія	
14. Куренная Слободка	29. Часовня Князя Дмитрія	
15. Куренная Слободка	30. Часовня Князя Дмитрія	

володимирський собор

Ботанічна пл., бульв. Т. Шевченка 20

архітт. І. Штрот, 1852–1875; П. Спарро, О. Беретті, 1860–1875;

В. Ніколаєв, 1875–1882; А. Прахов (інтер'єр), 1882–1896

Володимирський собор — головна подія у сакральному зодчестві Києва ХІХ століття. Церкву імені Хрестителя Русі було задумано ще при Катерині ІІ, місцем для неї мав стати плац перед Маріїнським палацом. Будівельна епопея забрала майже пів століття, утім, і результат вийшов ґрунтовний. Храм у об'ємно-просторовій структурі і оздобленні відтворює візантійський тип церковного будівництва. Навіть різьблені мармурові іконостаси зроблені одноярусними, як у першохристиянські часи. Особливої уваги варті розписи, до яких долучилися законодавці російського модерну — Віктор Васнецов, Михайло Нестеров, Михайло Врубель.

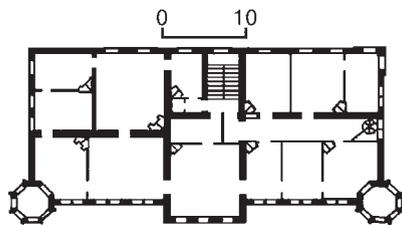

Восстановлено Л. В. Козловым, Киев.

Внутренний видъ Собора Св. князя Владимира, въ Киевѣ.

Перший житловий будинок із жовтої цегли та без тинькування архітектор В. М. Ніколаєв звів 1870 року — готель «Національ» на Бессарабці (відомий хрещатицький кут, де до останнього часу перебував кінотеатр «Орбіта»). Готель не зберігся, але саме з нього «вдалося зробити значну переміну у будівельній діяльності Києва: чисті цегляні фасади, чого раніше зовсім не було», — зауважувала київська газета «Життя і Мистецтво» чверть століття потому. На цивільні будівлі відкрита цегла перекочувала з капітальних споруд Нової київської фортеці. Фортечні риси архітектор «звів у квадрат» у прибутковому будинку аптекаря Фроммета. Гранично просте планування — і надзвичайно виразний вигляд веж «англійської готики».

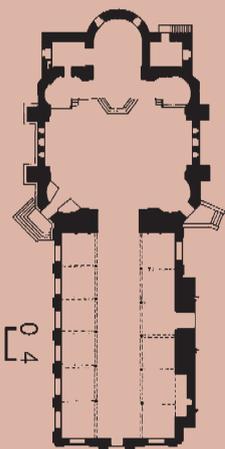
трапезний храм антонія і феодосія

Киево-Печерська лавра

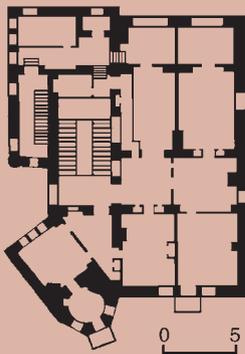
архітт. Володимир Ніколаєв, 1893–1895; Олексій Щусєв (інтер'єр), 1901;

розписи: І. Їжакевич, Г. Попов, П. Верещагін, В. Данилов, А. Лаков, 1901–1910

Найнезвичніший київський храм у русько-візантійському стилі. Нову тринефну трапезну, розділену на три компартменти чавунними стовпами, зведено на місці старої XVII століття. Зі східного боку прибудовано власне церкву на квадратному плані з двадцятиметровим куполом, натхненну Св. Софією Константинопольською. Інтер'єри у вишуканому ар-нуво запропонував знавець давньоруської архітектури О. В. Щусєв. Унікальний одноярусний мармуровий іконостас, чудові стилізовані розписи, особливо в купольній залі — один із найкращих інтер'єрів билинно-візантійського ар-нуво у Києві.

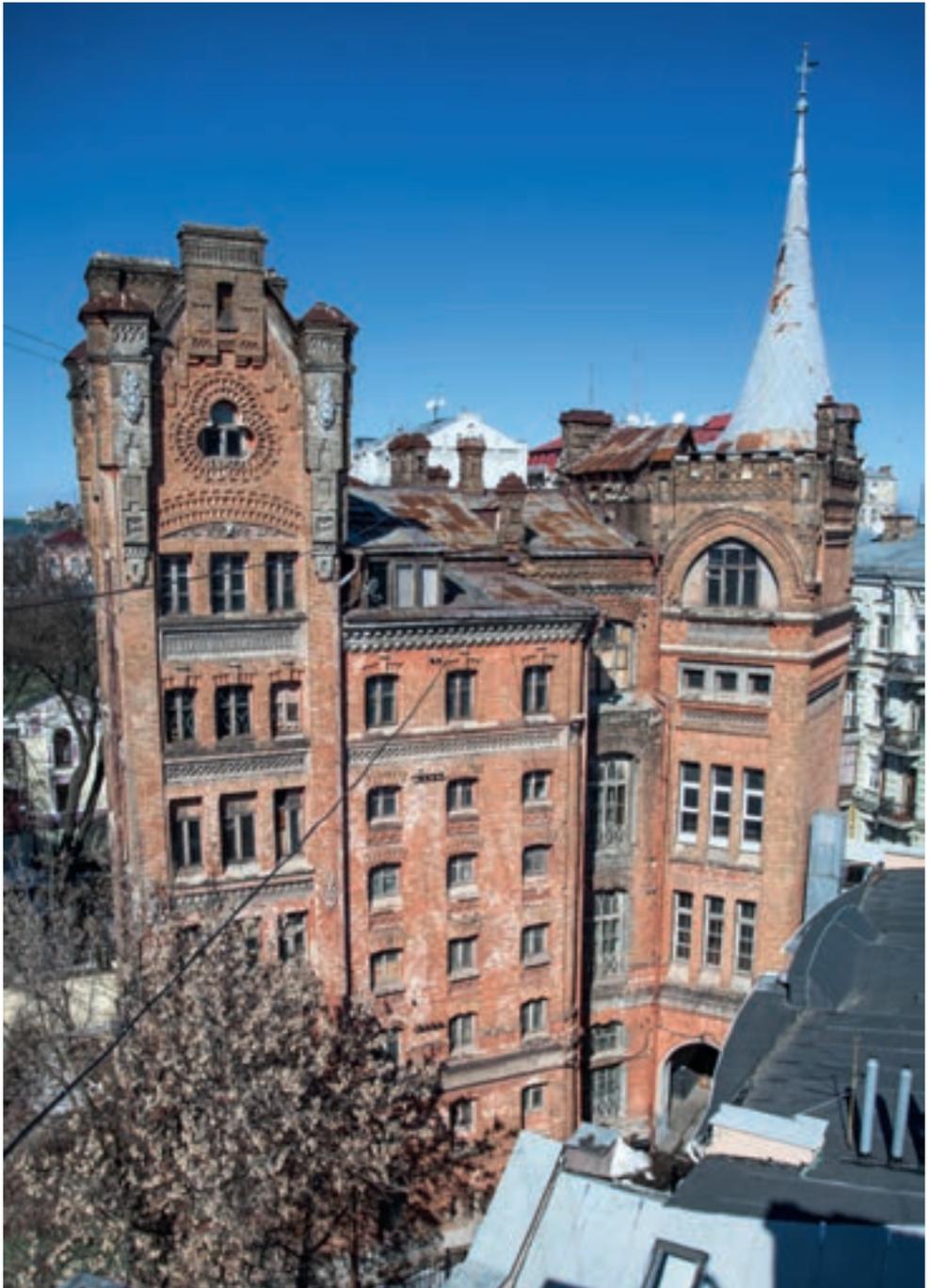

За старих часів усе було краще. І назва вулиці — Велика Підвальна, адже проходила вона під великим, південно-західним валом Міста Ярослава, від Золотих Воріт до Львівських (під малим, південним валом і досі біжить Малопадвальна). І дім, з кондитерською, називався правильніше — «Біля Золотих Воріт», адже «будинки-лицарі» і «будинки-химери» у Києві вже є. Звів цей «замок» київсько-волинський шляхтич М. Підгорський. Дім-«готель» оформлено у жанрі імпровізаційно-готичних стилізацій, які ввів у моду у середині XIX століття уславлений французький архітектор-реставратор Віолле-ле-Дюк.

По фасаду три поверхи з мансардою, з двору вісім ярусів. До радянських комуналок тут було тільки три просторі панські квартири, служби при кожній — на двох рівнях. Еркер-донжон з високим шпилем, скульптурні гаргуйлі, що вартують вхід, дуже якісні опуклі деталі — в результаті вже на початку XX століття будинок опинився у відомій серії листівок Д. Маркова «Гарні споруди Києва». Нині ця архітектурна пам'ятка перебуває на державному обліку і водночас активно руйнується. Наслідок — відселення, чвертьвікова пустка, відсутність реставрації і загроза зникнення. Куди тільки місто дивиться!

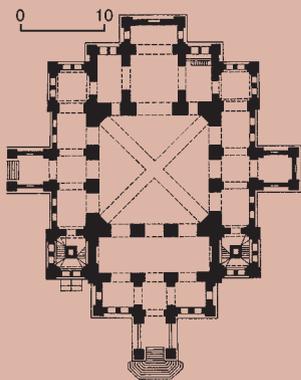
Бехтеревський пров. 15

квартал у межах вул. Січових Стрільців, Пимоненка і Кудрявського узвозу
архит. Володимир Ніколаєв за ескізом вел. кн. Петра Миколайовича, 1896–1911

Після візантизмів епохи Олександра III у церковному будівництві Києва поряд зі стилем «сивої давнини», тобто візантійським, дедалі активніше використовувався вірнопідданський а-ля рюс, з цибулястими банями в душі «московсько-ярославського зодчества». Однією із визначних пам'яток цього напрямку став гігантський собор святителя Миколи Чудотворця у Покровському жіночому монастирі. Це найбільший храм Києва — розрахований на 2500 вірян. Плідний київський зодчий В. Ніколаєв почав зводити монастир 1889 року під опікуванням великої княгині Олександри Петрівни (в інокіях Анастасії). Усі будівлі витримано в єдиній стилістиці. Монастирські ворота — несподіваної форми кокошника — нагадують про часи художнього модерну. Можна сміливо вважати, що захоплені відгуки газети «Киянин» 1896 року стосуються Покровського монастиря: «У Києві В. М. Ніколаєв звів ціле нове місто — з церквами, “теремами і садами”, з пам'ятниками, з готелями, з лікарнями, з дитячими притулками і нічліжними домами».

У 1921-му, у період першої українізації, Дмитро Антонович дав однозначну негативну оцінку принадам жіночого Покровського монастиря: різними дорогами ідуть генії українського і московського народів! А 2005–2008-го, молитвами президента В. Ющенка, за проектом архітектора Ю. Г. Лосицького, було відновлено позлочені бані собору, ліквідовані у 1930-ті.

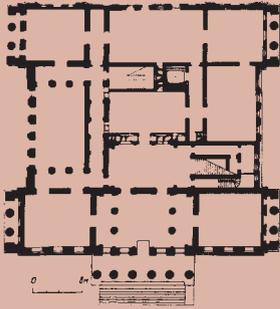
36.

музей старожитностей і мистецтв | національний художній музей

вул. М. Грушевського 6

архітт. Павло Бойцов, Владислав Городецький, 1897–1899;

Петро Петрушенко, 1967–1971

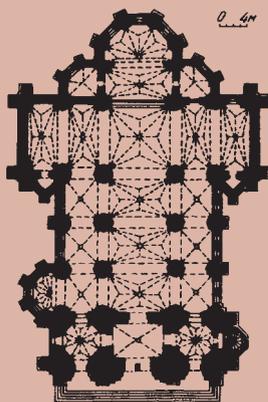

Будівлі в археологічному «грецькому стилі» (на відміну від здрібнілого римського палладіанства) архітектор В. В. Городецький надав правдивого дзвону і шарму. Деталі доричного портика «з Пестуму», скульптура у фронтоні та експресивні леви перед входом (Е. Саля) сповнені пластичності, притаманної тільки творам зодчого. У містобудівному сенсі Храм Мистецтва виконує роль справжніх пропілеїв до «печерського акрополя».

Листівка 1905 року

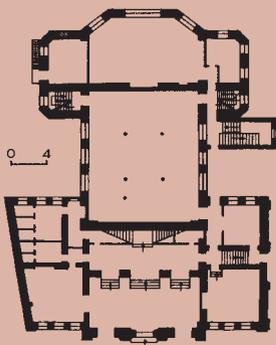

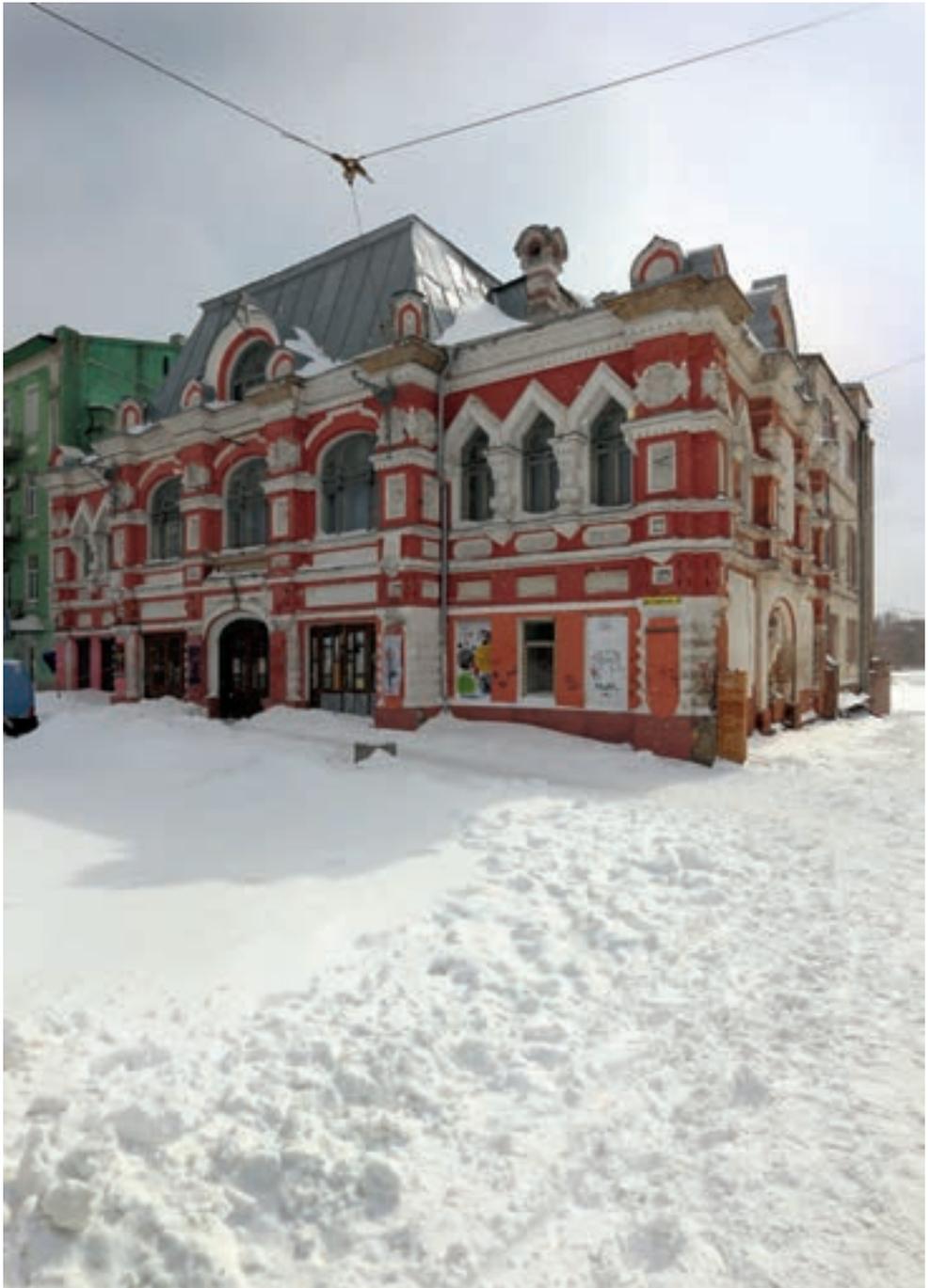
Збудований турботами і коштом польської католицької общини. Храм у формах готичного костелу — результат всеросійського конкурсу, оголошеного Петербурзьким товариством архітекторів. Реалізовано проект пітерського студента С. Воловського (II премія), який експертували відомі київські архітектори О. В. Кобелев і В. М. Ніколаев. Реалізовував проєкт київський гауді В. В. Городецький. Будівельним нововведенням були буронабивні палі, бетонний кістяк, каменеподібне облицювання і буйні керамічні деталі. Особливої уваги варті пластичне опорядження і скульптура, яку виконали за ескізами Городецького скульптори Саля і Бенеш.

Народний дім — вельми популярний тип споруди на початку ХХ століття: театр і просвітницька установа під одним дахом. Лук'янівський зведено на перехресті, що бурхливо розвивалося, поряд із тюремним замком, Дніпровським машинобудівним заводом (нині «Артем»), щойно збудованим трамвайним депо і новим ринком. Водночас в колектор під Лук'янівську площу сховано великий ручай Скоморох, відомий з великокняжих часів. Очевидно, звідси походить і стилістика будівлі, яку полюбляв М. Г. Артинов, — у вигляді казкового теремка, з шатрами, кокошниками і декоративними шпилями. Ще донедавна в будинку припускали розмістити так звану «Малу київську оперу». Дім у довгому занедбанні, більшу частину декору втрачено. Утім, багата фактура незнищенна.

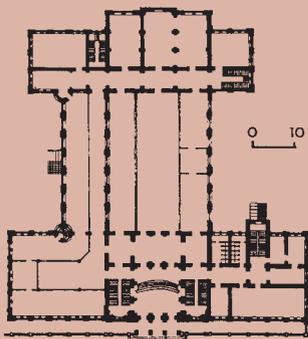

39. Державний банк

вул. Інститутська 9А

архітт. Олександр Кобелев, Олександр Вербицький, 1900–1905;

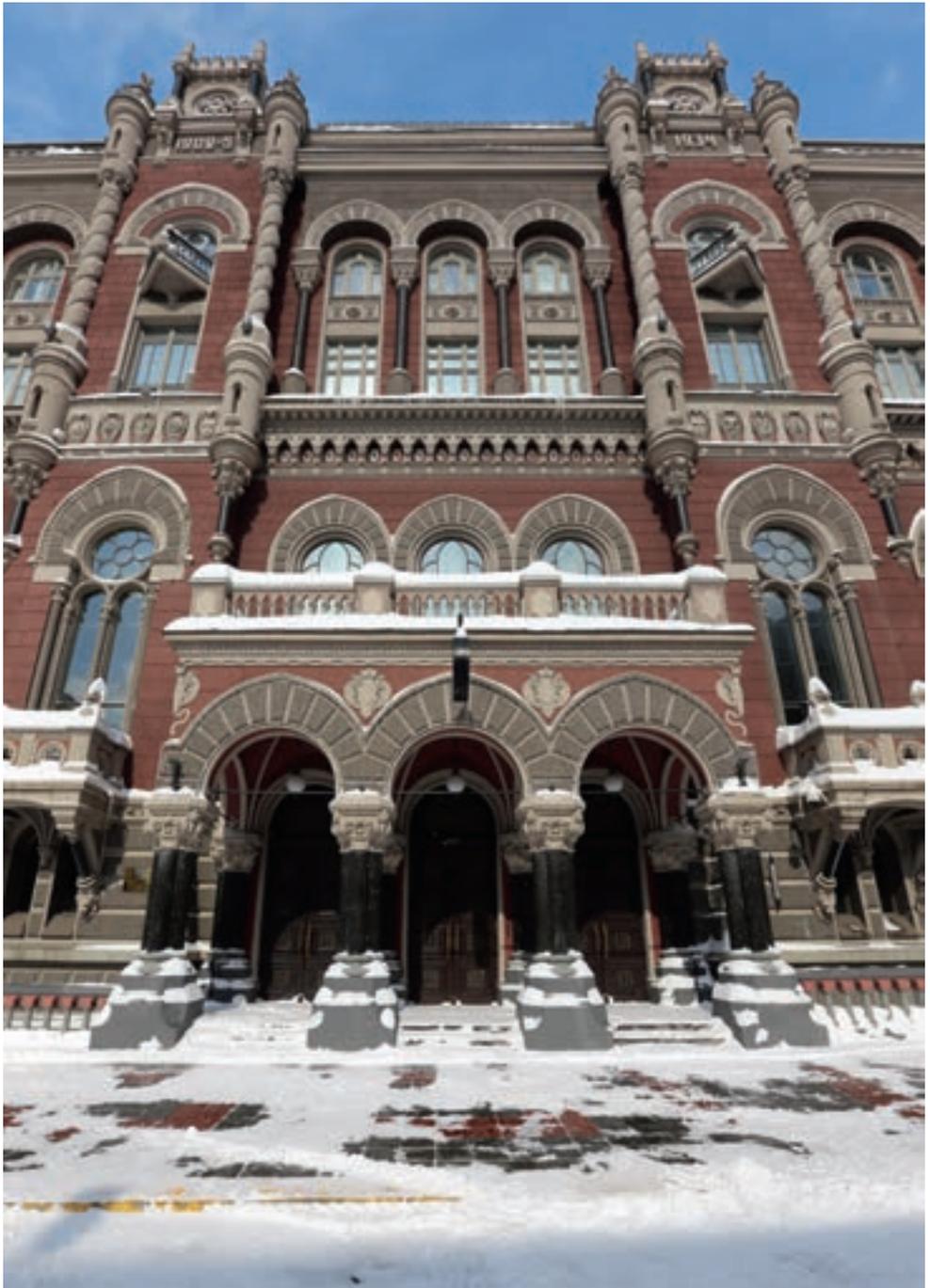
Олександр Кобелев, Валеріян Риков, 1934

Геть усе в цьому домі гарне — справжнісінький венеційський палац на київських пагорбах! Або, радше, флорентійське палаццо.

Початкові пропорції двоповерхового банку заворожували гармонійною злагодженістю: широке чоло фасаду та ажурний карниз, розділений на три частини декоративним ронделлами, — італійська суміш готики і раннього Відродження. Модерна скульптура Е. Сая і Ф. Соколова, чудова якість матеріалів і виконання, шикарна операційна зала. Із переїздом столиці до Києва фасадний корпус надбудували двома поверхами, до ладу довколишньому масштабу і величі. Стиль зберегли, та флорентійська напруженість форми — вивітрилася.

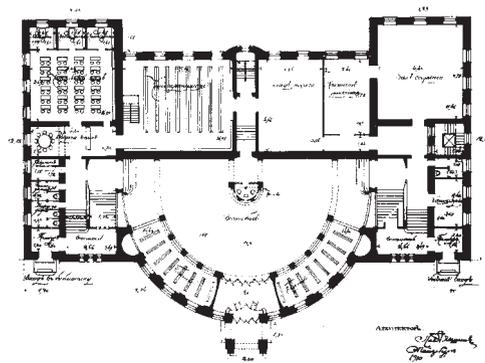

вул. Володимирська 57

архіт. Павло Альошин, 1909–1912, 1935–1937 (розширення)

Найкращий зразок «олександрійського» неокласицизму в Києві. Задумувався купцем і меценатом С. Могилевцевим як народний дім, відкритий як вірнопідданський музей. Неймовірна зала з верхнім світлом — 30-метровий скляний купол. Виточені деталі. По всьому фасаді — якісний фриз-«комікс» про історію просвіти (В. Козлов, Л. Дітріх). Дуже затишний будинок уславився тим, що у 1917–1918 рр. у ньому засідала Центральна Рада. Не в останню чергу саме тому його структура стала прообразом будівлі Верховної Ради УРСР (В. Г. Заболотний, 1935–1937).

5

5. Київ модерний початок ХХ століття

1900-й, фін-де-сьєкль, межа століть. Ці роки справді можна було б назвати золотою добою європейського прогресу, якби в Росії вона не отримали ймення доби «срібної» («золота» назва залишилася за роками олександрійського класицизму і поразки Наполеона). Це час найкращих пам'яток будівельного мистецтва, надзвичайно співзвучних Києву, які виникали стрімко, як крем на торті, і так само стрімко і, схоже, безповоротно, зникають сьогодні.

Easy come, easy go.

ПЛАНЪ ГОР. КІЕВА

съ его достопримѣчательностями,
ПРИЛЕГАЮЩИМИ ОКРЕСТНОСТЯМИ
и указаніемъ №№ трамваевъ и ихъ направленія.

50 44

41

43

45

42

48

49

ВУЛГА

ПАРК

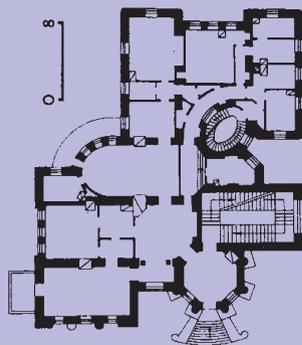

41. будинок мисливця («будинок з химерами»)

вул. Банкова 10

архіт. Владислав Городецький, 1901–1903

Власна кам'яниця і прибутковий будинок архітектора В. Городецького — мабуть, найбільш ушлюблений об'єкт епохи модерну в Києві. Уславився завдяки експресіоністській скульптурі. Живність і морське гаддя розсажені по карнизах і в інтер'єрах, що й дало назву будинку. За ескізами архітектора, мандрівника і любителя сафари пишний декор витворив Еліо Саля. Головна просторова перевага будинку — спіральна композиція, створена за законами театральної сценографії. Безпосередньо в ар-нуво у «наймодерніший» споруді Києва виконано тільки будуари. Городецький був видатним стилістом, і його будинок випрацьовано радше у ренесансній манері з пластичними надмірностями, які дуже подобаються і обивателям, і вельможам. По війні у будинку квартирувала «номенклатурна» поліклініка ЦК КПУ, зараз тут — резиденція Президента України.

42. дім невтішної вдови

вул. Лютеранська 23, ріг Банкової
архіт. Едуард Брадтман, 1905–1907

Розташований на території Офісу Президента. Кам'яниця з сумним дівочим обличчям у вінцевій арці зберігає більше секретів, аніж відповідей. Лице — плаче під час дощу. Головний фасад — у камені вельми дорогого виконання. Збудований полтавським купцем другої гільдії Сергієм Аршавським. Планування анфіладне. На сході — сходи, на півночі — лоджії. Господар із дружиною і дітьми жив тут до 1913 року. Як розплату за розкіш, продав його Тев'є Молочареві (купцеві першої гільдії Апштейну). По революції експропрійованою будівлею керували цекісти, штабісти КОВО і керсправами ЦК КП(б)У (Адміністрації Президента), які окрім іншого влаштували в домі сауну.

43.

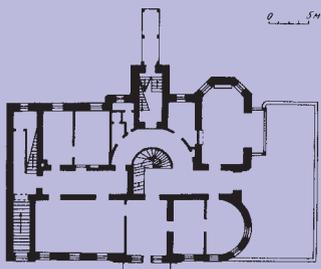
КЛІНІКА КАЧКОВСЬКОГО

Клініка-кам'яниця П. Е. Качковського (з 1909 — І. С. Маковського).

вул. О. Гончара 33

архіт. Ігнатій Ледоховський, 1907

Навмисно крупні деталі, пластична неодоладність разом з історією про смерть тут 1911 року П. А. Столипіна надають будинку особливого романтичного флеру. Як взірцевий будинок епохи модерну дім зведено довкола циркульного холу. Кітчева скульптура Федора Соколова відіграє почесну роль в оздобленні будівлі. Високий цоколь, що переходить у терасу, має фігурну огорожу з хвилястими ґратками і нагадує фортецю, яку вартує бетонний лев. Малюнок у стилі «удар батога» нехитро копіює відомий паризький взірець — «Кастель Беранже» Ектора Гімара. Але це найкращі ворота ар-нуво в Києві.

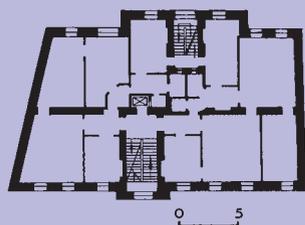

44. будинок із левами

вул. Велика Житомирська 23

архіт. Мартін Клуґ, 1908–1911

Звичайна інсула початку ХХ століття: спершу чотириповерхова, потім надбудована ще двома поверхами, адже будинок — прибутковий. Обов'язкові парадні сходи з невеликим розалітом виділені у фасаді, чорні — пістолетом стирчать у двір. На кожному поверсі дві квартири. Таких будівель у Києві чимало. Зазвичай план такого будинку, якщо дозволяє ділянка, Т-подібний. Утім, тут головне — глумливий ар-нуво: неповторні скульптурні леви над входом, примітивно-загадкові обличчя, коси, стрічки і банти на фасаді.

45.

прибуткові будинки леоніда родзянка

вул. Ярославів Вал 14

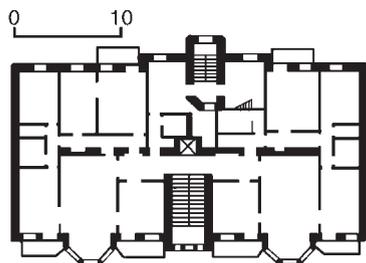
№ 14Б — архіт. Микола Яскевич, 1908–1910

№ 14А — архіт. Мартін Клуґ, 1910–1911

Приголомшливий модерний комплекс звів спадковий аристократ Л. П. Родзянко. Леонід Петрович — штаб-ротмістр, ад'ютант командувача 9-ї кавалерійської дивізії, кузен голови Державної Думи М. В. Родзянка, відомий коняр і успішний підприємець. Натхненницею і музою цього комплексу стала дружна господаря, Олександра Родзянко, нам так і хочеться бачити її риси у маскаронах на фасадах або у весталках на вході до № 14А. Тим не менш, власне квартира Родзянка була у бельетажі блоку «Б» (в якому п'ять поверхів). За своєю пишнотою — різьблені панелі, живопис і скульптура, англійські каміни, камінь, кування і кінно-жокейська тема оформлення — це один із найкращих доступних інтер'єрів у стилі модерн. Із 1920-х в апартаментах Родзянка музикувала Державна українська мандрівна капела «Думка». А з перебудовного 1989-го тут квартирували театри: з виразною назвою «Модерн», з примирливою «Дружба», і нині — «Сузір'я» чогось там... Блок «А» має шість повних і високий цокольний поверх, його фасад — справжня феєрія і гімн ар-нуво. І якщо № 14Б — це «інтер'єр», то 14А — безперечно видатний «екстер'єр», гарно пропорційований і щедро опоряджений якісною пластикою.

вул. Ярославів Вал 14Б

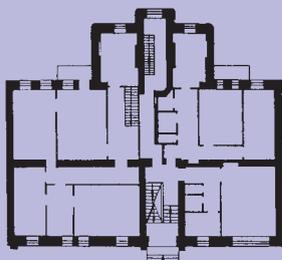
вул. Ярославів Вал 14А, план

46. будинок з котами

вул. Гоголівська 23

архіт. Володимир Безсмертний, 1909

Завдяки міцному і ненадсадному виконанню, оригінальний чотириповерховий прибутковий будинок з елементами романтично-готичної стилізації добре зберігся у буремному ХХ столітті. Гостролист, готичні тяги, сови і химери автор віртуозно і майстерно розставив по відкритому жовтому цегляному фасаді жовтої цегли. Дві кішки на рівні першого поверху сто років недремно шиплять біля широкого аркового вікна. Ремонт 1970-х вбив автентичність інтер'єрів, але дім тримається.

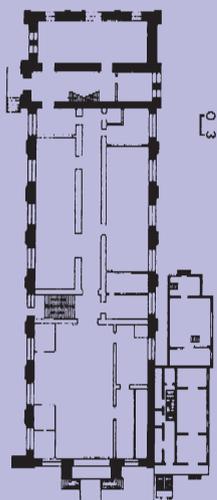
47.

дизель-моторна електростанція

вул. Дегтярівська 7А, Лук'янівське трамвайне депо

архіт. Костянтин Остроградський, 1909–1910

Як відомо, Київ — батьківщина електричного трамвая у Російській імперії. Уперше електричний трамвай проїхав Володимирським узвозом 2 травня 1892 року. А у 1894-му парк міського кінного трамвая на Лук'янівці було обладнано для обслуговування електричного трамвая. Рівно 110 років потому парк ліквідували. Але одна з найгарніших промислових споруд міста — електростанція, що працювала на дизелі і обслуговувала «міську залізну дорогу», — збереглася. Міцні стіни, відома жовта цегла і модерн, що перегукується з побудовами О. М. Вербицького на Києві-Товарному. Оптимально — влаштувати тут Музей трамвая.

Фієльд со стороны
Старо-Митнарской ул.

Въ проекті электрической станіи
Киевской Городской электр. дѣл.
въ Лукьяновскомъ паркѣ дождя

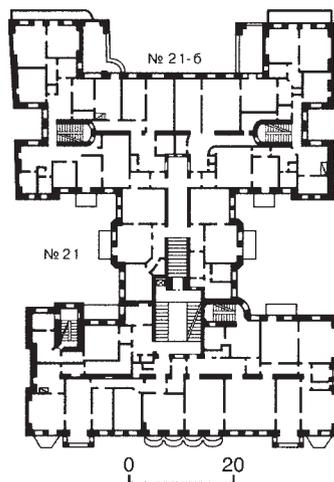

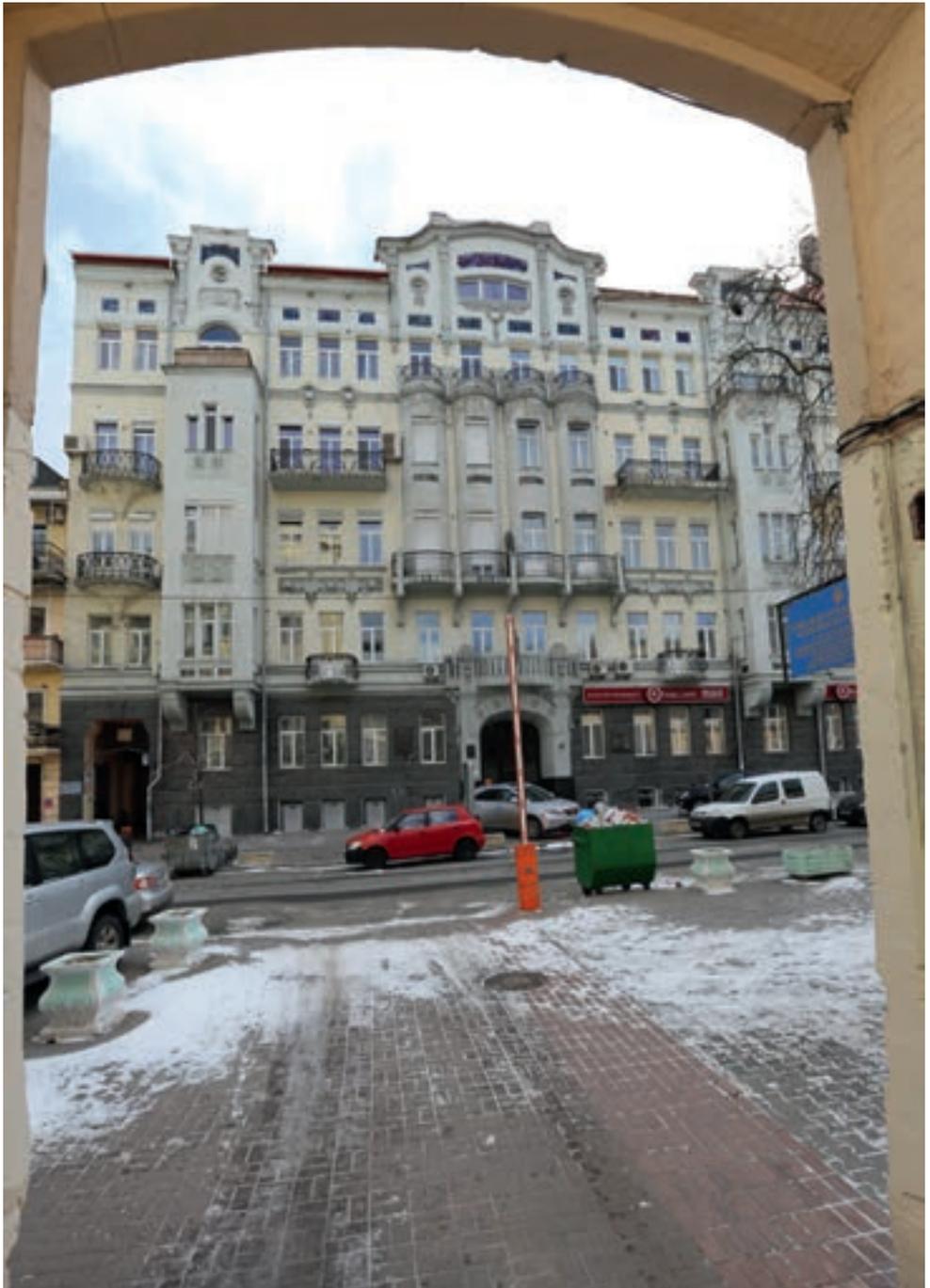
48. будинок з майолікою

вул. Пушкінська 21

архіт. Й. Зекцер, 1909–1911

Імпозантний прибутковий будинок Карла Баксанта. Автор-архітектор Й. А. Зекцер (прожив у квартирі № 5 цього будинку решту свого життя) звів абсолютно видатні київські будівлі: Швидкої медичної допомоги на Рейтарській № 22 і Будинок Мороза на Володимирській 61. Н-подібна у плані споруда з парадними і чотирма чорними сходами поділена на чотири секції. Інтер'єр дому уславився завдяки фільмам «Ад'ютант його високоповажності» та «Як гартувалась сталь». Тим не менше, головна його перевага — фасад із каменем, кованими ґратками та іридованою (райдужною) майолікою.

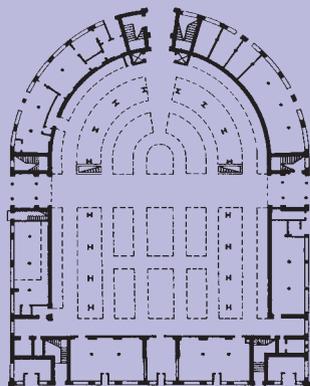

бессарабський критий ринок

Бессарабська площа 2

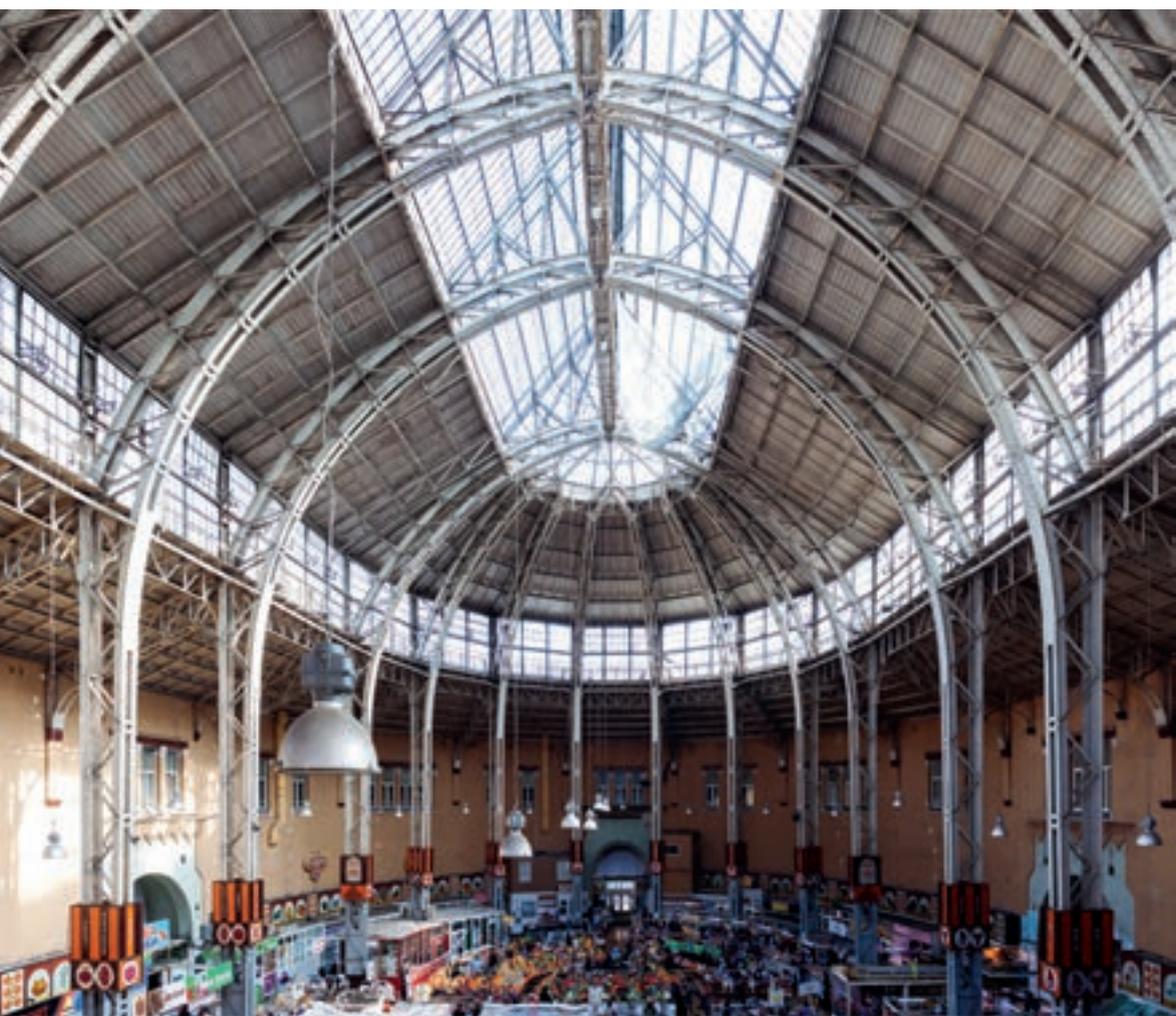
архітт. Генрик Гай, Михайло Бобрусов, 1910–1912

0 8

Споруда ринку, якому 2012 року виповнилося сто років, і нині лишається сучасним будинком зі свіжими овочами, фруктами, м'ясом і квітами. Ціни щонайвищі. Торговище престижне, адже виходить головним фасадом на Хрещатик і відкриває найдовшу пряму вулицю Києва — Бульвар. Перші промислові холодильники — дореволюційного виробництва. 3000 кв. м перекриті десятима тришарнірними арками прогоном у 32 м. Скляна покрівля, повітря і об'єм. Підковою по периметру розміщено готель на 117 місць, в якому уже давно не готель. Виняткової якості цегляне мурування, кам'яні та металеві деталі, скульптура, чавунне литво. Стиль — щось на кшталт нордичного модерну з національно-бессарабськими витребеньками.

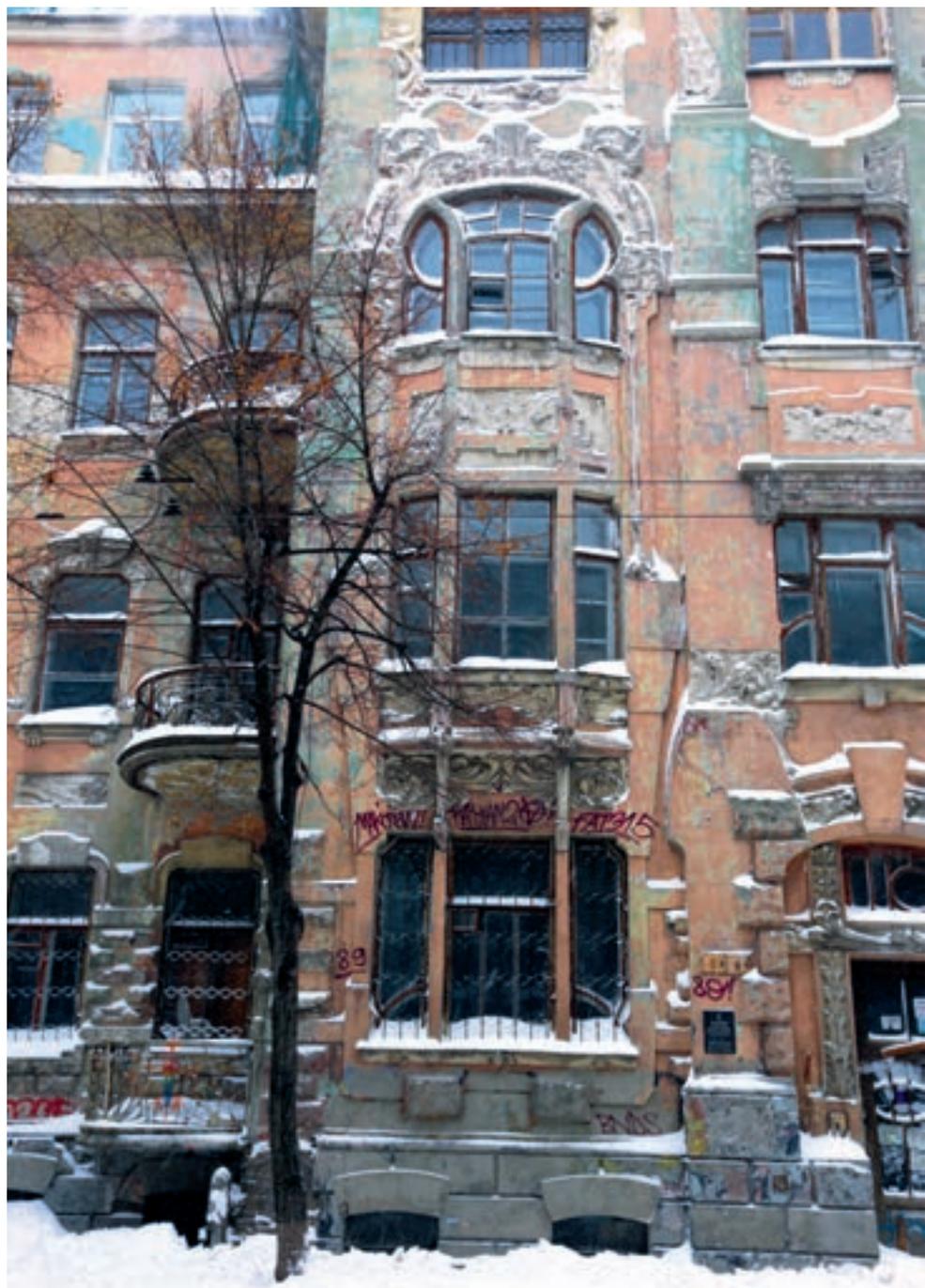
50. будинок-наречена

вул. Велика Житомирська 32

архіт. Ігнатій Ледоховський (?), 1911–1912

Розкішний дім-кам'яниця, як зараз заведено говорити — клубного типу, збудований коштом мадам С. Чокової для здавання апартаментів в оренду. До повоєнної надбудови 1940-х мав три повні поверхи, початково в них розміщувалися лише три квартири. Ще не так давно будинок вражав уяву — легкий, «промовистий», семантично визначений фасад. Еркер підтримують скульптурні гілки каштана. Амур, що осідлав лебедя. Загадкові змії та німфи. Кожен поверх присвячений своїй стихії: землі, воді, повітрю. Вишукані плавкі ґратки воріт і палісаду... Порівняно зі стриманим сталінським сусідом, будинком № 30, який студенти-архітектори у 1980-ті жартوما назвали «Старий Генерал», кам'яниця отримала назву «Молода наречена». Нині молоді не впізнати. Нерозумна «приватизація» і слабка культурна політика роблять свою справу. І, схоже, незабаром від дорогіснннх і крихких деталей декору не лишисться й сліду.

6

6. Київ конструктивістський 1910–1920-ті роки

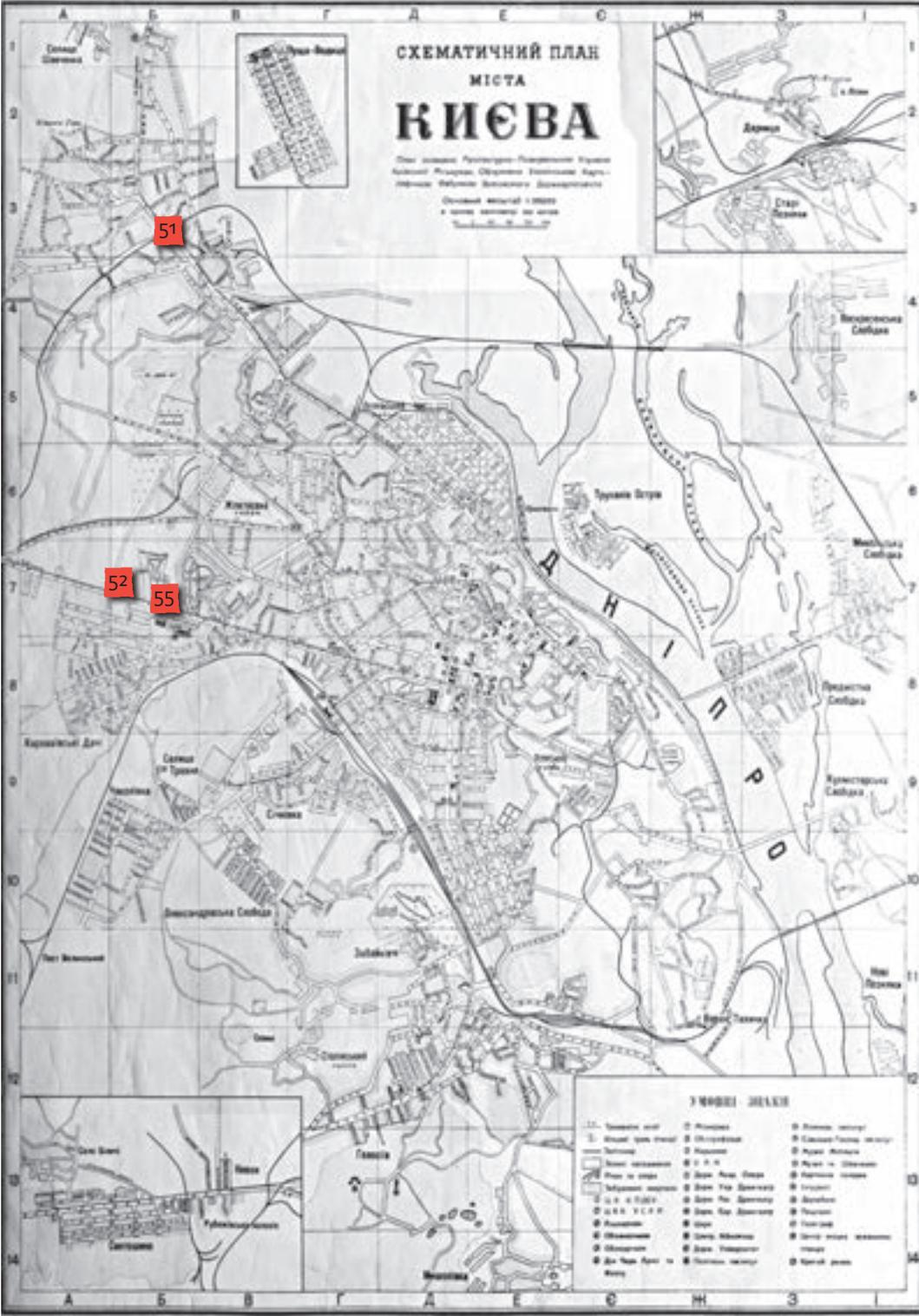
На жаль, а якщо розібратися, то й на щастя, пам'яток конструктивізму у місті вкрай небагато (адже Київ і не любить «тупо» прямої лінії). У роки Першої світової і визвольних змагань, під час руїни та економічного занепаду будували аби з чого, облицьовували поганенько. Вигляд у будівель був — непрезентабельний.

Слава Богу, столиця Радянської України була в Харкові, тож основний вектор будівничої активності перемістився туди: сьогодні на відому будівлю їхнього Держпрому без сліз годі й дивитися — лущитья.

СХЕМАТИЧНИЙ ПЛАН МІСТА КИЄВА

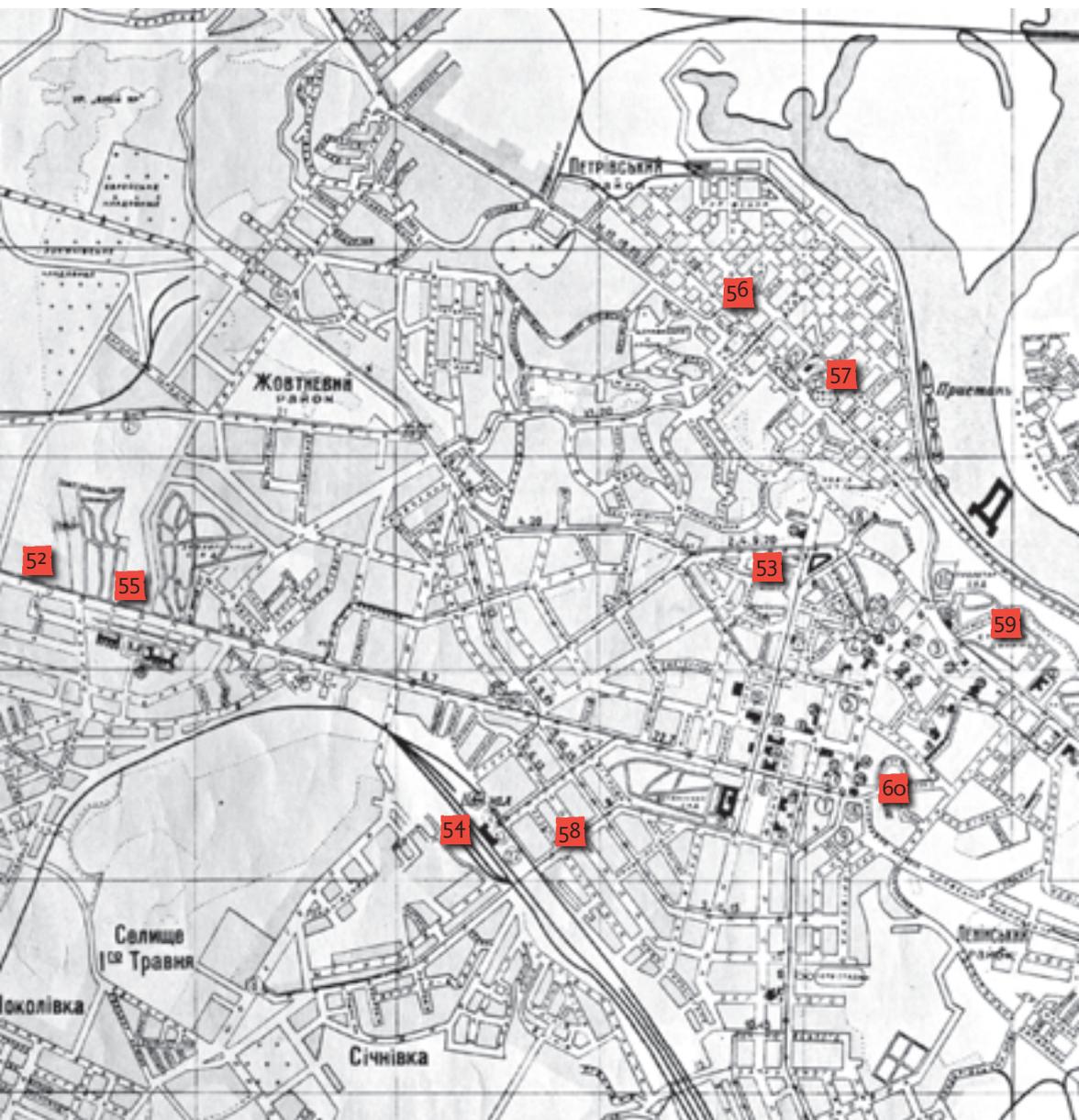
План складено Республіканським Інститутом
Картографії України, Об'єднаним Інститутом Карто-
графії Міністерства Оборони України

Оновлений видання 1989
• 1:500 000 масштабу на площі
Таблиця 1:500 000

УМОВИ ЗНАКІВ

1. Значення висоти	2. Місця	3. Річкові витіки
4. Місця, де висота змінюється	4. Місця	4. Місця, де висота змінюється
5. Річка	5. Річка	5. Річка
6. Канал	6. Канал	6. Канал
7. Канал	7. Канал	7. Канал
8. Канал	8. Канал	8. Канал
9. Канал	9. Канал	9. Канал
10. Канал	10. Канал	10. Канал
11. Канал	11. Канал	11. Канал
12. Канал	12. Канал	12. Канал
13. Канал	13. Канал	13. Канал
14. Канал	14. Канал	14. Канал

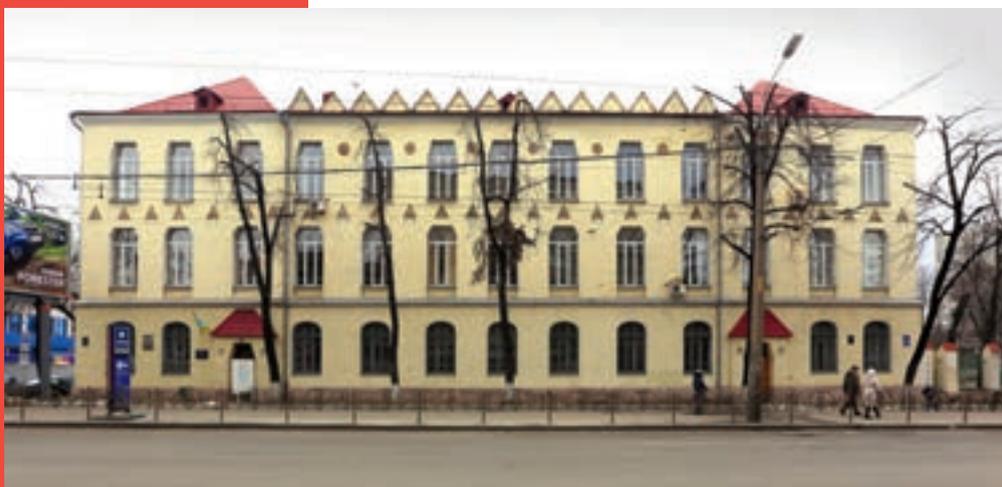
51.

міське училище імені с. грушевського

вул. Кирилівська 164

архіт. Василь Кричевський, 1910–1911

Простора з вигляду будівля, як і вся садиба училища, — зразок тонкої стилізації за українськими мотивами. Автор, видатний архітектор і художник В. Г. Кричевський, поборник національного мистецтва, невід'ємною характеристикою українського стилю вважав послідовний конструктивізм і відсутність позірної декоративності, що походить з родових характеристик народного дерев'яного зодчества. Усі ці риси присутні у будівлі школи: скісні вікнини і двернини, круті схили даху і лаконічні керамічні деталі.

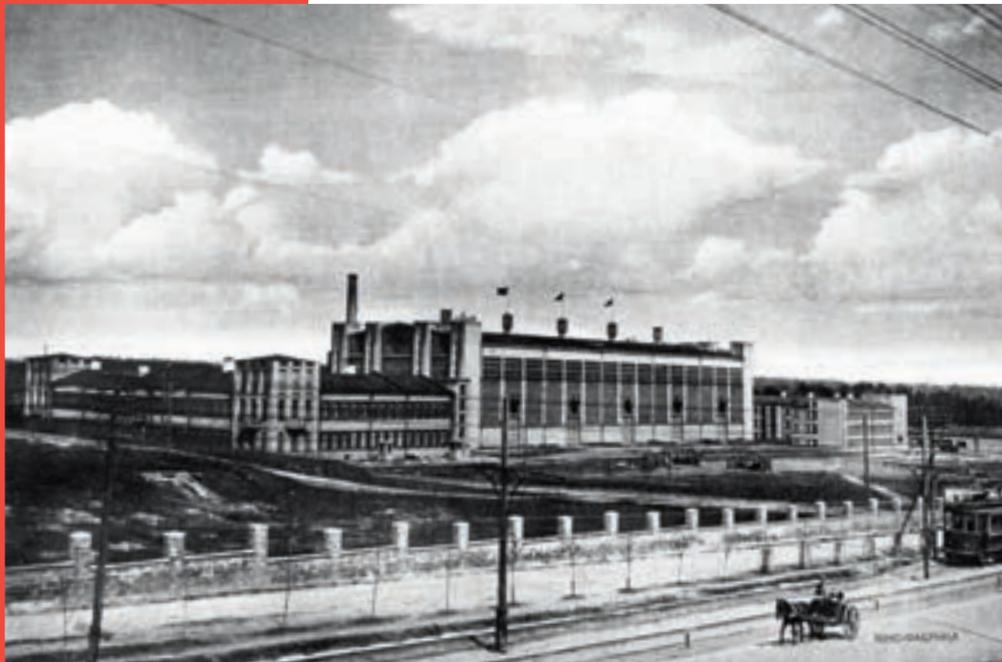

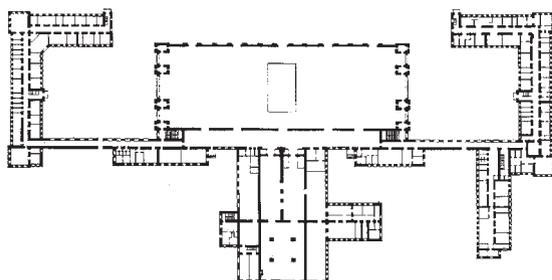
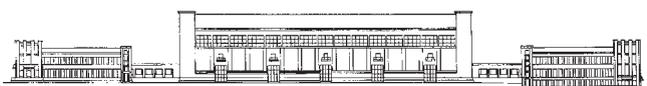
просп. Перемоги 44

архітт. Валеріян Риков, Павло Савич, І. І. і М. І. Малозьомови,

С. Барзилович, 1925–1928

Перша спеціально спроектована велика кіностудія в СРСР. Площа — 30 га. У 1920-ті Україна випускала фільмів чи не більше, ніж Москва і Ленінград сукупно. Її славили такі режисери, як Дзига Вертов, Іван Кавалерідзе, Олександр Довженко, Іван Пир'єв та інші айсберги кіномистецтва. Кінопродукція була мільйонною статтею експорту республіки. Об'єм знімальних і технологічних приміщень склав 135 тис. куб. м. Конструктивне рішення комплексу підкреслено відкритим металевим каркасом. Головний павільйон площею у 4000 кв. м перекритий 36-метровими фермами. Ритм вентиляційних труб дійсно робить його схожим на справжній завод.

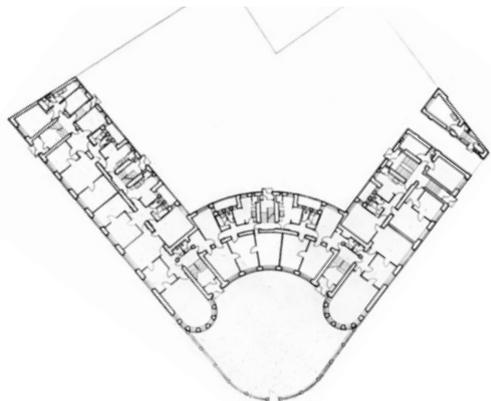

перший будинок лікаря

вул. Велика Житомирська 17/2, ріг вул. Стрілецької
архіт. Павло Альошин, 1927–1930

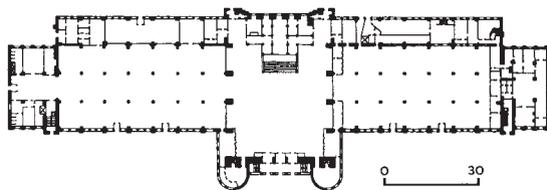
Спершу назва цієї відомої будівлі була кооператив «Радянський лікар». У ній є всі ознаки доброго і зручного конструктивістського житла, на кшталт львівських т. зв. «люксусових» будинків. Проте матеріал винятково київський — відкрита жовта цегла. І суто київська пластика — увігнутий дугою фасад із палісадом. Усі архітектори, автор і співавтори, влаштували собі в цьому будинку квартири. П. Ф. Альошин жив тут до останніх своїх днів, із 1930 по 1961 роки, про що свідчить меморіальна дошка з бюстом.

Закритий всесоюзний конкурс 1925–1927 рр. зібрав плеяду найкращих зодчих країни: П. Ф. Альошин, О. М. Бекетов, О. М. Вербицький, брати О. і В. Весніни, Д. М. Дяченко, О. В. Кобелев, В. О. Щуко, О. В. Щусев. Це був перший радянський вокзал, що за потужністю, об'ємом і фундаментальним підходом дорівнювався до мегавокзалів дореволюційної Росії. Проекти були в різних стилях, зокрема і візантійському, у конструктивізмі тощо. Але невідступною була ідея вокзалу «в українському бароко». Незабаром після реалізації проекту настала епоха соцреалізму, тож автору зі сльозами на очах довелося самому ж і вставляти у «графічний» інтер'єр класичні деталі. По війні інтер'єр вокзалу успадкував переможну мегастилістику терм Каракалли (архіт. П. Ф. Домашенко).

55.

клуб «металіст» | бк «більшовик»

просп. Перемоги 38

архіт. Яків Мойсевич, 1929–1936

Розташований біля входу у Пушкінський парк, головним фасадом на проспект. Збудований коштом профсоюзу робітників-металістів. Складається з двох блоків: двоповерхового театру на 774 глядачів і триповерхового клубу. Як справжній твір конструктивізму має послідовно вільне планування, мінімальний декор і достатньо вільно темперовані об'єми, зокрема «поперечну апсиду».

КІНО «ЖОВТЕНЬ»

вул. Костянтинівська 26, ріг вул. Щекавицької
архітт. Ной Троїцький, Валеріян Риков, 1930–1931

Кінотеатр зведено за типовим проектом ленінградського архітектора Н. А. Троїцького, прив'язку здійснив відомий киянин В. М. Риков. Утім, хоч як лаконічні стіни тули, вигляд будівлі у гранично пістрявому класичному і еклектичному оточенні Подолу виявився гранично викличним: кияни в'їдливо жартували, що, мовляв, будівельники переплутали головний фасад із брандмауером. У 1937-му будівлю облагородили пілястрами у сталінському ар-деко (архіт. С. Бабулевич), а у 1980-му спробували повернути у початкову стилістику. Тим не менше, у Києві це один із рідкісних зразків чистого конструктивізму, який і сьогодні виглядає як проект майбутнього.

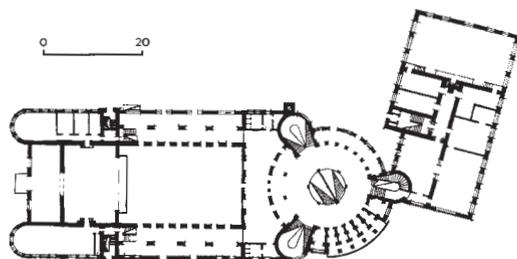

Контрактова пл., вул. Межигірська 2, ріг вул. Григорія Сковороди
архіт. Микола Шехонін, 1931–1933

І до, і після М. О. Шехонін тяжив до робіт в ордерній стилістиці. Він є автором Військового ліцею (1915–1916) і школи № 25 на Володимирській (1939) — обидві будівлі є виразними прикладами класицизму. Це додає цікавості конструктивістському об'єкту, який вийшов з-під його циркуля. Клуб зведено профсоюзом працівників м'ясоконсервної промисловості. Театральний блок на 1000 глядачів і клубний, також на тисячу, зі спортивно-гуртковими приміщенням, мають супрематично прямокутні обриси. Об'єднані вони шарніром традиційної ротонди під скляним куполом. У ній розташований головний вхід, на другому поверсі — танцмайданчик. Цей шарнір, очевидно, мав викликати у пролетарів кухонно-каструльні асоціації.

58.

тец-3 (теплоелектроцентрально № 3)

вул. Жиланська 85

архітт. Петро Костирко, Василь Кричевський, 1931–1934

Одна з перших київських теплоелектростанцій, спроектована проєктувальниками-класиками українського конструктивізму. Збудована для забезпечення тепло-та електроенергією Київського залізничного вузла, прилеглих промислових підприємств і житлових об'єктів; надлишок ішов у загальну мережу Київенерго. Нині електрики не виробляє, а виконує роль теплостанції.

ресторан «Динамо»

Петрівська алея

архітт. Йосип Каракіс, Павло Савич, 1932–1934

Кутасту будівлю ресторану з високим атриумом і площинами у стилістиці Баугаузу поставлено на київському схилі на території стадіону «Динамо». До деякої міри вона є парафразом відомого Будинку над водоспадом Ф. Л. Райта. Справді, Й. Ю. Каракіс, у ті роки співробітник Воєнпроекту, зізнавався у щирому шануванні творчості Райта. Утім, райтівський Дім було зведено на рік пізніше каракісівського «Динамо». Прикметно, що у 1934-му, коли почалася класицистична перебудова, будівлю ресторану було визнано не позбавленою «художньої цінності».

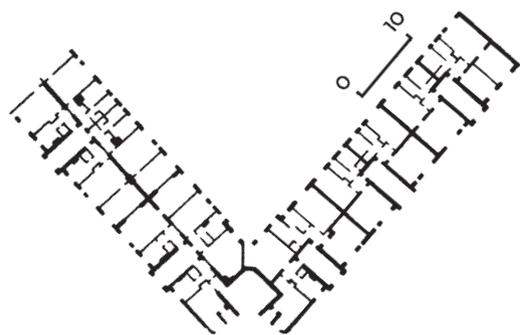

будинок міліціонерів

вул. Круглоуніверситетська 2/1, ріг вул. Крутий узвіз
архіт. Павло Савич, 1933–1935

Симетричний житловий будинок добре проглядається з Бессарабської площі. Кубічним каскадом він організує ріг двох вулиць, що різко здіймаються на Печерську гору. Зведений для співробітників обласної міліції. Виразна фактура будівлі відображає короткий і найцікавіший період переходу від пуристичного площинного конструктивізму до багатшої геометризованої пластики «сталінського ар-деко».

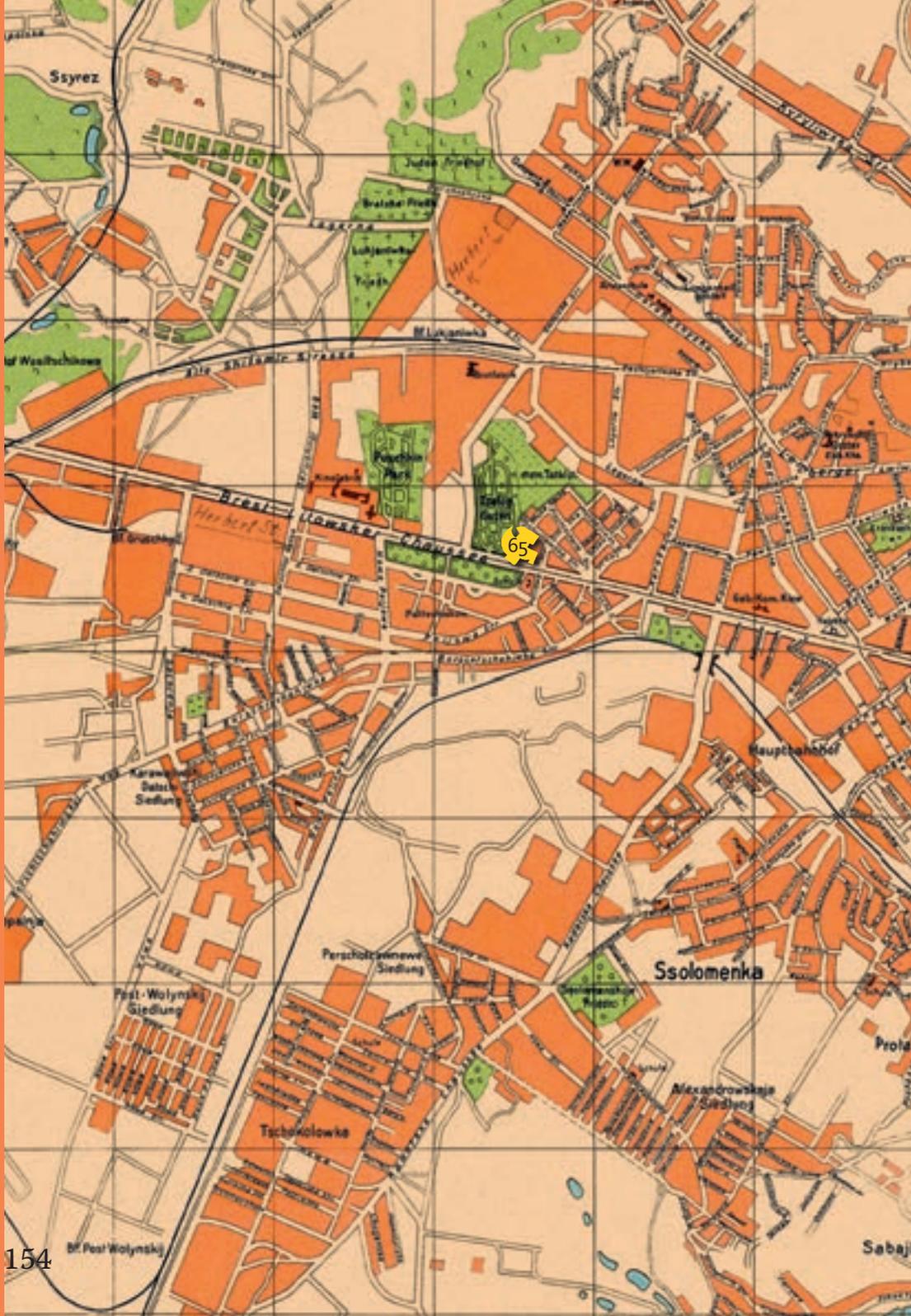

7. Київ соцреалістичний 1930-ті роки

Для міста це час інфраструктурного вибуху. У 1934 році у Київ перенесено столицю УСРР (Української соціалістичної радянської республіки). У 1935-му створено перший генеральний план, найбільш «архітектурний» і «ансамблевий» в історії. Лук'янівська площа на плані мала параметри Майдану. Вирішення теперішньої площі Лесі Українки нагадувало паризьку площу Зірки.

А конкурс на проект Урядового форуму став однією з найяскравіших і найтрагічніших сторінок вітчизняної архітектури.

65

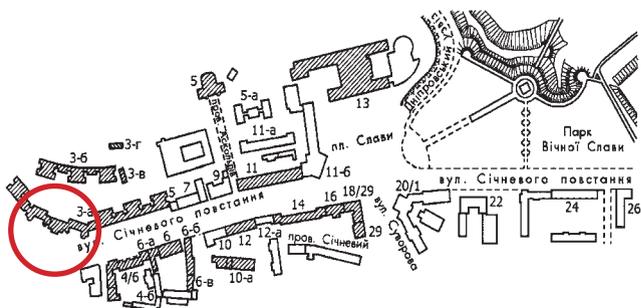
Хмарочос на «арсенальній»

вул. Івана Мазепи 3–5

архіт. Йосип Каракіс, 1933–1937

Після славнозвісного будинку Гінзбурга на Інститутській це, мабуть, — другий найвідоміший київський «хмарочос». У наріжній секції комплексу, що виходить на Арсенальну площу, лише дев'ять поверхів, але враження — як від хмарочоса. Про ландшафтні переваги проекту сам автор розмірковував так: «Силует з боку Дніпра не має самогнітючого характеру і вписується у пейзаж як його складова». Лаконічна стилістика перегукується з американськими зразками у стилі ар-деко, недарма Йосип Юлійович був послідовним шанувальником Ф. Л. Райта з його органічною архітектурою і специфічним геометризованим декоративізмом.

будинок з кіннотою

вул. Інститутська 15–17

архіт. Йосип Каракіс, 1934–1937

У 1930-ті київські Липки планували як вотчину військово-поліцейських відомств — тут почали зводити гігантські будівлі НКВС (І. Фомін) та КВО (С. Григор'єв). Сьогодні ці споруди виконують роль основних владних будівель: Кабмін і Офіс президента. Тут же, неподалік від Штабу, постав житловий будинок для комскладу КВО — п'ятиповерховий шестисекційний будинок із курдонером, що займав квартал. Його знаний акцент — конструктивістське панно «Червона кіннота». Месопотамсько-мангеттенський декоративізм на спартанській підкладці.

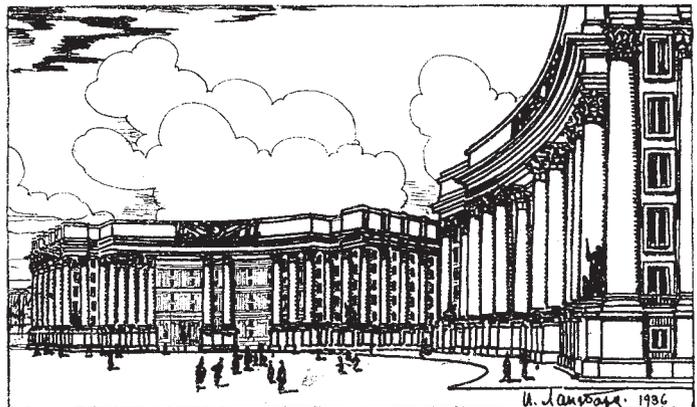

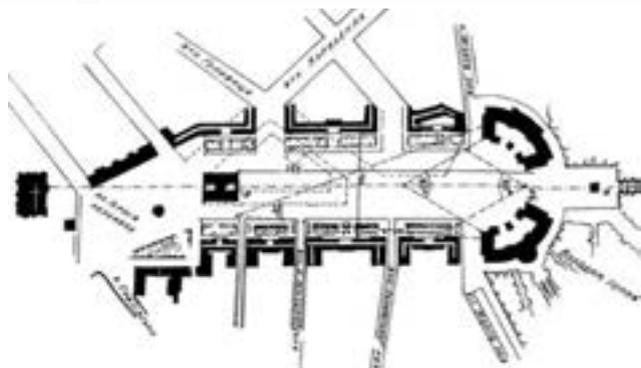
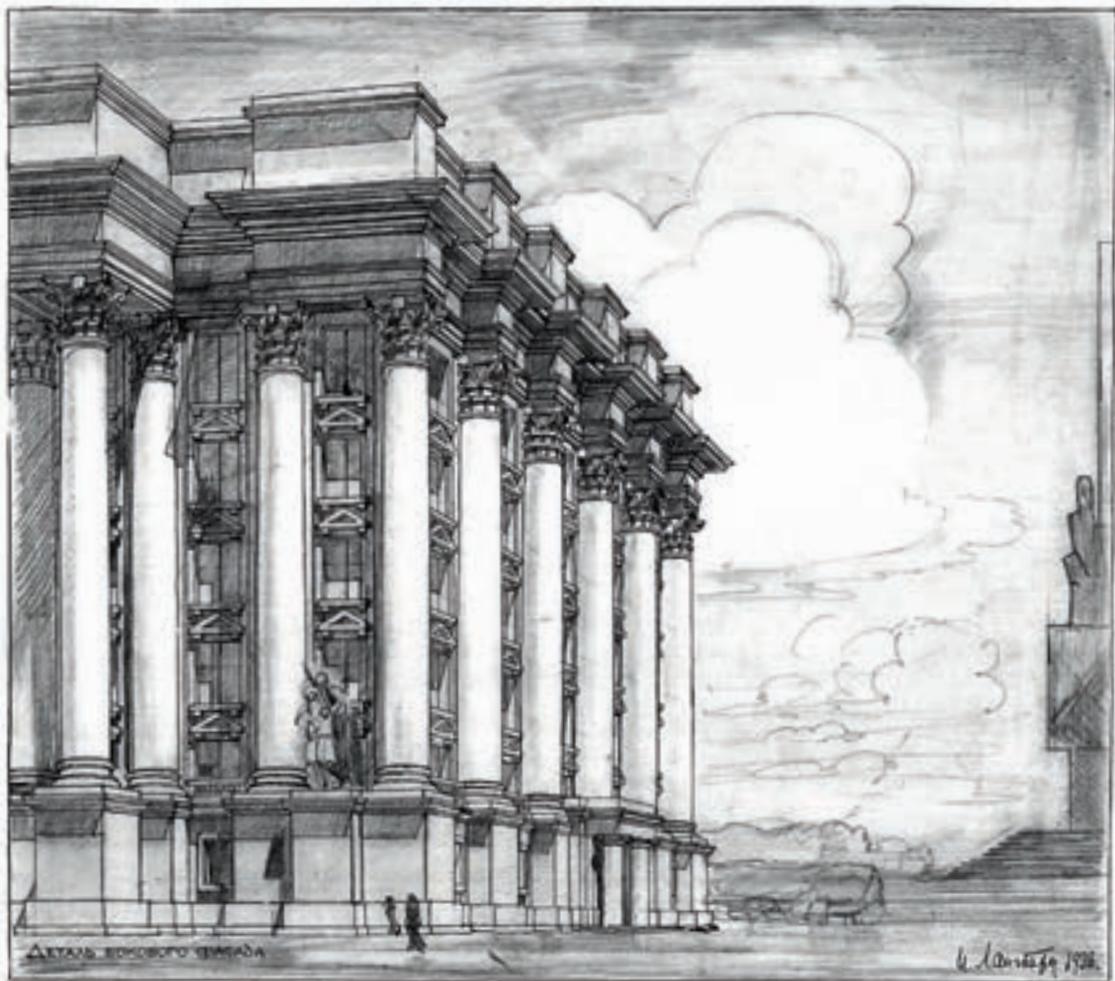
будівля цк кп(б)у | мзс україни

Михайлівська пл. 1

архіт. Йосип Лангбард, 1934–1939

Сегмент помпезної будівлі ЦК є лише частиною півкола величного комплексу Урядового форуму, який проектували, починаючи з 1934 року, коли в Київ із Харкова було переведено столицю радянської України. Площа мала стати найбільшою в Європі. До Дніпра планували спорудити величні ренесансні сходи. Між двома основними спорудами комплексу — грандіозний пам'ятник Леніну. Тому оцінювати архітектурну якість комплексу сьогодні вельми складно. Але уявлення про масштаб проекту скласти можна, особливо у порівнянні з відновленим на його території Михайлівським Золотоверхим собором.

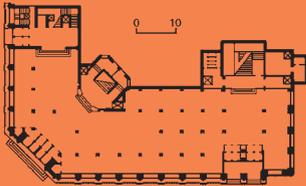

цум | центральний універсальний магазин

Хрещатик 38/2, ріг вул. Богдана Хмельницького

архітт. В. І. Фідман, А. Б. Мецоян, 1934–1940

Американізований, у дусі Емпайр-Стейт, образ універмагу Укоопспілки (він же універмаг Наркомату торгівлі і зрештою — ЦУМ) було створено у Другій майстерні Московської міськради під керівництвом великого О. В. Щусева, автора Мавзолею Леніна, Казанського вокзалу й однієї з перших реконструкцій давньоруських церков — в Овручі. На відміну від конструктивістського Будинку Організацій, спроектованого М. В. Холостенком, будівництво якого розпочалося на цьому ж місці на кілька років раніше, проект ЦУМу був таким само «міжнародним», але відповідав вимогам знову проголошеного соціалістичного реалізму (який, по суті, нічим не відрізнявся від стилістики ар-деко), а тому й замінив перший.

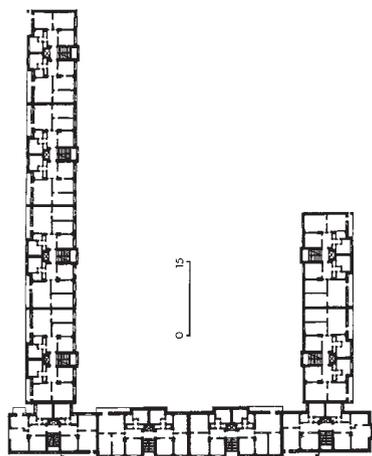
будинок спеціалістів

просп. Перемоги 30

архітт. Микола Холостенко, Ю. Шафран, 1935–1936

Певна золота середина закладена у спільному підході, стилістиці і конструкціях цього будинку. Проект розроблено в надрах інституту Промбудпроект. Десять секцій. Кватирки 3–4 кімнатні. Бетонний каркас об'єднаний із цегляними стінами. Висота стель, на відміну від хрущовського будівництва, — гуманна. Стиль: «жити стало радісніше, жити стало веселіше», тобто елементи пластично збагаченого конструктивізму з довгим скульптурним фризом, виконаним бригадою скульпторів (сім майстрів під керівництвом Бернарда Кратка).

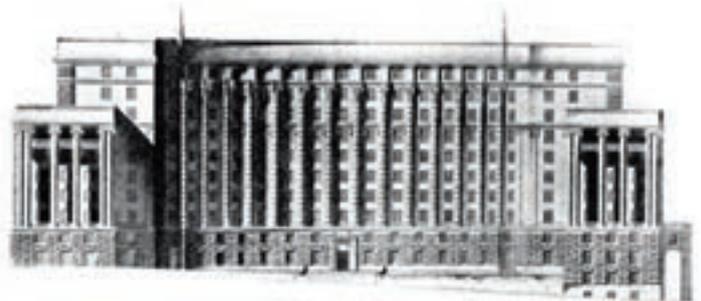

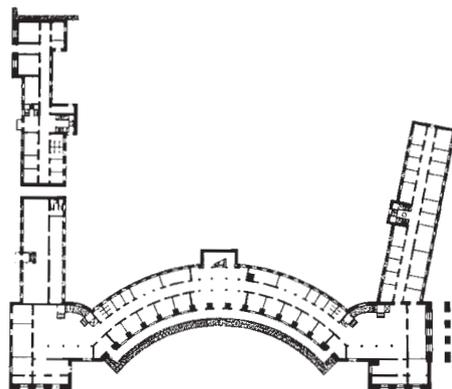
66. будинок НКВС | рнк | кабінет міністрів

вул. М. Грушевського 12/2

архітт. Іван Фомін, Павло Абросимов, 1936–1938

Суворим і повчальним виглядом ця будівля, одна з найвеличніших у Радянському Союзі, зобов'язана своїй проєктній функції — республіканського НКВС. Під час будівництва її було пристосовано під Раду народних комісарів УРСР. У цій поважній ролі, під іменем Кабінету Міністрів, вона успішно служить українському народові і донині. Увігнута дуга головного десятиповерхового фасаду добре темперована незвичними рустованими колонами коринфського ордера на сім поверхів, що робить гігантську конторську споруду об'ємом у 235 тис. куб. м цілком гармонійною і не менш дидактичною. П'ятиметрові чавунні капітелі не видаються при цьому надмірними. У 1997 році сувору будівлю у темному бетонному облицюванні під шубу, з дво-триповерховим цоколем із чорного мерехтливого лабрадориту, несподівано пофарбували у світло-сірий колір. Менш патетичним Будинок НКВС від цього не став.

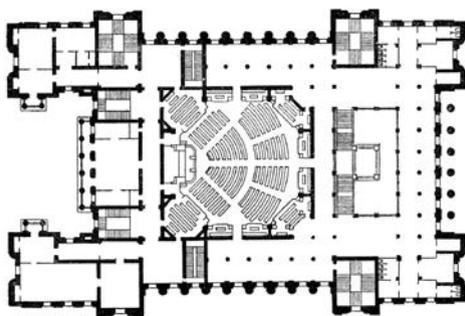
верховна рада урср

вул. М. Грушевського 5

архітт. Володимир Заболотний, Наталія Чмутіна, Г. Граужис, П. Красицький,
О. Кіріндас, Є. Сарнавський, 1936–1939

Рада скромно притулилася до західного крила Маріїнського палацу (І. Мічурін, 1745). Прототипом її став Педагогічний музей (П. Альошин, 1912), в якому засідав перший український парламент — Центральна Рада. Будівля оздоблена мармуром і, неначе каламар, вивершена скляним куполом. По фасадах — шестиколонні портики «єгипетського» ордера. У 1945–1947 роках до прямокутного об'єму В. Г. Заболотний віртуозно прибудував циркульну апсиду з внутрішнім двором, що порушило бажану паркову павільйонність — тут парламент «відштовхується» від свого народу. Під час окупації Альберт Шпеер оцінив цю будівлю як найкращий витвір радянських зодчих у Києві: мовляв, із цим архітектором я б у розвідку пішов...

План до 1947 року

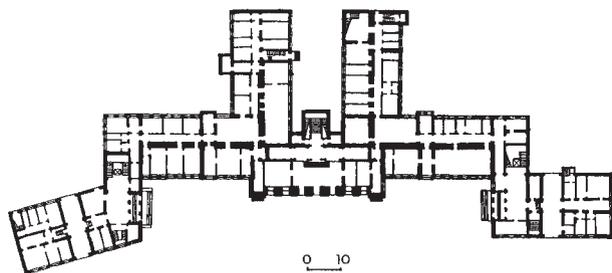
68. будівля штабу кво | цк кпу | офіс президента

вул. Банкова 11

архіт. Сергій Григор'єв, 1936–1940

Ось на що здатна залізна воля військового відомства. Величну споруду Штабу Київського військового округу, на відміну від решти видатних штаб-квартир влади 1930-х, зведено з використанням двох існуючих будинків XIX століття, лише триповерхових. У підсумку — шість поверхів, довгий фасадний фронт і потужний центральний ризаліт із шестиколонним коринфським портиком домінують над печерським схилом Хрещатика. Сьогодні тут працює Президент.

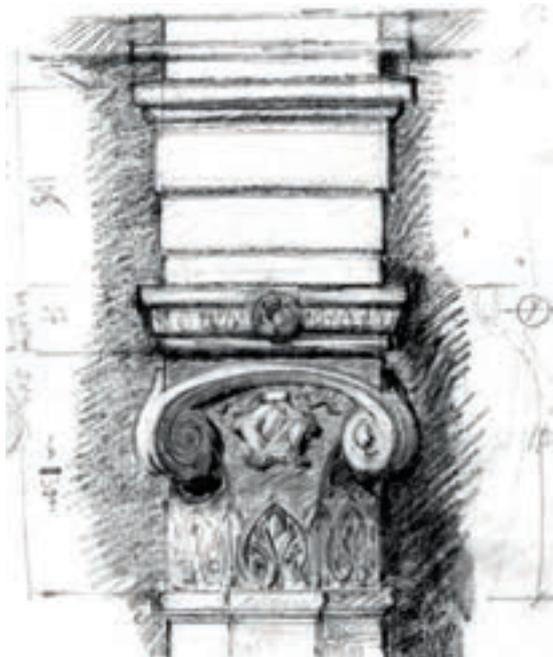

київська художня школа | національний історичний музей

вул. Володимирська 2

архіт. Йосип Каракіс, 1937–1939

Школою був тільки два роки. Уже під час війни, 30 травня 1944 року, Раднарком УРСР оголосив територію київського дитинця заповідною, у будівлі розмістили Державний історичний музей. І споруда — відповідна. Опоряджена спеціальним «старозаповітним» ордером, поштиво вигнувшись по краю схилу, вона відступає від основних археологічних знахідок. Ба більше, поблизу ушавленої Андріївської церкви дзвінкий, біблійний стиль музею більш доречний, ніж будь-яка спроба відтворити громаддя Десятинної.

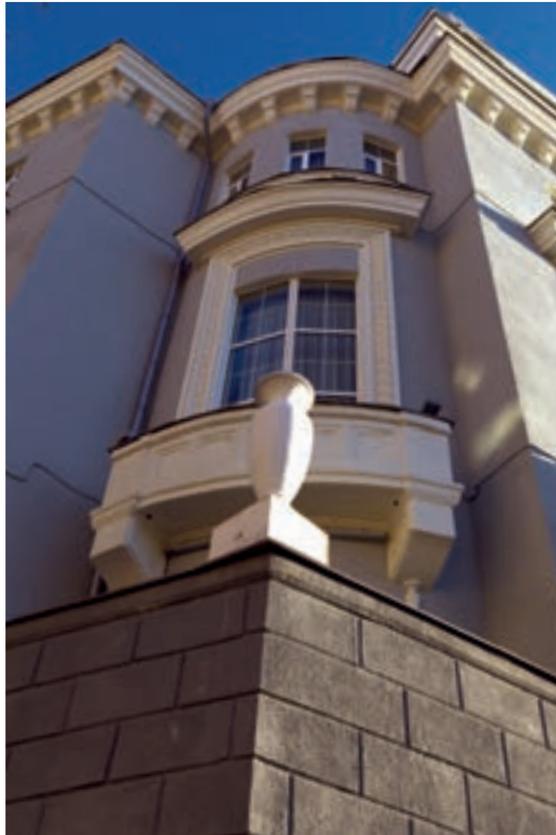

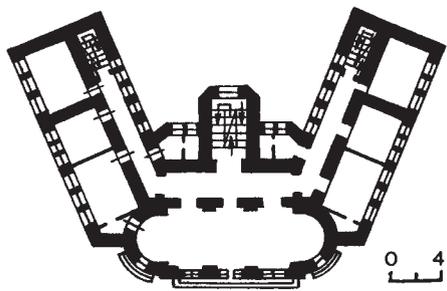

середня школа № 25

вул. Володимирська 1, ріг вул. Десятинної
архіт. Микола Шехонін, О. Недопака, 1939

Незвично компактне рішення школи у щільній міській забудові. Вертикальний фасад, вивершений античними акротеріями, надав виразної форми трикутному скверу. На цьому місці у княжі часи був базар, згаданий у літописах — Бабин торжок. Будівля школи — рекордсмен сталінського будівництва, її було зведено за 135 днів до початку навчального року 1 вересня 1939-го.

8

8. Київ повоєнний 1944–1959 роки

За два роки Великої Вітчизняної (себто Другої світової) Київ немилосердно постраждав. У місті сталася одна з найбільших трагедій Голокосту — Бабин Яр.

Найкращі будівлі уславленого Хрещатика зруйновано пожежею, підірвано головний собор Лаври. Тому відродження Хрещатика в епоху здрібніння пізнього сталінського «ампіру» стало несподіваним і яскравим містобудівним досягненням, актом символічного відродження міста, наче Фенікса з попелу.

КИЇВ

72

79

74

76

75

78

73

71

80

77

Дарниця

ТРУШАНИ ОСТРІВ

ПОДІЛ

ДНІПРО

ПРОТАСІВ РІ

СОЛОМ'ЯНКА

СТАЛІНКА

71.

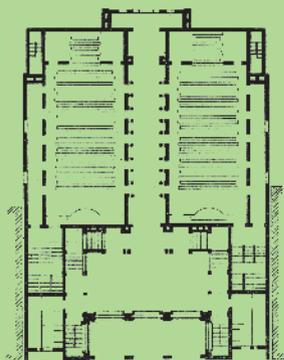
КІНО «КИЇВ»

вул. Велика Васильківська 19

архітт. Валеріян Риков, Василь Онащенко,

Олексій Тацій, Петро Жилицький, 1937–1952

Тризальний кінотеатр у щільній забудові ХІХ століття своєю доладністю і лаконічним виглядом з високим трикутним фронтоном нагадує нордичний фестхалле під Дрезденом Генріха Тессенова. Головна відмінність і перевага київського фасаду — орнаментований українською «арабескою» фронтон, фірмовий почерк Олексі Тація. Витончене трактування головного фасаду — в антах — із глибокою лоджією і добре промальованим вітражем завершено елегантними пілонами іонічного ордеру.

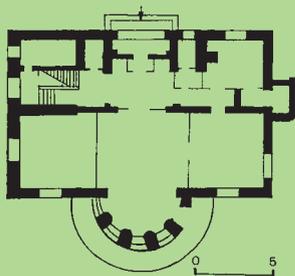
72.

садиба генерала ватутіна |
| олександра корнійчука і ванди василевської

вул. Січових Стрільців 46

архіт. Анатолій Добровольський, 1945

І в комуністичному суспільстві будували приватні будинки. Але державні. Це дім grosмейстера війни, визволителя Києва, який загинув від кулі бандерівця 1944 року, — Миколи Федоровича Ватутіна. 1947 року будинок було спритно передано видатним представникам творчої інтелігенції, подружжю письменника О. Є. Корнійчука й більшовички В. А. Василевської. Будинок зведено швидко і просто. У самісінькому центрі міста, посеред багатопверхової забудови, на пустці, що утворилася після Вознесенської церкви. Для архітектора А. В. Добровольського це була своєрідна розминка перед великим будівництвом Хрещатика. Чисті палладіанські пропорції, керамічне облицювання, лаконічні арабески в українському стилі.

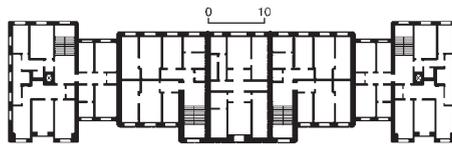
містобудівний ансамбль «дружба»

вул. Хрещатик 23, 25, 27

архітт. Олександр Власов, Анатолій Добровольський,

Олександр Малиновський, Петро Петрушенко, 1950–1954

Комплекс складається з трьох будівель українського «керамічного ордера», з гранітним цоколем на два поверхи і каскадом класичних рустованих сходів посередині. Центральний дім, № 25, розташований на терасі, що височить над Хрещатиком на 16 м. Початково О. В. Власов задумував його як доміную, що замикає перспективу вул. Леніна (Богдана Хмельницького), і в перших конкурсних проєктах реконструкції Хрещатика мав вигляд ротонди — Пантеону Слави. Зрештою набув вигляду гостроверхої, «московської», житлової висотки на 13 поверхів. На першому поверсі розмістився невеликий двозальний кінотеатр «Дружба», на честь якого названо весь ансамбль. Керівником проєктування будинків № 23 і № 27, що фланкують його, був О. В. Добровольський, вони мають виразнішу «українську» структуру і стилістику: простий об'єм, двоскатний черепичний дах. До їхнього створення долучився П. Ф. Петрушенко. Але у проєктуванні усіх трьох будівель брав участь і О. І. Малиновський, який зрештою і став душею проєкту «Хрещатик».

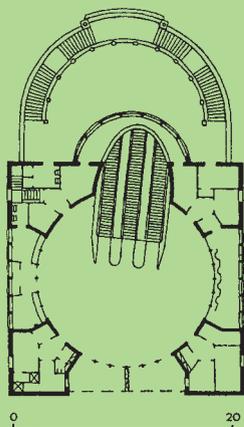

74.

метро «університет»

бульв. Т. Шевченка 17А, на території Ботанічного саду ім. акад. О. В. Фоміна
 архітт. Григорій Головка, Борис Дзбановський, Євген Іванов,
 Михайло Сиркін, 1950–1960

Це справжній діамант чи, точніше, дорогоцінний камінь найглибшого у світі метро. Станція на першій гілці київського метрополітену на глибині 87 м (рекордсмен — станція «Арсенальна» на глибині 105,5 м). Інтер'єр підземного вестибюлю має дивовижно гармонійне вирішення: бежевий мармур з вкрапленнями мушель-амонітів, бюсти класиків російської та української літератури і науки, м'яке «закарнизове» підсвічування. Статую Леніна (скульптор М. Д. Декерменджі), що замикала композицію вестибюлю, еліміновано 1992 року. «Мавзолейчик» наземного вестибюлю нагадує перший радянський супутник: циркульний купол на чистому квадраті основи, індустріальне поривання у небо і модернізовані сліди сталінського ордера.

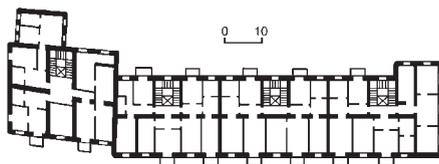

75.

«перший будинок» на хрещатику

вул. Хрещатик 13/2, ріг вул. Архітектора Городецького
архітт. Олександр Власов, Анатолій Добровольський, 1951

Це справді перший будинок, зведений у межах великого проекту з реконструкції Хрещатика. Конкурс забрав вісім років, а проектування окремих об'єктів тривало ще десятиріччя в міру їхнього будівництва. На Першому будинку було випробувано основні новації нового ансамблю: українсько-мавританський стиль, керамічні фасади і черепичні дахи. Вежа фіксує ріг будинку з боку площі Калініна (теперішній Майдан), а циркулярна арка — парадний вхід у пасаж архітектора П. С. Андреева (1915).

76.

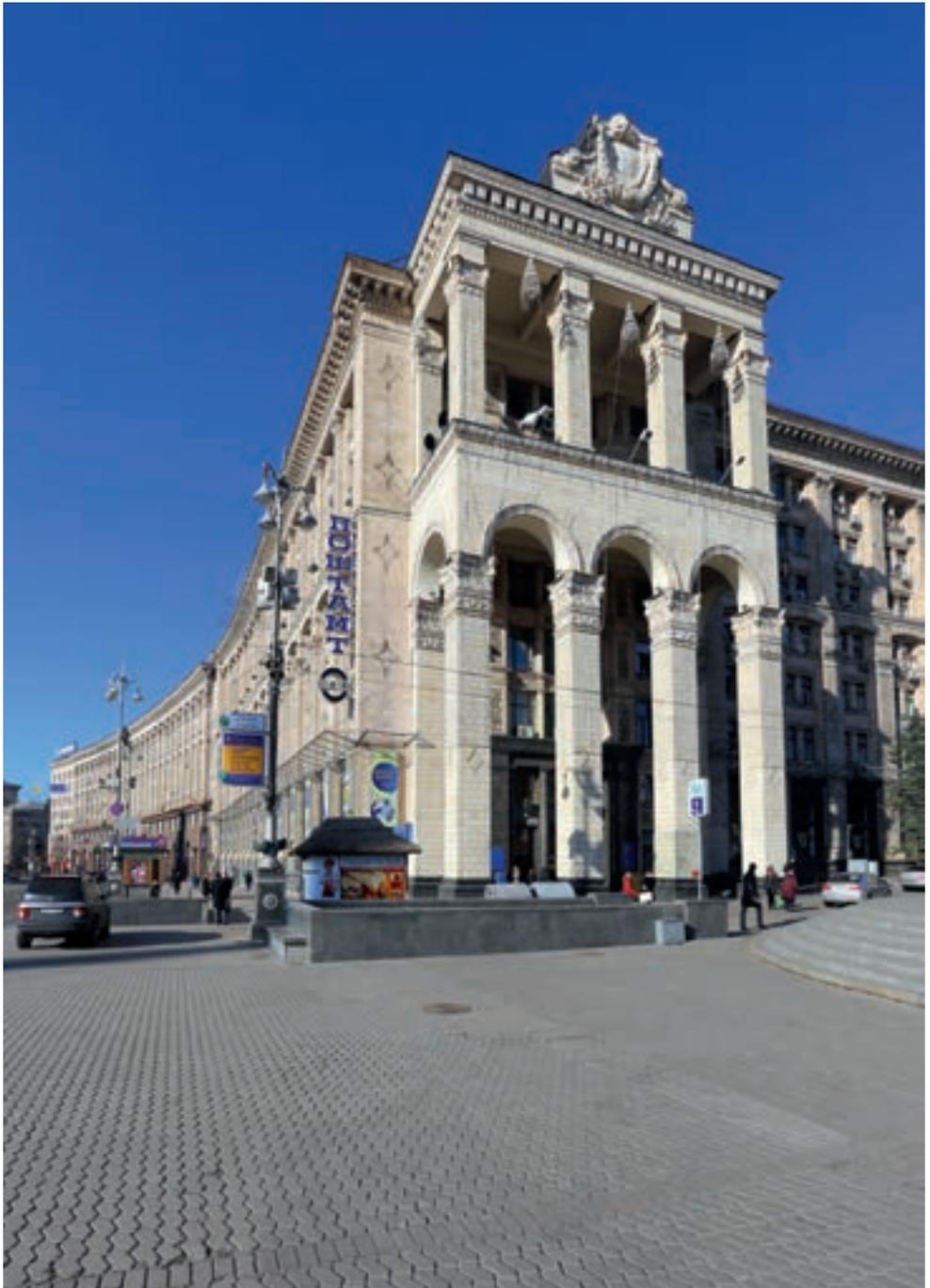
ГОЛОВПОШТАМТ НА ХРЕЩАТИКУ

вул. Хрещатик 22

архітт. Вадим Ладний, Борис Приймак, Григорій Слущкий, 1952–1958

Першу хрещатицьку пошту у цьому кварталі було організовано 1849 року. Оновлений поштамт почали зводити у 1914-му, але завершили за проектом В. Осмака і С. Германовича лише в 1936–1941 рр. На початку окупації він згорів із більшою частиною Хрещатика. Сучасний семиповерховий будинок Головного поштамту з перпендикулярними фасадами по 80 м з боку Майдану і Хрещатика має радше містобудівні, аніж суто архітектурні властивості, відкриваючи приголомшливу дугу разом із конторськими будівлями №№ 24 і 26 — граніт у цоколі і кераміка під карниз.

77. виставка досягнень народного господарства урср | експоцентр

Голосієве, просп. Академіка Глушкова 1

архітт. Володимир Орехов, Михайло Гречина, Анатолій Станіславський,
Дмитро Баталов, Ігор Мезенцев, 1952–1958

Постійну виставку спершу задумували як сільськогосподарську, в народі ВиПерДос (Виставка передових досягнень), відкрили її 6 липня 1958 на 337 гектарах на східному узбіччі Одеського шосе. Є пониженою версією Московської ВДНГ. Симетрія, класичний ордер, великі і якісні глазуровані «кахлі» з пролетарсько-колгоспними сюжетами в українському бароко — стерильний зразок музею комуністичної епохи. У проектуванні павільйонів брали участь близько двох десятків провідних українських архітекторів доби: Б. Жежерін, Г. Кислий, В. Куцевич, М. Губов, М. Катернога, С. Кириченко, В. Гнездилов, К. Джанашія, В. Єлізаров та ін. Нові «скляні» павільйони добудовували у 1961, 1974 і 1976-му роках. Нове життя в експоцентр вдихнула не так давно відкрита станція метро “Виставковий центр”.

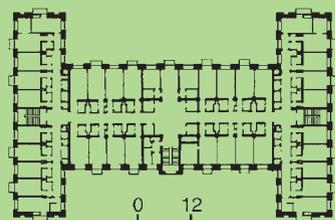

78. готель «москва» | «україна»

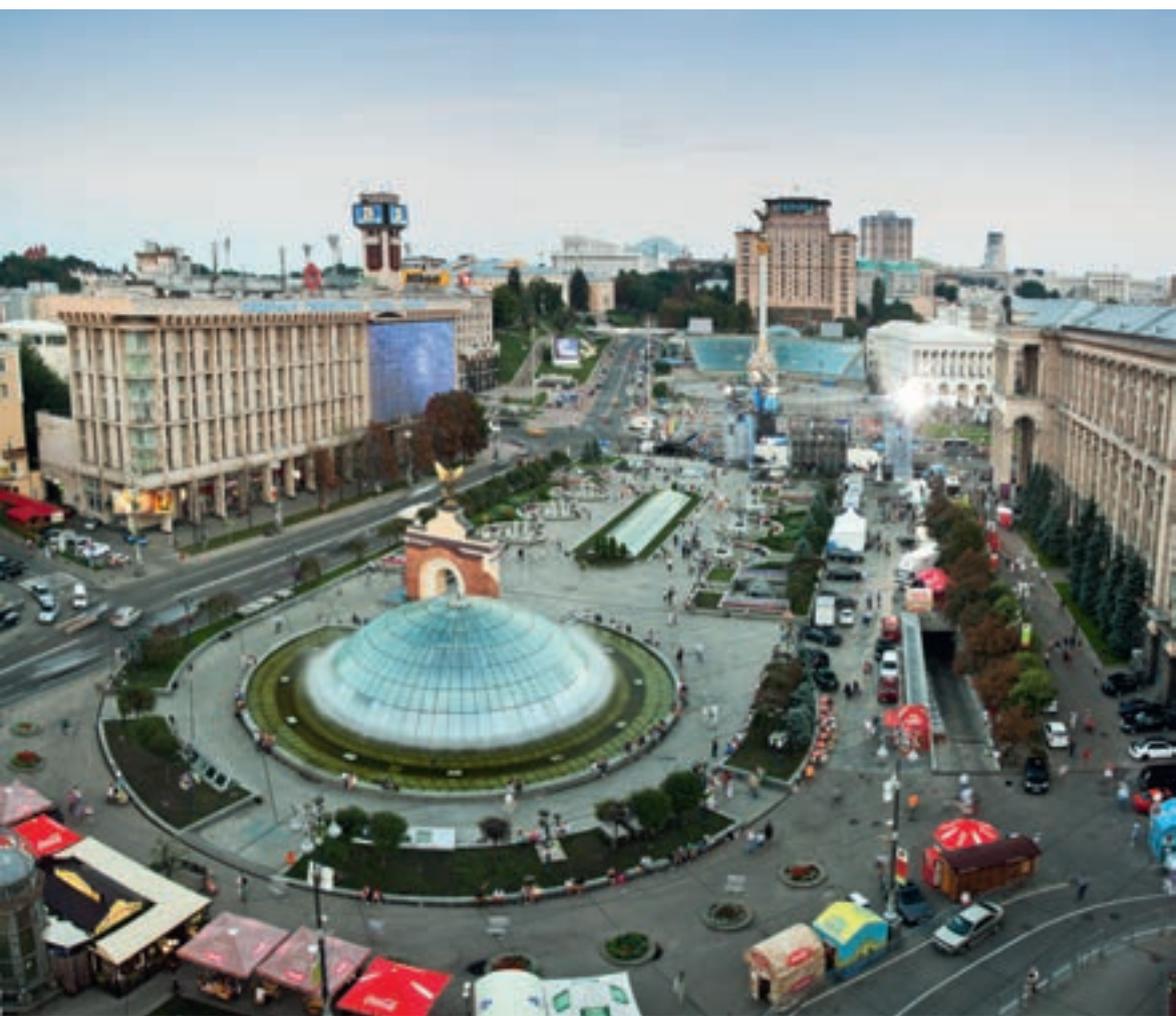
вул. Інститутська 4, Майдан Незалежності

архітт. Анатолій Добровольський, Борис Приймак, Вадим Созанський,
Авраам Мілецький, Анатолій Косенко, 1954–1961

Готель було задумано на місці згорілого у вересні 1941-го «хмарочосу Гінзбурга» як головну доміную готельну будівлю на головній площі Хрещатика — площі Калініна (нині Майдан Незалежності). Проект готелю п'ять років розробляли під робочою назвою «Київ», але у стилі московських висоток. І тільки у 1960-му, завдяки хрущовській боротьбі з «архітектурними надмірностями», проект переробив А. В. Добровольський у конструктивістському й одночасно українському ключі — з двоколірним черепичним дахом. Зрештою будівля набула лаконічнішого вигляду, з легким вінцевим перптером і пласкою покрівлею. Готель називався «Москва» рівно тридцять років.

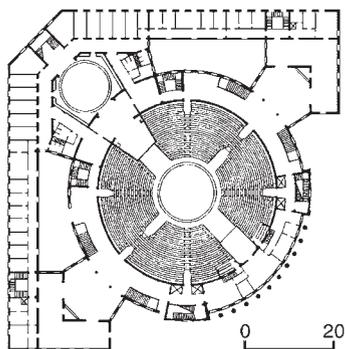
79. національний цирк україни

пл. Перемоги 2

архіт. Володимир Жуков, 1955–1960

«Спадкоємець» відомого цирку Крутікова на вул. Миколаївський, зруйнованого 1941 року. Найбільша будівля цирку в СРСР, об'єм 78 000 куб. м, зала на 2000 місць. Вхідна колонада з єгипетським ордером, білий інкерманський камінь та рожевий житомирський граніт. Очевидні алюзії на римський Пантеон і найбільший театр Радянського Союзу в Новосибірську. Найприкметніше у цьому цирку — залізобетонний купол діаметром 42,3 м, складений із п'яти конусних поясів, із 32 залізобетонних панелей кожен. Радіус оболонки 31,17 м, стріла склепіння — 7,75 м. Киянин Володимир Олексійович Жуков був також автором київського цирку на Троїцькій площі (1950, не зберігся), капітального мінського (1952–1958) і напівзруйнованого дніпропетровського (1960), усі будівлі — такої ж значної місткості, до 2000 глядачів.

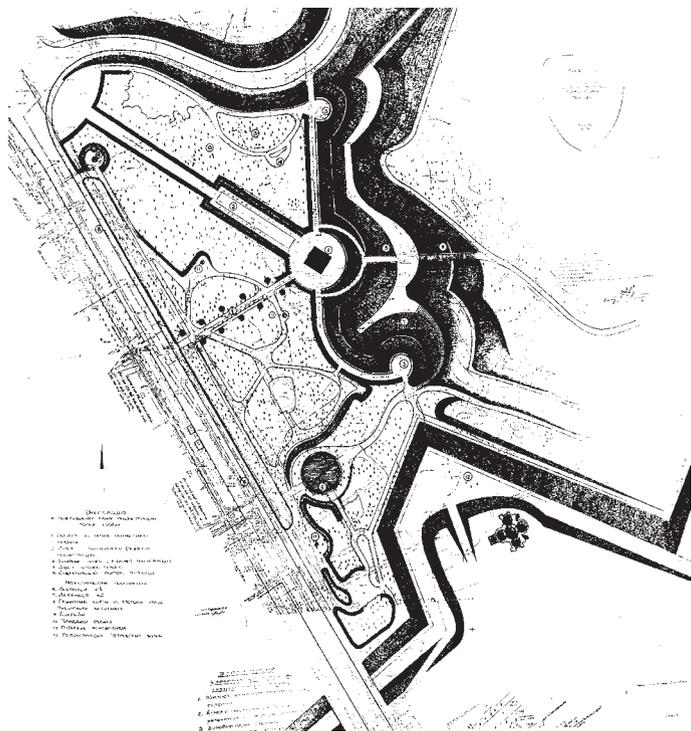

80. обеліск слави

Парк Вічної Слави, пл. Слави, вул. Лаврська, Дніпровський узвіз
архітт. Володимир Бакланов, Авраам Мілецький, Лев Новіков
скульптор Іван Першудчев, 1956–1957

Гранітний обеліск (27 м) із вічним вогнем — пам'ятник Невідомому Солдату — зведено на честь загиблих під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. З боку площі Слави до монумента влаштовано справжні єгипетські пропілеї з високими грабовими боскетами і 34 похованнями обабіч алеї Героїв, перенесеними сюди з Байкового і Лук'янівського кладовищ, Аскольдової могили, Лютізького плацдарму тощо. Зокрема — дванадцяти Героїв Радянського Союзу.

9

9. Київ пізньорадянський 1960–1990 роки

Зараз можна по-різному ставитись до епохи бурхливого й економічного хрущовсько-брежневського будівництва у Києві, до епохи пізнього СРСР, проте слід зробити наголос на тому, що обсяг зведеного в ці роки перевищує все решту разом узяте, зокрема роки незалежності і «царя Гороха». Кінець кінцем, теперішнє покоління українських людей живе у стінах застійного соціалізму.

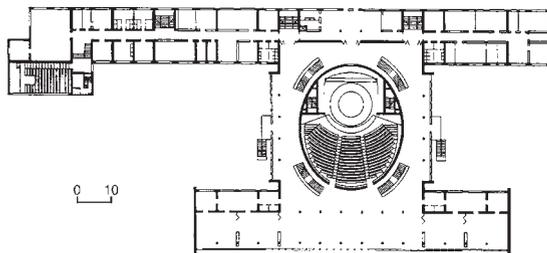
81. палац піонерів

вул. Івана Мазепи 13, пл. Слави

архітт. Авраам Мілецький, Едуард Більський;

художники Ада Рибачук, Володимир Мельниченко, 1959–1965

Зведений на місці Військового Микільського собору, зруйнованого більшовиками у 1930-ті. Розпластаний парковим майданчиком комплекс — зразок корбюзіанського пуризму і багатих відкритих просторів. Вирішення розроблює простотою і зручністю: два горизонтальні блоки, вестибюльний і з навчальними класами, об'єднані круглою залом з вільним обходом. Чисті поверхні, суперсучасні матеріали і виразні архітектурні вузли зробили Палац культовим об'єктом 1960-х.

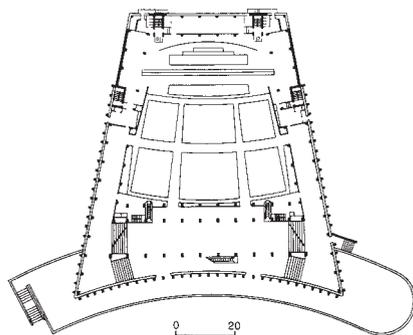
82. палац «Україна»

вул. Велика Васильківська 103

архітт. Євгенія Маринченко, Петро Жилицький, 1964–1970

«Україна» — наша відповідь Кремлівському палацу з'їздів (М. Посохін, 1961). Будівництво коштувало 16,5 млн карбованців державних грошей. Зводили його із затримками і авралами, але відкрили за планом — до 100-річчя В. І. Леніна. За спогадами Є. О. Маринченко, Палац так сподобався першим особам Іраку, що 1973 року ті замовили у київському Гіпроцивільпромбуді проєкт схожої споруди. Залу задумували насамперед для проведення суспільно-політичних заходів, а формально — як кіноконцертну. Проте завдяки оптимальному поєднанню можливостей сцени, комфорту і місткості Палац став головним концертним майданчиком країни. Особлива архітектурна властивість Палацу полягає в його традиційно київській пластичності: експресивна дуга фасаду, мармурове облицювання і м'яльовнича фактура вкрапель рваного каменю. Не менш вишуканим було початкове оздоблення інтер'єру у бірюзовій гамі (втрачене під час «багатої» реконструкції 1996 року).

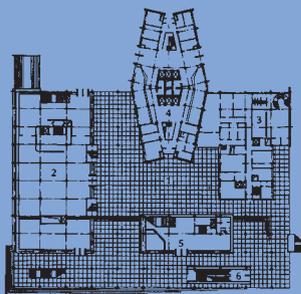

83.

будинок торгівлі

Львівська площа 8А, ріг Вознесенського узвозу 2–8

архітт. Валентин Єжов, Борис Забранський, Анатолій Сніцарев,
Олексій Гайдученя, 1967–1981

Перший справжній — 93,7 м, 24 поверхи! — київський хмарочос повоєнного типу, тобто без прикрас. Репліка башти Піреллі у Мілані. Утім, комуністичний хмарочос — справа нерентабельна, адже зводили його 15 років, попри суцільний збірний залізобетон (навіть сонцезахисні елементи — вагою в тонну). Класичний радянський «довгобуд». Тим не менше, раніше тут було Міністерство торгівлі, торгівельний центр і ресторани. Нині «торгівлю» з Будинку майже вигнали. Натомість при мерові Л. М. Черновецькому поряд втисли недоладний шопінг-мол, вкравши у городян половину історичної Львівської площі.

зали прощання і парк пам'яті

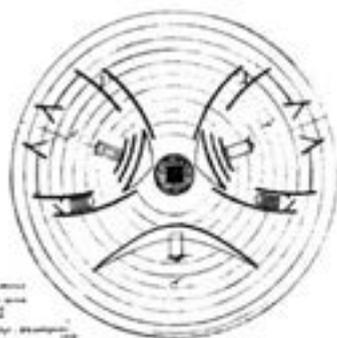
вул. Байкова 6, Байкова гора

архіт. Авраам Мілецький, скульптори Ада Рибачук,

Володимир Мельниченко, 1967–1982

Із тривіальної ідеї звести у Києві крематорій народився цілком унікальний проект Парку Пам'яті. Сам парк-колумбарій, використовуючи локальний рельєф, символізує горуватий ландшафт Києва. Уперше автори запропонували ховати урни з прахом безпосередньо в земляні укоси. Центральним елементом Парку стала авангардистська скульптурна Стіна Пам'яті завдовжки 213 і заввишки 14 м (конструктивно вона ж — підпорна стінка), яка в об'ємі і кольорі відображала основні символічні акти людського буття. Стіна вела вздовж смуги води-лети до білих Зал Прощання — дивовижної за пластикою споруди, яка добре збереглася, але за минулі тридцять років її було добряче попсовано фарбою, покрівельною бляхою та іншими аксесуарами поза стилем. Скульптурна реалізація Стіни Пам'яті забрала понад десять років. А 1982 року партійні високопосадовці постановили її ліквідувати. За три весняні місяці на закриття скульптури було витрачено близько тисячі кубічних метрів бетону. Стільки ж пішло на її створення за роки самовідданої художньої праці. 2018 року клаптик Стіни розколунали — вийшло... І невдовзі заросло.

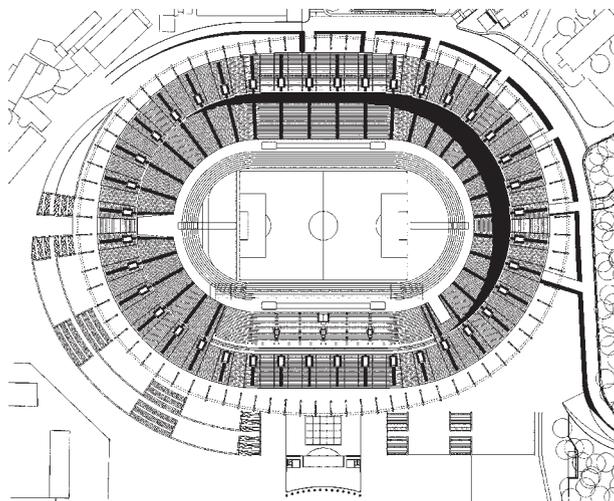
A. FRANKLIN BRIDGES
ARCHITECT
100 N. WASHINGTON ST.
CHICAGO, ILL.
1958

вул. Велика Васильківська 55, Черепанова гора

архітт. Михайло Гречина, 1932–1968; Фольквін Марг, Крістіан Хоффман,

Юрій Сербогін, 2006–2011

Перший «Червоний стадіон» було відкрито на майданчику дореволюційної виставки ще 1923 року. Проектування стадіону ім. С. В. Косіора розпочалося у 1930-ті. Будівництво розгорнулося 1936-го, стадіон мав відкритися 22 червня 1941 року (тобто в день початку війни). По війні називався на честь М. С. Хрущова. Додавання другого ярусу збільшило місткість до 100 тис. і перетворило стадіон на Республіканський. Ця радикальна реконструкція стала запорукою зіркового періоду київського «Динамо». Останнє удосконалення головної української арени НСК «Олімпійський» до Європейського чемпіонату з футболу 2012 року виконано під керівництвом німецького архітектурного бюро GMP. Консольні стійки М. Г. Гречини оцінили як гідні збереження, і над ними було споруджено сучасний вантовий веларій.

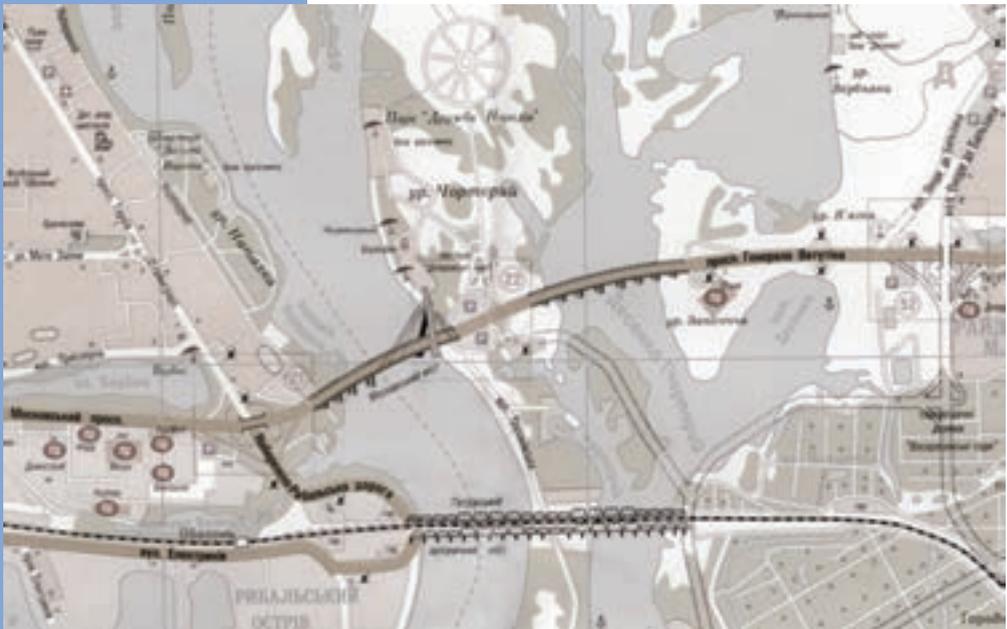
86. північний міст (до 2018 московський)

Північний автомобільний переїзд через Дніпро

архіт. Анатолій Добровольський,

Інженери Георгій Фукс, Борис Гребінь, 1970–1976

Міст сконструйовано у Київському філіалі інституту Союздорпроект. У схемі мосту використано піонерське рішення: 300-метровий прогін підвішено на шістьох пучках вантів, перекинутих через верхівку А-подібного пілона, що стоїть на березі. Залізобетонний пілон заввишки 115 м, шляхове полотно лежить на перекладині «літери А». П'ять років потому кияни звели міст схожої схеми через річку Даугаву в Ризі. Значно пізніше з десяток схожих створив Сантьяго Калатрава. Але сорок років тому пілон та асиметричне вантове віяло київського мосту були промальовані безпомилково ергономічно та витончено.

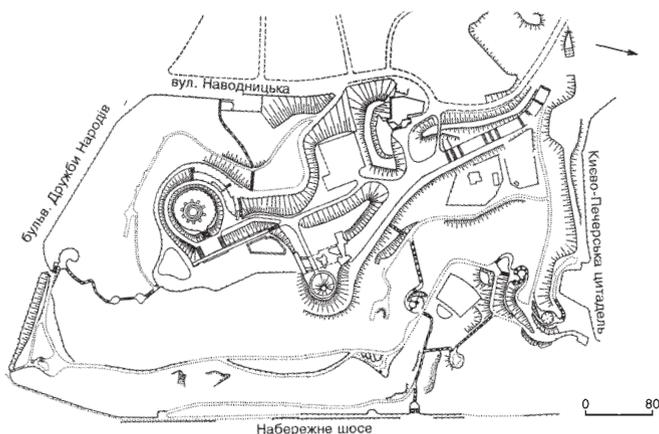
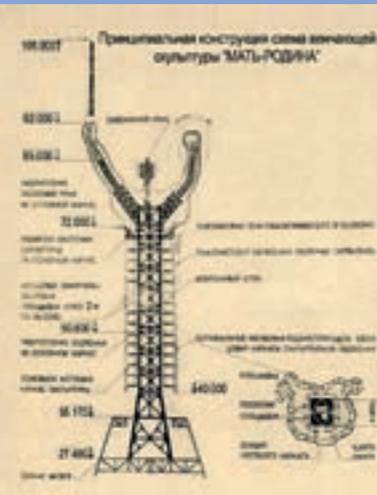

87. Батьківщина-мати

вул. Лаврська 24

архітт. Віктор Єлізаров, Євген Стамо, Ігор Іванов, Георгій Кислий, Ігор Мезенцев;
скульптори Василь Бородай, Фрідріх Согоян, Василь Вінайкін, 1976–1981

Грандіозний меморіальний комплекс «Музей Великої вітчизняної війни 1941–1945 років», розроблений у Дніпро-місто, звели на Печерських пагорбах поблизу Лаври. Ініціатором проекту був автор Батьківщини-Матері у Волгограді скульптор Є. В. Вучетич. Мета благородна, втілення прямолінійне. Колосальну фігуру однойменної київської скульптури прораховували в інституті УкрНДІпроектстальконструкція. Зварена з нержавіючого сплаву на сталевому каркасі. Висота фігури 45 м, за іншими джерелами 62 м, разом із постаментом 108 м. На ліфті можна піднятися на майданчик всередині скульптури на висоті 37 м і металевими драбинами на верхів'я щита на висоту 92 м. Вага скульптури складає 530 т, меча — 11,4 т. Щит 8 × 13 м вагою 13,6 т. Відкрив комплекс особисто Леонід Ілліч Брежнев 9 травня 1981 року. Поряд із Лаврською дзвіницею це — головна, утім неоднозначна, домінанта правого берега Дніпра.

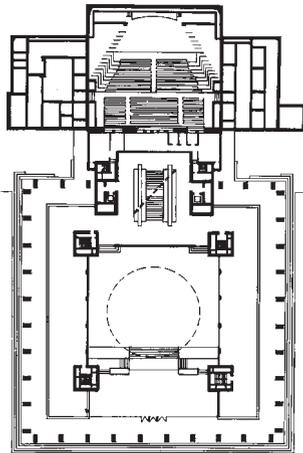
88. музей лєніна | український гїм

Європейська пл.

архітт. Вадим Гопкало, Вадим Гречина, Володимир Коломієць,
Леонїд Фїленко, 1980–1982

Видатний твір пізнього радянського класицизму. Масштаб, геометрія, висока міра узагальнення й одночасно наступність щодо найкращих зразків стилю, наприклад, Мавзолею Ленїна на Червонїй площї у Москві (архіт. О. В. Щусєв). Простий куб прорїзаний вертикальним світловим цилїндром, зовнїшнїй дїаметр 36 м. На всю височїнь чотириповерхової воронки атріуму колись стояла фігура Іллїча з бїлого мармуру, наче Зєвс у Парфєнонї. Пїсля десяти рокїв стояння скульптура в одну мить щєзла. Куди — нїхто не знає.

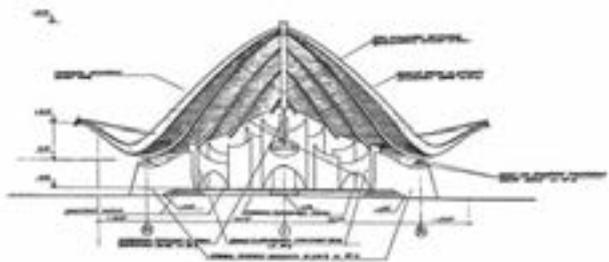
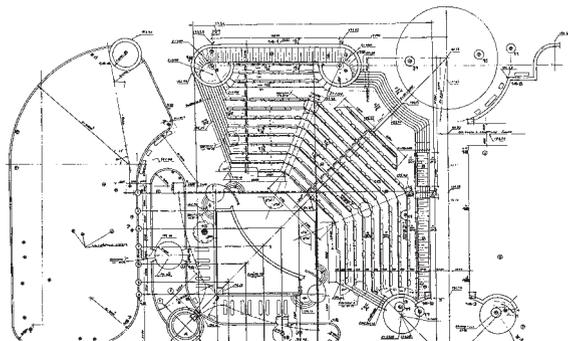

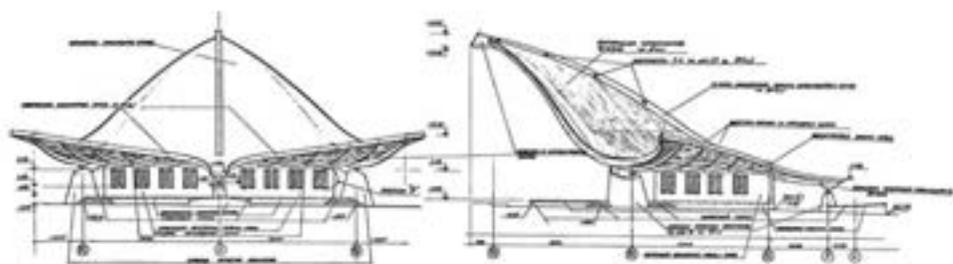

Міський сад, вул. М. Грушевського

архітт. Юрій Серьогін, Олександр Самоделкін, Людмила Калуєва, 1981–1982

Дуже гарний і незвичайний для Києва об'єкт, майже японської якості «від Кензо Танге». І хай би собі була, якби ж цю пташку звели за початково планованою технологією, з деревоклеєних конструкцій. Проте обладнання не опанували, каркас зробили металевий. Тим не менше, тішить і донині.

90.

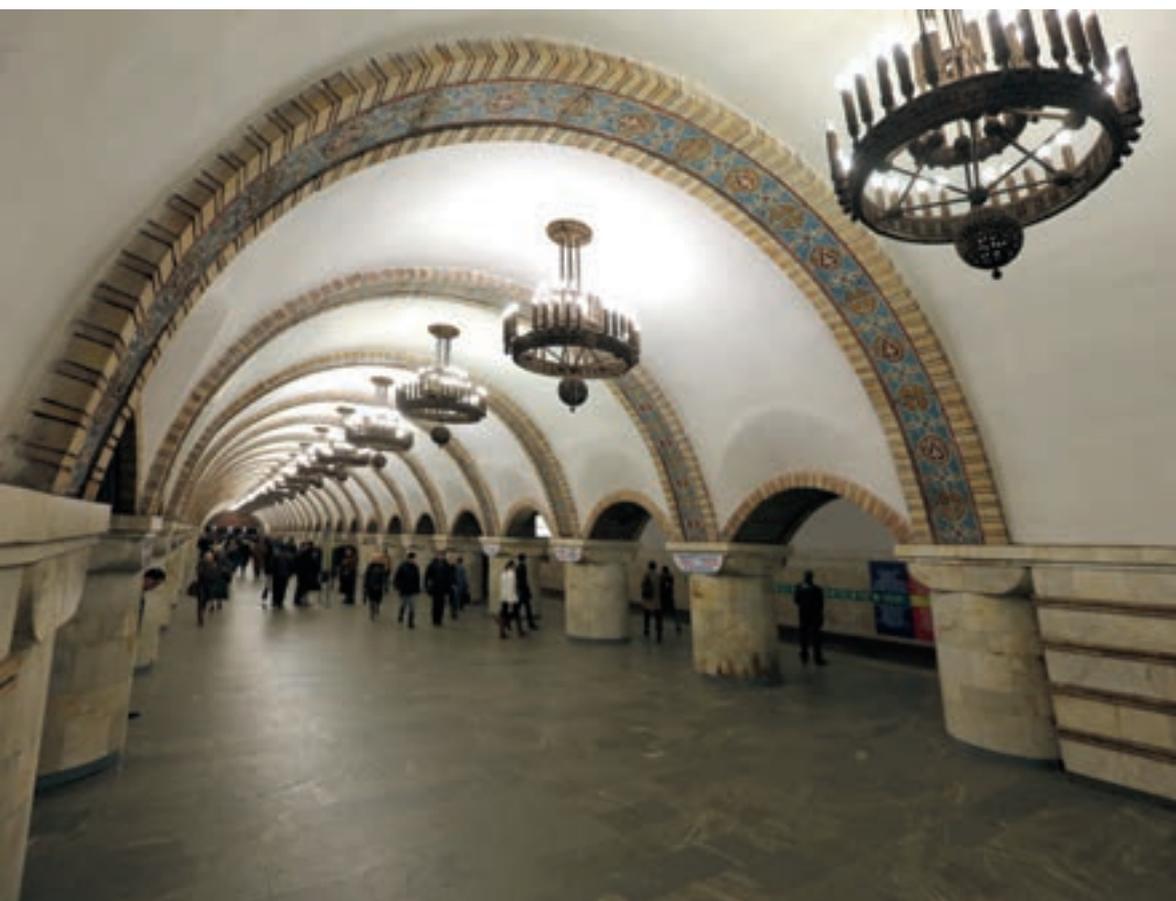
метро «ЗОЛОТІ ВОРОТА»

архітт. Вадим Жежерін, Борис Жежерін,
Микола Жаріков, 1989

Із цією «історичною» станцією пов'язана справжня політична інтрига. Тогочасному головному архітектору міста М. А. Жарікову проєкт цілком звичайного оформлення підземної платформи, підготований москвичами, категорично не сподобався. Розкішний альтернативний проєкт «у візантійській манері» — доробок династії кивських архітекторів Жежеріних. Люстри станції творчо відтворили чудові панікадила Володимирського собору. На підпружних арках з'явилася мозаїка у стилі Давної Русі. Над виготовленням усіх цих пишнот працювала ціла бригада художників: Г. Корінь, В. Федько, С. Адаменко, М. Ралко.

10

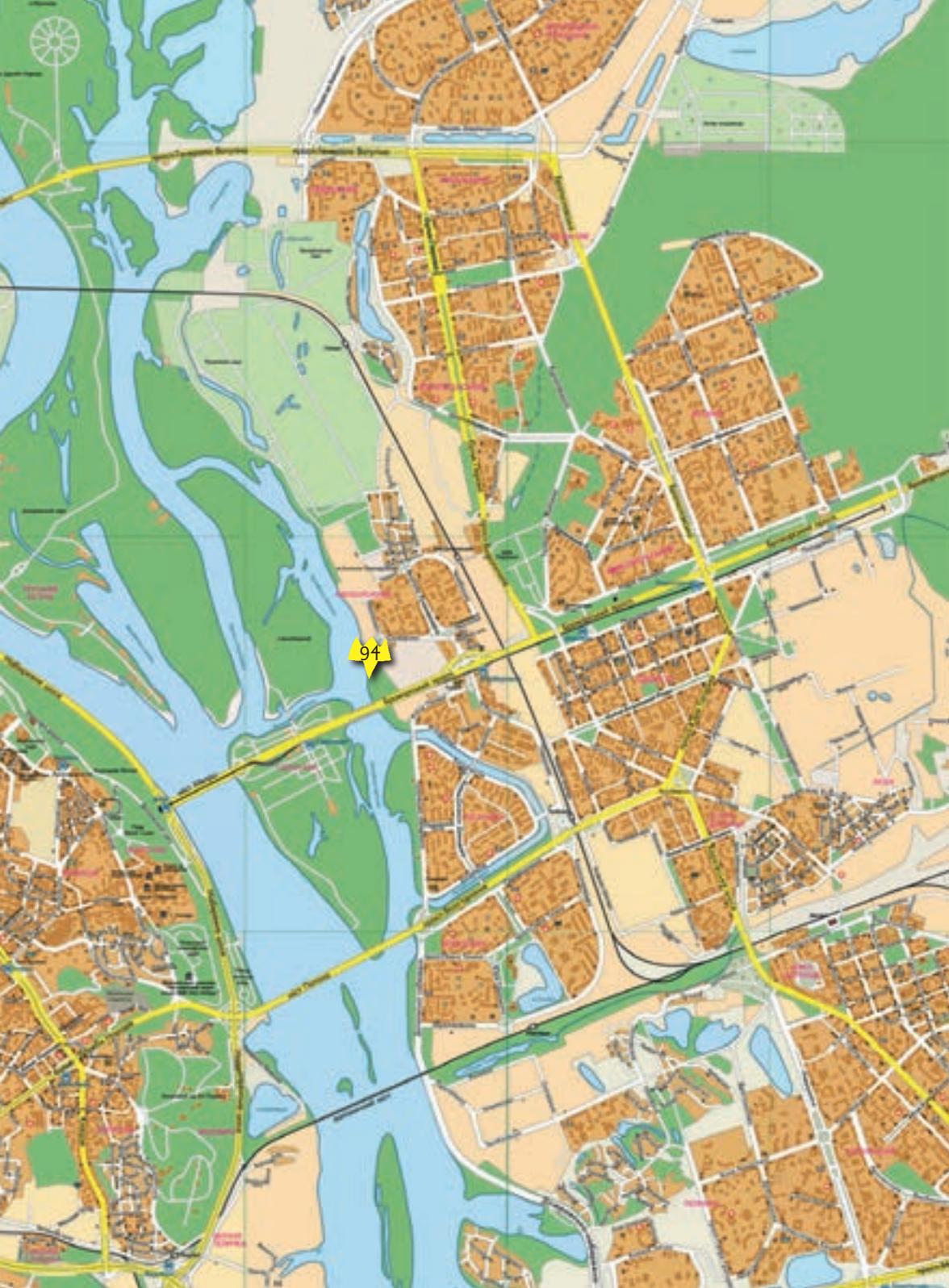
10. Київ незалежний

1991–2021 роки

Ох і наморочилися радянські архітектори будувати за ДБНами і ГОСТами! Використання металу було різко лімітовано, індивідуальне проектування перетворилося на щасливу випадковість, висотність — стандартні 5, 9, 12 і 16 поверхів.

І от, зрештою, Перебудова приносить щастя: будувати стало можна все, на всякий лад і будь-якої конфігурації. Тим не менше, уседозволеність не виробила «автоматом» архітектурної якості. Хоча різноманіття Києву — до лиця.

94

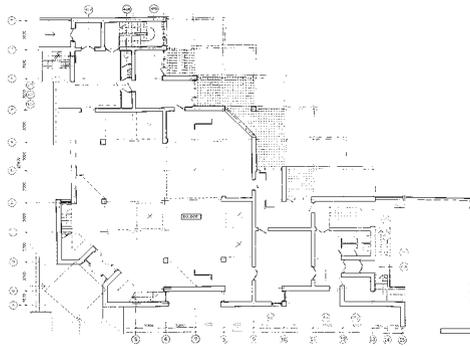

91. храм св. василія великого

Вознесенський узвіз 7

архітт. Лариса Скорик, Олена Матушенко, Євген Бабійчук, 1993–2000

Стоїть на території давнього Копиревого кінця, на складній ділянці на краю вулиці Петрівської (Вознесенського Яру). Те, що храм належить греко-католицькій общині, а також неупереджене ставлення архітектора до нового завдання обумовили несподівано модерністське для «православного царства» вирішення церкви: прямі площини і пірамідальні об'єми, щедре засклення, що впускає світло у внутрішній простір... 25 червня 2000 року храм відвідав і благословив Папа Римський Іван Павло II.

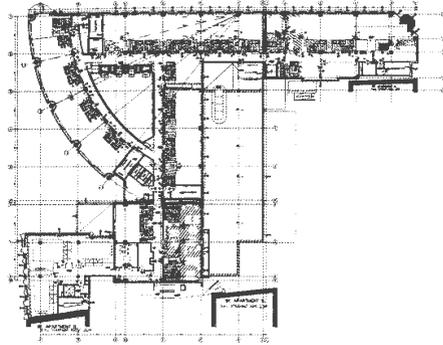

92. готель hyatt regency

вул. Алли Тарасової 5, Володимирський проїзд, Софійська площа
архіт. Янош Віг, 1997–2007

Готель отримав неоднозначні відгуки киян. «Охоронці пам'яток» наполягають на неприпустимості зухвалого скла серед старовини. «Модерністи» навпаки відзначають, що його вплив відсвіжує. Висота помірна, півкруглий фасад відбиває Софійський собор. У структуру готелю вписано відновлений чотириповерховий дім із цегляним фасадом. Панорамні ефекти, прозорі ліфти в атриумі і кафе з чудовими краєвидами на даху — особливі переваги будівлі.

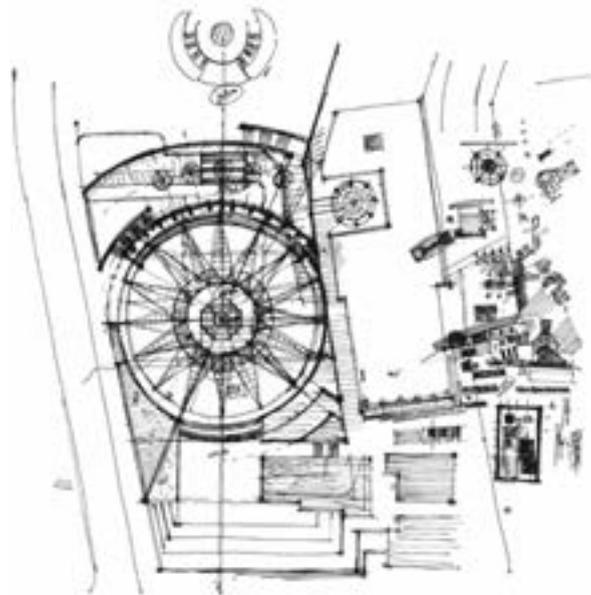
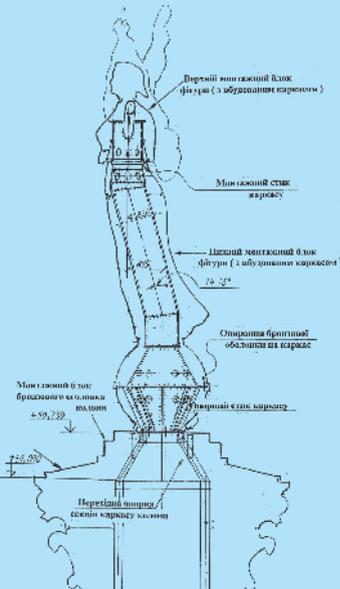

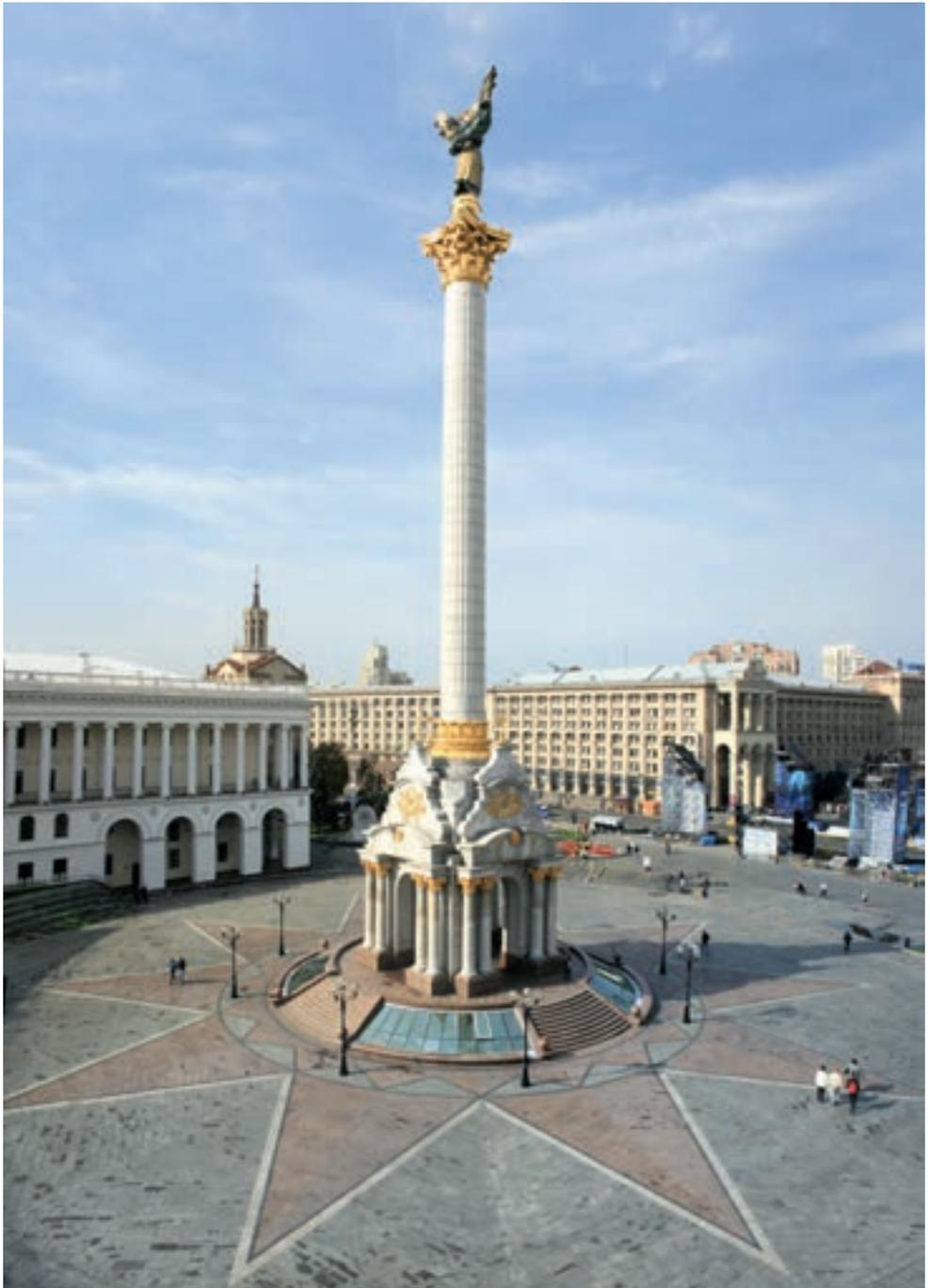
КОЛОНА НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Майдан Незалежності

архітт. Олександр Комаровський, Сергій Бабушкін, Олександр Московчук;
скульптор Анатолій Куц, 1999–2000

Попри всі ускладнення простору на Майдані (численні світлові ліхтарі у підземеллі торговельного молу, щедра попсова скульптура), колона на лівому березі Хрещатика рятує становище. Має чимало попередників: він колони Траяна до Нельсона. Утім, вона цілком доречна й оригінальна. Фуст — каррарський мармур на металевому каркасі. П'єдестал — барокова каплиця, що учетверо збільшує архітектурний образ брами Заборовського. Тіло — коринфський ордер. Скульптура — народна. Завдяки колоні площа відбулася, виконавши роль сценічного задника Помаранчевої революції.

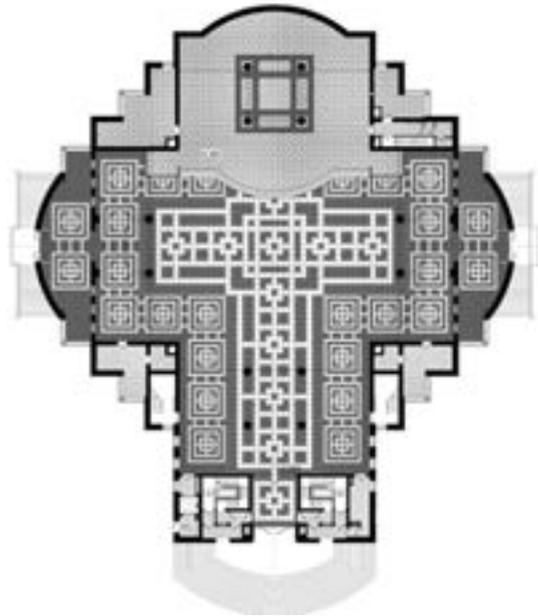

94. греко-католицький кафедральний собор воскресіння христового

вул. Микільсько-Слобідська 5, Лівобережний центр

архітт. Микола Левчук, Олег Клименко, Олег Білогуб та ін., 1999–2013

Хрещата опорна конструкція храму виведена в об'єм чотирма вузькими пілонами, до яких знизу кріпиться смарагдовий купол основного об'єму. Таким чином, у бані діаметром 22 м відсутні традиційні опорні елементи, і в інтер'єрі собору створюється враження, що купол тримає невидима небесна сила. Окрім решти конструктивних і стилістичних знахідок, очевидною перевагою храму є його розташування на березі Дніпра і у структурі Лівобережного центру.

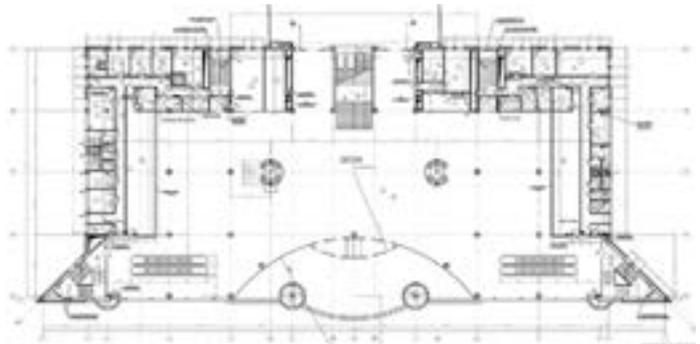

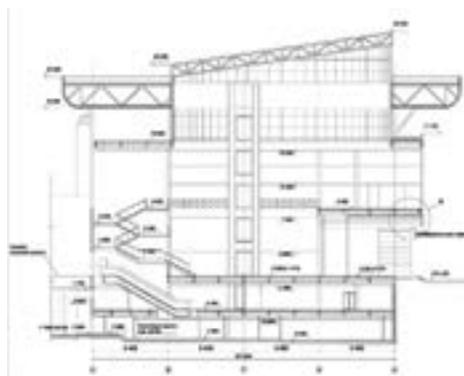

«південний вокзал»

Південний термінал головного залізн. вокзалу, вул. Георгія Кірпи 4
архітт. Сергій Юнаков, Ірина Чорна, Микола Хряпа, Тамара Малевич, 2001

У 1990-ті Укрзалізниця цілком занепала. І лише до X ювілею незалежності, завдяки організаторським умінням тоді ще не «самогубця»-міністра транспорту Г. М. Кірпи її рухомий і нерухомий склад стали оновлювати ударними темпами. Будівництво нового терміналу київського вокзалу з початку проектування до здавання в експлуатацію забрало лише 175 днів (Книга рекордів Гіннеса). Міцний піддашок, майже як у Роншані, симпатичний атриум і зумисне машинний вигляд — як і належить паровозу!

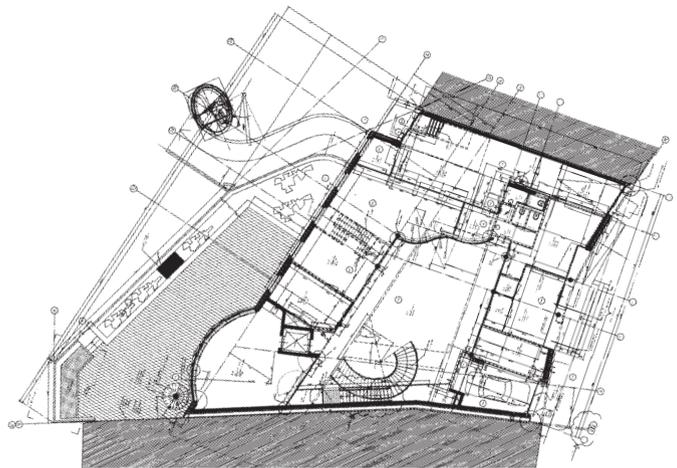

96. ПОСОЛЬСТВО НІДЕРЛАНДІВ

Контрактова площа 7

архітт. Ганс ван Бек, Вадим Заплатников, Лариса Меркулова, 2001–2003

Дім-голландець незвичний для київського будівництва останніх років: ґрунтовний, а витребеньок катма. Тим не менше, він нерозривно запаяний у контекст і чутливо реагує на форму давньої площі навколо Богородиці Пирогощої, на висоту, колір і фактуру доволішніх будівель. Є навіть віконце, яке навмисно підглядає на капітель сусіднього будинку. Просторий інтер'єр, як на кораблі, перетинають відкриті сходи, оснащений він і дерев'яними панелями. Безумовно, це контекстуальний, але прибулець.

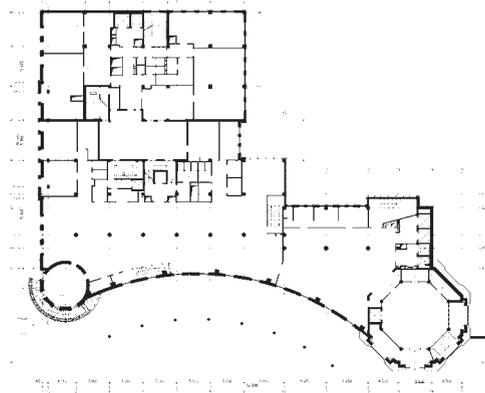
банк «аркада»

вул. Ольгинська 3, рiг алеї Героїв Небесної Сотні

архітт. Юрій Бородкін, Олена Ковальова, Володимир Пилипчук,

Анна Бородкіна та ін., 2001–2008

Рідкісний приклад середовищної роботи, коли конторська будівля площею в тридцять тисяч квадратів не тільки не порушила історичної забудови, але й надала міццю певної екстра-якості. Дуга головного фасаду, обхоплюючи, робить подією летючу тарілку верхнього павільйону метро «Хрещатик» (архітт. І. Масленков, Ю. Тягно, 1965). Стиль будинку зі скульптурою та «мідним» дахом — новий київський ар-деко — доводить, що добрі будівлі трапляються навіть із «алюмінію».

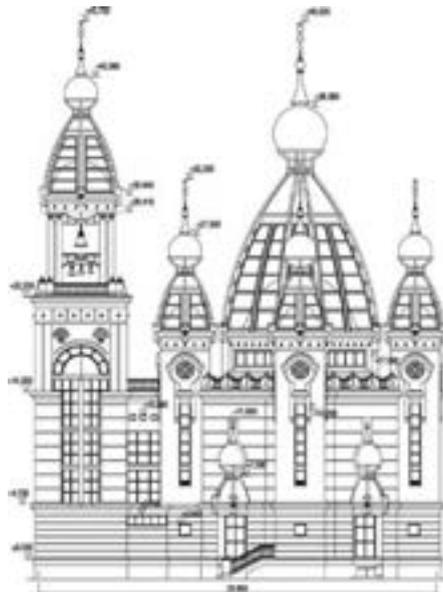

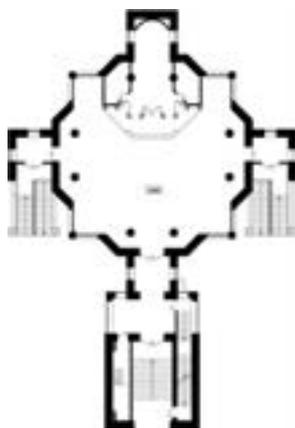
98. церква різдва христового

Оболонська набережна 5

архітт. Валентин Ісак, Олег Калиновський, Руслана Ховалко, 2004–2007

Серед розмаїття нових храмів, абсолютно конформістських за стилем, дуже рідко здивованому погляду палігрима являються правдиві перлини. Розмаїттям справжніх перлин-маківок стала невелика православна церковиця на березі Дніпра. Коло Московського мосту, з боку води, вона відкриває один із найкращих «мікрорайонів» міста — Оболонь. Спроекував і звів її власним коштом архітектор В. М. Ісак, який був вичавлений з України за часів Януковича. А проте до того двадцять років він доводив цю ж таки Оболонь до пуття.

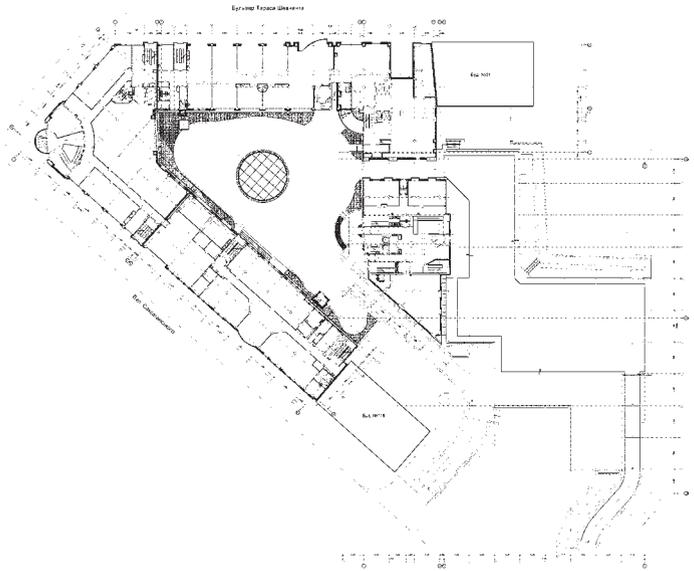

99. Європа плаза

пл. Перемоги, стріла бульвару Т. Шевченка і вул. Саксаганського
архітт. Юрій Сergyгін, Анатолій Доценко, Анатолій Гудименко, Ірина Нікітіна,
Тетяна Мальована, Андрій Жубинський, Ельвіра Бегешева, 2005–2007

Будинок-квартал навколо трикутного дворика — більш ніж характерна будівля періоду нуворишівського капіталізму. Замовник хотів усе: хмарочос, парцельовану забудову в контексті, хай-тек, історичний стиль, модерн, офіси, торгівлю, гараж тощо. Завдання на проектування мінялося хаотично і часто. Та ще й чималий авторський колектив. Дивно, що зрештою щось усе ж вийшло. Певна «ерупція». Виверження і акцент!

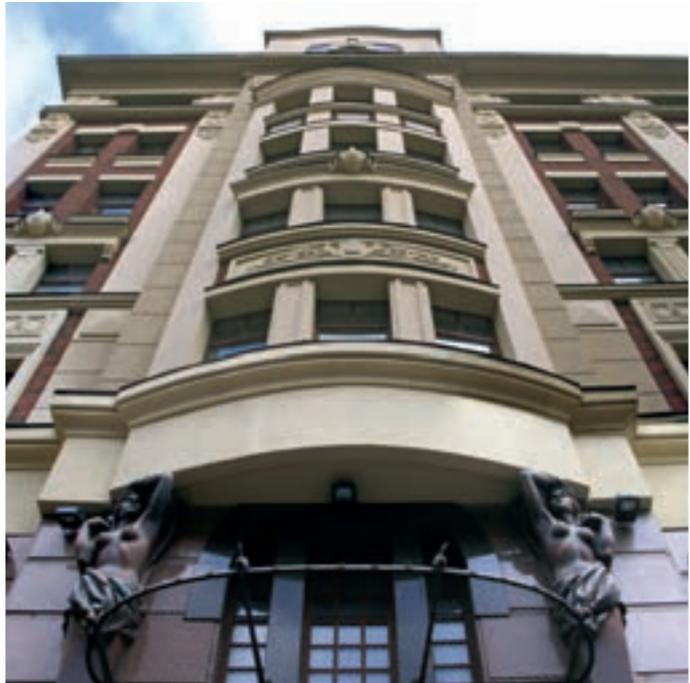

100. інсула, або міський будинок

вул. Гоголівська 4

архітт. Володимир Смірнов, Віктор Ліхно, Сергій Шевцов, 2006–2007

Цей житловий дім вбудовано у структуру традиційного міського кварталу XIX століття; на відміну від своїх братів пострадянського часу не намагається щосили сказати своє слово в архітектурі негодячими матеріалами і пластичними засобами. Ордерна композиція, якісні матеріали і укрупнений масштаб пізнього «класицизованого» ар-нуво. Граніт, скульптура і ковані елементи. Справжній міський будинок.

St

Історичні назви та перейменування київських вулиць і площ

Форму, післясмак і колір будь-якої «вулиці з історією» відбивають її ландшафт, архітектура і не меншою мірою — її назва. Хоч як перейменовуй — городяни називатимуть її на свій лад. Інколи народна назва перемагає офіційну, і мудра вдала піддається обивателю, відновлюючи статус-кво. Так відбулося, приміром, із вулицею Прорізною: її перейменовували п'ять разів, і все ж вона зберегла своє справжнє ім'я. Вулицю Богдана Хмельницького ветерани Другої світової за звичкою називають вулицею Леніна, а знавці — Фундуклеївською. Як тут розібратися? Для цього наводимо унікальний список: усі відомі назви деяких історичних вулиць розміщено за алфавітом, враховано і результати новітньої «декомунізації» 2014–2019 років.

З-60

ІІІ ІНТЕРНАЦІОНАЛУ ПЛ.
9 СІЧНЯ ВУЛ.
25 ЖОВТНЯ ВУЛ.
40-РІЧЧЯ ЖОВТНЯ ПРОСП.
60-РІЧЧЯ ЖОВТНЯ ПРОСП.

А-Я

АВТОСТРАДА
АДОЛЬФ ГІТЛЕР ПЛАТЦ
АЗАГАРІЙ, МІСТО

АЙХГОРНШТРАССЕ
АНДРІЇВСЬКА ВУЛ. (І)

АНДРІЇВСЬКА ВУЛ. (ІІ)

АНДРІЇВСЬКИЙ УЗВІЗ

АННЕНКОВСЬКА ВУЛ.
АНТОНОВИЧА В. ВУЛ.
АПТЕКАРСЬКА ВУЛ.
АРСЕНАЛУ ВУЛ.
АРСЕНАЛЬНА ВУЛ.

АРСЕНАЛЬНА ПЛ.

ДИВ. ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.
ДИВ. БАГГОВУТІВСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ІНСТИТУТСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ВАСИЛЬКІВСЬКЕ ШОСЕ
ДИВ. БРОВАРСЬКИЙ ПРОСП.

ДИВ. ДРУЖБИ НАРОДІВ БУЛЬВАР
ДИВ. ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.
ДИВ. КОСТЯНТИНІВСЬКА ВУЛ.,
КОНТРАКТОВА ПЛ., ХОРИВА ВУЛ.
ДИВ. ХРЕЩАТИК
ДИВ. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

Андріївська вул. (на Подолі), з 1815

Боричів узвіз, із II ст. н. е.
узвіз Замкової гори, XIV–XVIII ст.
Андріївський узвіз, XVIII ст. — 1920
Лівера Г. вул., 1928–1941
Андріївський узвіз, із 1941

ДИВ. ЛЮТЕРАНСЬКА ВУЛ.
ДИВ. МАЛА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ШОВКОВИЧНА ВУЛ.
ДИВ. МОСКОВСЬКА ВУЛ.
ДИВ. МОСКОВСЬКА ВУЛ.

Революції пл., 1919–1964
Героїв Арсеналу пл., 1964–1993
Арсенальна пл., з 1993

алфавітний покажчик

АРТЕМА ВУЛ.

АФАНАСІВСЬКИЙ ЯР

БАГГОВУТІВСЬКА ВУЛ.

БАНКОВА ВУЛ.

БАНХОФШТРАССЕ

БАСЕЙНА ВУЛ.

БАСЕЙНА ПЛ.

БЕГІЧЕВСЬКА ВУЛ.

БЕЗАКІВСЬКА ВУЛ.

БЕРЕСТЕЙСЬКА СОША

перейменування

див. ЛЬВІВСЬКА ВУЛ.

див. СВЯТОСЛАВСЬКА ВУЛ.

частина вул. Юрківської, перша половина XIX ст.

Богоутівська вул., 1885–1925

9 Січня вул., 1925–1941

Богоутівська вул., 1941–1943

Січнева вул., 1944–1974

Маршала Будьонного вул., 1974–1991

Боговутівська вул., з 1991

Банкова вул., 1870-ті — 1919

Комуністична вул., 1919–1938

Орджонікідзе Г. вул., 1938–1941

Бісмаркштрассе, 1941–1943

Орджонікідзе Г. вул., 1943–1992

Банкова вул., з 1992

див. БЕЗАКІВСЬКА ВУЛ.

Басейна вул., із 1840-х

див. БЕССАРАБСЬКА ПЛ.

див. ІНСТИТУТСЬКА ВУЛ.

Ігнатіївська вул., 1830-ті — 1869

Безаківська вул., 1869–1919

Комінтерну вул., 1919–1941

Банхофштрассе, 1941–1943

Комінтерну вул., 1943–2009

Петлюри С. вул., із 2009

див. ПЕРЕМОГИ ПРОСП.

алфавітний покажчик

БЕССАРАБЬСЬКА ПЛ.

БЕХТЕРІВСЬКИЙ ПРОВУЛОК

БИДЛОГОННА ВУЛ.

БІБКОВСЬКИЙ БУЛЬВАР

БІСМАРКШТРАССЕ

БОГОУТІВСЬКА ВУЛ.

БОРИЧІВ ТІК

БОРИЧІВ УЗВІЗ

БОРОХОВА БЕРА ВУЛ.

БОШ Є. УЗВІЗ

БРАТСЬКА ВУЛ.

БРЕСТ-ЛИТОВСЬКИЙ ПРОСП.

БРЕСТ-ЛИТОВСЬКЕ ШОСЕ

БРОВАРСЬКИЙ ПРОСП.

перейменування

Басейна пл., із середини ХІХ ст.

Бессарабська пл., 1837–1869

Хмельницького Б. пл., 1869–1915

Бессарабська пл., із 1915

Діонісівський пров., середина ХІХ ст. — 1938

Бехтерівський пров., 1938–1941

Діонісівський пров., 1941–1943

Бехтерівський пров., із 1944

див. ВВЕДЕНСЬКА ВУЛ.

див. ШЕВЧЕНКА Т. БУЛЬВАР

див. БАНКОВА ВУЛ.

див. БАГГОВУТІВСЬКА ВУЛ.

Боричів тік, із дохристиянських часів

див. АНДРІЇВСЬКИЙ УЗВІЗ

див. МАЛА ВАСИЛЬКІВСЬКА ВУЛ.

див. МИКОЛАЇВСЬКИЙ УЗВІЗ

Володимирська вул. (І), ХVІІІ ст. — 1869

Братська вул., з 1869

див. ПЕРЕМОГИ ПРОСП.

див. ПЕРЕМОГИ ПРОСП.

Чернігівська дорога, ХVІІІ–ХІХ ст.

Броварське шосе, 1850-ті — 1921

Першого Травня вул., 1921–1941

Броварське шосе, 1941–1959

Броварський просп., 1959–1977

60-річчя Жовтня просп., 1977–1993

Броварський просп., із 1993

алфавітний покажчик

перейменування

БУЛЬВАР

див. ШЕВЧЕНКА Т. БУЛЬВАР

БУЛЬВАРНА ВУЛ. / ШОСЕ

див. ШЕВЧЕНКА Т. БУЛЬВАР

БУЛЬВАРНО-КУДРЯВСЬКА ВУЛ.

Бульварно-Кудрявська вул., 1830-ті — 1919

Нероновича Є. вул., 1919–1937

Воровського В. вул., 1937–1941

Бульварно-Кудрявська вул., 1941–1943

Воровського В. вул., 1943–2014

Бульварно-Кудрявська вул., із 2014

БУЛЬЙОНСЬКА ВУЛ.

див. РОГНІДИНСЬКА ВУЛ.

ВАСИЛЬКІВСЬКЕ ШОСЕ

Васильківське шосе, 1806–1934

Васильківська вул., 1934–1957

40-річчя Жовтня просп., із 1957

ВАСИЛЬЧИКОВСЬКА ВУЛ.

див. ПРОРІЗНА ВУЛ.

ВВЕДЕНСЬКА ВУЛ.

Бидлогонна вул., XVIII ст.

Введенська вул., 1784–1928

Ратманського М. вул., 1928–1941

Введенська вул., 1941–1943

Ратманського М. вул., 1943–1999

Введенська вул., із 1999

ВЕЛИКА ВАСИЛЬКІВСЬКА ВУЛ.

Велика Васильківська вул., 1830-ті — 1919

Червоноармійська вул., 1919–1941

Велика Васильківська вул., 1941–1943

Червоноармійська вул., із 1943 (паралельно

використовується Вел. Васильківська, з 1998)

Велика Васильківська вул., із 2014

ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

північна частина кардо міста Ярослава, з 1036

Андріївська вул. (I) + Софіївська вул. + Золота

вул. (I), XVIII–XIX ст.

ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.

Володимирський проспект + Університетська вул.,
1835–1837

Велика Володимирська вул., 1837–1969

Десятинна (I) + Володимирська +
Нижньоволодимирська вул., 1869–1901

Велика Володимирська вул., 1901–1922

Короленка В. вул., 1922–1941

Володимирська вул. (II), із 1941

Велика Дорогожицька вул., із середини XIX ст.

Велика Дорогожицька вул. + військові табори,
1869–1922

Мельникова або Мельника + Дорогожицька +
Табірна вул., 1922–1941

Дорогожицька вул., 1941–1957

Мельникова + Дорогожицька вул., 1957–1975

Мельникова + Дорогожицька + Шамрила Т. вул.,
1975–2017

Мельникова + Дорогожицька + Парково-Сирецька
вул., із 2017–2018

Юрія Ілленка + Дорогожицька + Парково-Сирецька
вул., із 2018

ВЕЛИКА ЖАНДАРМСЬКА ВУЛ.

див. САКСАГАНСЬКОГО П. ВУЛ.

ВЕЛИКА ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

одна з головних вулиць міста Ярослава, з 1037

Львівська вул. (II), XV ст. — 1795

Житомирська вул., 1795–1857

Велика Житомирська вул., 1857–1919

Горвиця О. вул., 1919–1941

Велика Житомирська вул., із 1941

ВЕЛИКА МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.

див. МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.

ВЕЛИКА МОСТОВА

див. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.

ВЕЛИКА ПІДВАЛЬНА ВУЛ.

див. ЯРОСЛАВІВ ВАЛ ВУЛ.

алфавітний покажчик

ВЕРХНІЙ ВАЛ

ВЕРХОВНОЇ РАДИ ПЛ.
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УРСР ПЛ.
ВИНОГРАДНА ВУЛ.

ВОЗДВИЖЕНСЬКА ВУЛ.

ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ ПРОВУЛОК

ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ УЗВІЗ

ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ ЯР ПРОВУЛОК
ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ ЯР ВУЛ.
ВОЛОДАРСЬКОГО В. ВУЛ.
ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ. (I)
ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ. (II)
ВОЛОДИМИРСЬКИЙ ПРОСПЕКТ
ВОЛОДИМИРСЬКИЙ УЗВІЗ

перейменування

Верхній Вал, 1812–1934
Верхній Вал + Кімівська вул. (західна частина),
1934–1941
Верхній Вал, із 1941

див. ДВІРЦЕВА ПЛ.
див. ДВІРЦЕВА ПЛ.
див. ОРЛИКА П. ВУЛ.

Замкова дорога, з II ст.
Воздвиженська вул., 1746–1939
Кецховелі Л. вул. (II), 1939–1941
Воздвиженська вул., 1941–1943
Кецховелі Л. вул. (II), 1943–1984
Воздвиженська вул., із 1984

див. КИЯНІВСЬКИЙ ПРОВУЛОК

Хорива узвіз, із VII ст.
Вознесенський узвіз, 1718–1863
Вознесенський узвіз, + Іларіонівський узвіз,
1863–1928
Смирнова І. вул., 1928–1931
Смирнова-Ласточкина узвіз, 1931–1941
Вознесенський узвіз, 1941–1943
Смирнова-Ласточкина вул., 1944–2015
Вознесенський узвіз, із 2015

див. ПЕТРІВСЬКА ВУЛ.
див. ПЕТРІВСЬКА ВУЛ.
див. ЗОЛОТОУСТІВСЬКА ВУЛ.
див. БРАТСЬКА ВУЛ.
див. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.
див. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.
див. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.

алфавітний покажчик

ВОРОВСЬКОГО В. ВУЛ.
ВОРОШИЛОВА К. ВУЛ.
ВСЕРОСІЙСЬКІ ВИСТАВКИ
ГАЛИЦЬКА ПЛ.

ГЕОРГІЇВСЬКИЙ ПРОВ.

ГЕРОЇВ АРСЕНАЛУ ПЛ.
ГЕРОЇВ КРУТ АЛЕЯ
ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ АЛЕЯ
ГЕРОЇВ РЕВОЛЮЦІЇ ВУЛ.
ГЕРОЇВ СТРАТОСФЕРИ ШОСЕ

ГЕРЦЕНА О. ВУЛ.

ГЕРШУНІ Г. ВУЛ.
ГІМНАЗИЧНА ВУЛ.
ГНИЛА ВУЛ.

ГОГОЛІВСЬКА ВУЛ.

ГОНГАДЗЕ Г. ПРОСП.
ГОНЧАРА О. ВУЛ.
ГОРВИЦА О. ВУЛ.
ГОРОДЕЦЬКОГО АРХІТ. ВУЛ.
ГОРСТ ВЕССЕЛЬШТРАССЕ
ГОРЬКОГО М. ВУЛ.
ГОТЕНШТРАССЕ

перейменування

див. БУЛЬВАРНО-КУДРЯВСЬКА і ХРЕЩАТИК
див. ЯРОСЛАВІВ ВАЛ ВУЛ.
див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.
див. ПЕРЕМОГИ ПЛ.

Георгіївський пров., XII ст. — 1943
Стрілецький пров., 1943–1990
Георгіївський пров., із 1990

див. АРСЕНАЛЬНА ПЛ.
див. МИКОЛАЇВСЬКИЙ УЗВІЗ
див. ІНСТИТУТСЬКА ВУЛ.
див. ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ВУЛ.
див. ПОВІТРОФЛОТСЬКЕ ШОСЕ

Осіївська + Молодородогожицька вул., 1888–1912
Осіївська вул., 1912–1939
Герцена О. вул., 1939–1941
Осіївська вул., 1941–1943
Герцена О. вул., із 1944

див. МАЛА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.
див. ОРЛИКА П. ВУЛ.
див. ПОКРОВСЬКА ВУЛ.

Кадетський пров., 1857–1902
Гоголівська вул., із 1902

див. РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ПРОСП.
див. МАЛА ВАСИЛЬКІВСЬКА ВУЛ.
див. ВЕЛИКА ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.
див. МИКОЛАЇВСЬКА ВУЛ.
див. ШОВКОВИЧНА ВУЛ.
див. КУЗНЕЧНА ВУЛ.
див. ОРЛИКА П. ВУЛ.

алфавітний покажчик

ГРАФСЬКА ВУЛ.
ГРІНЧЕНКА Б. ВУЛ.
ГРУШЕВСЬКОГО М. ВУЛ.
ДАРНИЦЬКЕ ШОСЕ

ДВІРЦЕВА ПЛ.

ДЕГТЯРІВСЬКА ВУЛ.
ДЕКУМАН МІСТА АЗАГАРІЯ
ДЕКУМАН МІСТА ЯРОСЛАВА
ДЕСЯТИННА ВУЛ. (I)
ДЕСЯТИННА ВУЛ. (II)
ДІОНІСІВСЬКИЙ ПРОВУЛОК

ДМИТРІВСЬКА ВУЛ.

ДОВГА НИВА
ДОЙЧЕ-ШТРАССЕ
ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.
Д-Р ТОДТШТРАССЕ

ДРУЖБИ НАРОДІВ БУЛЬВАР

перейменування

ДИВ. ЛЮТЕРАНСЬКА ВУЛ.
ДИВ. МУЗИЧНИЙ ПРОВУЛОК
ДИВ. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.
ДИВ. БРОВАРСЬКИЙ ПРОСП.

Двірцева пл., 1755–1919
Жовтнева пл., 1919–1939
Верховної Ради УРСР пл., 1939–1941
Цараншлосс, 1941–1943
Верховної Ради УРСР пл., 1943–1977
Радянська пл. (I), 1977–1994
Верховної Ради пл., 1994–2002
Конституції пл., із 2002

ДИВ. СТАРО-ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ХОРИВА ВУЛ.
ДИВ. СОФІЇВСЬКА ВУЛ., СТРИТЕНСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ВУЛ.
ДИВ. БЕХТЕРЕВСЬКИЙ ПРОВУЛОК

Дмитрівська вул., 1833–1939
Менжинського В. вул., 1939–1993
Дмитрівська вул., 1941–1943
Менжинського В. вул., 1943–1993
Дмитрівська вул., із 1993

ДИВ. МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ЛИПСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.
ДИВ. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.

Автострада, 1946–1959
Дружби Народів бульвар, із 1959

алфавітний покажчик

ДУМСЬКА ПЛ.
ЕНГЕЛЬСА Ф. ВУЛ.

ЕСПЛАНАДНА ВУЛ.

ЄВРЕЙСЬКИЙ БАЗАР

ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.

ЄЛИЗАВЕТИНСЬКА ВУЛ.
ЖАДАНІВСЬКОГО Б. ВУЛ.
ЖАНДАРМСЬКА ВУЛ.
ЖДАНОВА А. ВУЛ.

ЖЕРТВ РЕВОЛЮЦІЇ ВУЛ.
ЖИДІВСЬКІ ВОРОТА

ЖИЛЯНСЬКА ВУЛ.

перейменування

ДИВ. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ
ДИВ. ЛЮТЕРАНСЬКА ВУЛ.

Еспланадна вул., 1834–1869
Прозорівська вул., 1869–1952
Куйбишева В. вул., 1952–1993
Еспланадна вул., із 1993

ДИВ. ПЕРЕМОГИ ПЛ.

Кінна пл., XVIII ст. — 1806
Театральна пл., 1806–1851
Європейська пл. або площа біля фонтану Іван,
1851–1869
Царська пл., 1869–1919
ІІІ Інтернаціоналу пл., 1919–1941
Адольф Гітлер платц, 1941–1943
Сталіна Й. пл., 1944–1961
Ленінського комсомолу пл., 1961–1996
Європейська пл., із 1996

ДИВ. ОРАИКА П. ВУЛ.
ДИВ. ЖИЛЯНСЬКА ВУЛ.
ДИВ. САКСАГАНСЬКОГО П. ВУЛ.
ДИВ. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ. (частина вулиці в
межах Подолу)
ДИВ. ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ЛЬВІВСЬКА ПЛ.

Жилянська вул., 1833–1926
Жаданівського Б. вул., 1926–1941
Жилянська вул., 1941–1943
Жаданівського Б. вул., 1943–1993
Жилянська вул., із 1993

алфавітний покажчик

ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

ЖИТОМИРСЬКА ДОРОГА

ЖИТОМИРСЬКЕ ШОСЕ

ЖИТОМИРСЬКІ ВОРОТА

ЖОВТНЕВА ПЛ.

ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ВУЛ.

ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ПЛ.

ЗАГОРОДНЯ ВУЛ.

ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ М. ВУЛ.

ЗЕЛІНСЬКОГО М. ВУЛ.

ЗЕМСЬКЕ ШОСЕ

ЗОЛОТА ВУЛ. (I)

ЗОЛОТА ВУЛ. (II)

ЗОЛОТОВОРІТСЬКА ВУЛ.

ЗОЛОТОУСТІВСЬКА ВУЛ.

ЗОЛОТОХРЕЩАТИЦЬКА ВУЛ.

ІВАНІВСЬКА ДОРОГА

ІГНАТІВСЬКА ВУЛ.

ІЛАРІОНІВСЬКИЙ УЗВІЗ

ІЛЛЕНКА Ю. ВУЛ.

перейменування

див. ВЕЛ. ДОРОГОЖИЦЬКА,

ВЕЛ. ЖИТОМИРСЬКА і ЛЬВІВСЬКА ВУЛ.

див. ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА і ЛЬВІВСЬКА
ВУЛ.

див. ПЕРЕМОГИ ПРОСП.

див. ЛЬВІВСЬКА ПЛ.

див. ДВІРЦЕВА ПЛ.

див. ІНСТИТУТСЬКА ВУЛ.

див. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ

див. ЗОЛОТОУСТІВСЬКА ВУЛ.

Мерінгівська вул., 1895–1937

Фірдоусі А. вул., 1937–1941

Мерінгівська вул., 1941–1943

Заньковецької М. вул., із 1944

див. ПОКРОВСЬКА ВУЛ.

див. ПОВІТРОФЛОТСЬКЕ ШОСЕ

див. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

див. ЗОЛОТОВОРІТСЬКА ВУЛ.

південна частина кардо міста Ярослава, з 1036

Золота вул. (II), XVIII ст. — 1836

Золотоворітська вул., із 1836

Загородня вул., 1833–1869

Золотоустівська вул., 1869–1926

Володарського В. вул., 1926–1999

Золотоустівська вул., із 1999

див. ПРОРІЗНА ВУЛ.

див. ІНСТИТУТСЬКА ВУЛ.

див. БЕЗАКІВСЬКА ВУЛ.

див. ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ УЗВІЗ

див. ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.

ІНСТИТУТСЬКА ВУЛ.

КАДЕТСЬКА ВУЛ.

КАДЕТСЬКЕ ШОСЕ

КАДЕТСЬКИЙ ПРОВ.

КАЛІНІНА М. ВУЛ.

КАЛІНІНА М. ПЛ. (I)

КАЛІНІНА М. ПЛ. (II)

КАРАВАЄВСЬКА ВУЛ.

КАРАВАЄВСЬКА ПЛ.

КАРДО МІСТА АЗАГАРІЯ

КАРДО МІСТА ЯРОСЛАВА

КАРКОЦА П. ВУЛ.

КАТЕРИНИНСЬКА ВУЛ.

КЕЦХОВЕЛІ А. ВУЛ. (I)

КЕЦХОВЕЛІ А. ВУЛ. (II)

КИРИЛІВСЬКА ВУЛ.

КИЯНІВСЬКИЙ ПРОВУЛОК

Іванівська дорога, IX–XVIII ст.

Бегічевська вул., XVIII ст. — 1842

Інститутська вул., 1842–1919

25 Жовтня вул., 1919–1941

Інститутська вул., 1941–1943

Жовтневої Революції вул., 1944–1993

Інститутська вул., 1993–2015

Інститутська вул. + алея Героїв Небесної Сотні, з 2015

див. ФУНДУКЛЕЇВСЬКА ВУЛ.

див. ПОВІТРОФЛОТСЬКЕ ШОСЕ

див. ГОГОЛІВСЬКА ВУЛ.

див. СОФІЇВСЬКА ВУЛ.

див. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ

див. МИХАЙЛІВСЬКА ПЛ.

див. ТОЛСТОГО А. ВУЛ.

див. ТОЛСТОГО А. ПЛ.

див. КОСТЯНТИНІВСЬКА ВУЛ.

див. ВЕЛ. ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.,

ЗОЛОТОВОРІТСЬКА ВУЛ.

див. НАГІРНА ВУЛ.

див. ЛИПСЬКА ВУЛ.

див. МАЛА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

див. ВОЗДВИЖЕНСЬКА ВУЛ.

Плоська (Плосська) вул., XVIII ст. — 1869

Кирилівська вул., 1869–1935

Фрунзе М. вул., 1930–1941

Кирилівська вул., 1941–1943

Фрунзе М. вул., 1943–2015

Кирилівська вул., із 2015

Киянівський провулок, XVIII ст. — 1901

Вознесенський провулок, 1901–1917

Киянівський провулок, із 1917

алфавітний покажчик

КІМІВСЬКА ВУЛ.

КІННА ПЛ.

КІРОВА С. ВУЛ.

КЛОВСЬКИЙ БУЛЬВАР

КОЗИНЕ БОЛОТО

КОЗИНОБОЛОТНА ВУЛ.

КОМІНТЕРНУ ВУЛ.

КОМУНІСТИЧНА ВУЛ.

КОНСТИТУЦІЇ ПЛ.

КОНТРАКТОВА ПЛ.

КОРОЛЕНКА В. ВУЛ.

КОСІЮРА С. ВУЛ.

КОСІЮРА С. СТАДІОН

КОСТЕЛЬНА ВУЛ.

КОСТЯНТИНІВСЬКА ВУЛ. (I)

перейменування

західна частина Верхнього і Нижнього Валів
до Житнього ринку, 1934–1941

див. ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.

див. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.

Кловський бульвар або Собача тропа, 1894–1938
Мечникова І. вул., із 1938

див. ХРЕЩАТИЦЬКИЙ ПРОВ.

див. ХРЕЩАТИЦЬКИЙ ПРОВ.

див. БЕЗАКІВСЬКА ВУЛ.

див. БАНКОВА ВУЛ.

див. ДВІРЦЕВА ПЛ.

Ринкова пл. (форум Азагарія), з II ст. н. е.

Контрактова пл., 1797–1869

Олександрівська пл., 1869–1919

Червона пл., 1919–1941

Контрактова пл. + Олександрівська пл. (південна
частина), 1941–1943

Контрактова пл., 1943–1955

Червона пл., 1955–1990

Контрактова пл., із 1990

див. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

див. ПОВІТРОФЛОТСЬКЕ ШОСЕ

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

Костельна вул., 1820-ті — 1934

Челюскінців вул., 1934–1941

Костельна вул., 1941–1943

Челюскінців вул., 1943–1991

Костельна вул., із 1991

див. МЕЖИГІРСЬКА ВУЛ.

КОСТЯНТИНІВСЬКА ВУЛ. (II)

КРІПОСНИЙ УЗВІЗ

КУЗНЕЧНА ВУЛ.

КУЙБИШЕВА ВУЛ.

ЛЕВАШОВСЬКА ВУЛ.

ЛЕМБЕРГШТРАССЕ

ЛЕНІНА В. ВУЛ.

ЛЕНІНСЬКОГО КОМСОМОЛУ ПЛ.

ЛІБКНЕХТА К. ВУЛ.

ЛИПИНСЬКОГО В. ВУЛ.

ЛИПСЬКА ВУЛ.

ЛИСЕНКА М. ВУЛ.

кардо Азарагія, II–IV ст. н. е.

Царекостянтинівська вул., XVIII ст. — 1837

Кирилівська вул., 1837–1869

Костянтинівська вул., 1869–1926

Шолом-Алейхема вул., 1926–1958

Костянтинівська вул., із 1958

див. АНДРІЇВСЬКИЙ УЗВІЗ

Набережно-Либідська вул., 1837–1874

Кузнечна вул. + Поліцейська вул., 1874–1909

Кузнечна вул., 1909–1919

Пролетарська вул., 1919–1936

Горького М. вул., 1936–1941

Кузнечна вул., 1941–1943

Горького М. вул., 1943–2014

Антоновича В. вул., із 2014

див. ЕСПЛАНАДНА ВУЛ.

див. ШОВКОВИЧНА ВУЛ.

див. ЛЬВІВСЬКА ВУЛ.

див. ФУНДУКЛЕЇВСЬКА ВУЛ.

див. ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.

див. ШОВКОВИЧНА ВУЛ.

див. СВЯТОСЛАВСЬКА ВУЛ.

Катерининська вул., 1830-ті — 1919

Люксембург Р. вул., 1919–1941

Дойчештрассе, 1941–1943

Люксембург Р. вул., 1943–1993

Липська вул., із 1993

Театральна вул., 1856–1927

Лисенка М. вул., із 1927

алфавітний покажчик

ЛІБЕРА Г. ВУЛ.

ЛУК'ЯНІВСЬКА ВУЛ.

ЛУК'ЯНІВСЬКА ПЛ.

ЛЬВІВСЬКА ВУЛ. (I)

ЛЬВІВСЬКА ВУЛ. (II)

ЛЬВІВСЬКА ПЛ.

ЛЬВІВСЬКІ ВОРОТА

ЛЮКСЕМБУРГ Р. ВУЛ.

ЛЮТЕРАНСЬКА ВУЛ.

перейменування

див. АНДРІЇВСЬКИЙ УЗВІЗ і ПРИТИСЬКО-
МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.

Лук'янівська вул., із 1838

Лук'янівська пл., із 1862

Житомирська дорога, X–XVIII ст.

Житомирська вул., 1795–1869

Львівська вул., 1869–1925

Троцького Л. вул., 1925–1929

Артема вул., 1929–1941

Лембергштрассе, 1941–1943

Артема вул., 1943–2015

Січових Стрільців вул., із 2015

див. ВЕЛИКА ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

Жидівські ворота міста Ярослава, з 1037

Сінний базар, XVIII ст. — 1835 (паралельно з
іншими назвами до 1958)

Житомирські ворота, 1835–1860

Львівська пл., 1860–1941

Ноймаркт, 1941–1943

Сінний базар, 1943–1958

Львівська пл., із 1958

див. ЛЬВІВСЬКА ПЛ.

див. ЛИПСЬКА ВУЛ.

Графська вул., 1830-ті — 1840-ві

Лютеранська вул., 1840-ті — 1869

Анненковська вул., 1869–1919

Енгельса Ф. вул., 1919–1941

алфавітний покажчик

перейменування

ЛЮТЕРШТРАССЕ
ЛЯДСЬКІ ВОРОТА

Лютерштрассе, 1941–1943
Енгельса Ф. вул., 1943–1992
Лютеранська вул., з 1992

МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ

див. ЛЮТЕРАНСЬКА ВУЛ.
див. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Лядські (Печерські) ворота міста Ярослава, з 1037
Хрещатицька пл., початок ХІХ ст. — 1876
Думська пл., 1876–1919
Радянська пл. (ІІ), 1919–1935
Калініна М. пл. (І), 1935–1941
Дума-платц, 1941–1943
Калініна М. пл. (І), 1943–1977
Жовтневої революції пл., 1977–1990
Майдан Незалежності, з 1990

МАЛА ВАСИЛЬКІВСЬКА ВУЛ.

Мала Васильківська вул., 1833–1919
Борохова Бера вул., 1919–1937
Руставелі Ш. вул., 1937–1941
Мала Васильківська вул., 1941–1943
Руставелі Ш. вул., із 1943

МАЛА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

Володимирський пров. (до Вел. Підвальної), 1834–
1850-ті
Мала Володимирська вул., 1850-ті – 1911
Столипінська вул., 1911–1919
Гершуні Г. вул., 1919–1936
Кецховелі А. вул. (І), 1936–1939
Чкалова В. вул., 1939–1941
Антоновича В. вул., 1941–1943
Чкалова В. вул., 1943–1996
Гончара О. вул., із 1996

МАЛА ЖАНДАРМСЬКА ВУЛ.

див. САКСАГАНСЬКОГО П. ВУЛ.

МАЛА ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

одна з вулиць міста Ярослава, з 1037
Навозна вул. або частина вул. Житомирської,
XVIII — початок XIX ст.
Мала Житомирська вул., 1850-ті — 1963
Постишева П. вул., 1963–1990
Мала Житомирська вул., із 1990

МАЛОДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.

див. ГЕРЦЕНА О. ВУЛ.

МАРІЇНСЬКО-БЛАГОВІЩЕНСЬКА

див. САКСАГАНСЬКОГО ВУЛ.

МАРКСА К. ВУЛ.

див. МИКОЛАЇВСЬКА ВУЛ.

МАРТИНІВСЬКА ВУЛ.

див. ПРОРІЗНА ВУЛ.

МАРШАЛА БУДЬОННОГО ВУЛ.

див. БАГГОВУТІВСЬКА ВУЛ.

МАЯКОВСЬКОГО В. ВУЛ.

див. ОЛЬГІНСЬКА ВУЛ.

МЕЖИГІРСЬКА ВУЛ.

Костянтинівська вул., XVIII ст. – 1869
Межигірська вул., 1869–1919
Переця І. вул., 1919–1941
Межигірська вул., із 1941

МЕЛЬНИКА ВУЛ.

див. ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.

МЕЛЬНИКОВА Ю. ВУЛ.

див. ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.

МЕНЖИНСЬКОГО В. ВУЛ.

див. ДМИТРІВСЬКА ВУЛ.

МЕРІНГІВСЬКА ВУЛ.

див. ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ М. ВУЛ.

МЕЧНИКОВА І. ВУЛ.

див. КЛОВСЬКИЙ БУЛЬВ.

МИРНОГО П. ВУЛ.

Фрейгольтова (Фрайгольдська) вул., 1830-ті – 1869
Мільйонна вул., 1869–1949
Мирного П. вул., із 1949

МИХАЙЛИЧЕНКА Г. ВУЛ.

див. ОРЛИКА П. ВУЛ.

МИХАЙЛІВСЬКА ВУЛ.

вулиця південного віяла міста Ярослава, 1037–1113
Михайлівська вул., 1113–1922
Паризької Комуни вул., 1922–1991
Михайлівська вул., із 1990

алфавітний покажчик

МИХАЙЛІВСЬКА ПЛ.

перейменування

площа перед Михайлівським Золотоверхим собором, 1113–1869
Михайлівська пл., 1869–1934
Урядова пл., 1934–1977
Калініна М. пл. (II), 1977–1991
Михайлівська пл., із 1991

МІЛЬЙОННА ВУЛ.

див. МИРНОГО П. ВУЛ.

МОСКОВСЬКА ВУЛ.

Московська вул., XVIII ст. — 1922
Арсеналу або Арсенальна вул., 1922–1944
Московська вул., із 1944

МУЗИЧНИЙ ПРОВУЛОК

Музичний провулок, 1874–1945
південніше від Новопушкінської вул., 1945–1987
південніше від Грінченка Б. вул., із 1987

НАБЕРЕЖНО-ЛИБІДСЬКА ВУЛ.
НАВОЗНА ВУЛ.

див. КУЗНЕЧНА ВУЛ.
див. МАЛА ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

НАГІРНА ВУЛ.

Нагірна вул., середина XIX ст. — 1975
Каркоца П. вул., 1975–1991
Нагірна вул., із 1991

НАДДНІПРЯНСЬКЕ ШОСЕ

Наддніпрянське шосе, з 1958

НЕКРАСІВСЬКА ВУЛ.

Львівський провулок, 1910–1915
Некрасівська вул., із 1915

НЕРОНОВИЧА Є. ВУЛ.

див. БУЛЬВАРНО-КУДРЯВСЬКА ВУЛ.

НЕСТОРОВСЬКА ВУЛ.

Несторовська + Афанасіївська вул., 1869–1899
Нестровська вул., 1899–1926
Франка І. вул., із 1926

алфавітний покажчик

перейменування

НЕСТОРОВСЬКИЙ ПРОВУЛОК

Семенівська вул., 1830-ті — 1855
Несторівський пров., із 1855

НИЖНІЙ ВАЛ

Нижній Вал, 1812–1934
Нижній Вал + Кімівська вул. (західна частина),
1934–1941
Нижній Вал, із 1941

НИЖНЬОВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

див. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.

Довга Нива, XII–XVIII ст.
Велика Микільська вул. + Цитадель, XVIII ст.
Микільська вул. + Цитадель, XVIII ст. — 1919
Січневого повстання вул., 1919–1941
Ріттер фон Шобертштрассе, 1941–1943
Січневого повстання вул., 1943–2007
Мазепи І. вул., із 2007

МИКОЛАЇВСЬКА ВУЛ.

Миколаївська вул., 1895–1919
Маркса К. вул., 1919–1941
Миколаївська вул., 1941–1943
Маркса К. вул., 1943–1996
Архітектора Городецького вул., із 1996

МИКОЛАЇВСЬКА ПЛ.

див. ФРАНКА І. ПЛ.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ СКВЕР

див. УНІВЕРСИТЕТСЬКА ПЛ.

МИКОЛАЇВСЬКИЙ УЗВІЗ

Спаський узвіз, XVII ст. — 1848
Панкрат'євський узвіз, 1848–1853
Миколаївський узвіз, 1853–1928
Бош Є. узвіз, 1928–1940
Дніпровський узвіз, 1940–2003
Дніпровський узвіз + алея Героїв Крут, із 2003

алфавітний покажчик

НОВА ВУЛ.

НОВОПУШКІНСЬКА ВУЛ.

ОБСЕРВАТОРНА ВУЛ.

ОВРУЦЬКА ВУЛ.

ОЛЕГІВСЬКА ВУЛ.

ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.

ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ПЛ.

ОЛЕКСІВСЬКА ВУЛ.

ОЛЕКСІВСЬКИЙ ПАРК

ОЛІМПІЙСЬКИЙ СТАДІОН

ОЛЬГІНСЬКА ВУЛ.

перейменування

Нова вул., 1896–1938

Станіславського К. вул., із 1938

див. МУЗИЧНИЙ ПРОВУЛОК

Обсерваторний пров., 1842–1906

Обсерваторна вул., із 1906

див. ГЕРЦЕНА О. ВУЛ.

головна вулиця Щекавицького городища, VI–IX ст.

Олегова могила, IX–XVIII ст.

Погребальна вул., XVIII ст. — 1869

Олегівська вул., із 1869

Стара Дорога + Велика Мостова, XVI ст. — 1812

Олександрівська вул., 1812–1919

Революції вул., 1919–1934

Кірова С. вул., 1934–1941

Олександрівська вул., 1941–1942

Д-р Тодтштрассе, 1942–1943

Кірова С. вул., 1943–1955

Кірова С. + Володимирський узвіз + Жданова А.
вул., 1955–1990

Грушевського М. вул., + Володимирський узвіз +
Сагайдачного П. вул., з 1989

див. КОНТРАКТОВА ПЛ.

див. ТЕРЕЩЕНКІВСЬКА ВУЛ.

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

Ольгінська вул., XIX ст. — 1938

Маяковського В. вул., 1938–1941

Ольгінська вул., 1941–1943

алфавітний покажчик

ОРДЖОНІКІДЗЕ Г. ВУЛ.

ОРЛИКА П. ВУЛ.

ОСИПЕНКО П. ВУЛ.

ОСІЇВСЬКА ВУЛ.

ДВІРЦЕВА ВУЛ.

ПАНКРАТЬЄВСЬКИЙ УЗВІЗ

ПАНЬКІВСЬКА ВУЛ.

ПАРИЗЬКОЇ КОМУНИ ВУЛ.

ПАРКОВО-СИРЕЦЬКА ВУЛ.

ПАРХОМЕНКА ВУЛ.

ПЕРЕМОГИ ПЛ.

перейменування

Маяковського В. вул., 1944–1984

Ольгинська вул., із 1984

див. БАНКОВА ВУЛ.

Двірцева вул., 1756–1811

Гімназична вул., 1811–1842

Виноградна вул., 1842–1869

Єлизаветинська вул., 1869–1919

Михайличенка Г. вул., 1919–1938

Чекістів вул., 1938–1941

Готенштрассе, 1941–1943

Чекістів вул., 1943–1993

Орлика П. вул., із 1993

див. СТРИТЕНСЬКА ВУЛ.

див. ГЕРЦЕНА О. ВУЛ.

див. ОРЛИКА П. ВУЛ.

див. МИКОЛАЇВСЬКИЙ УЗВІЗ

Паньківська вул., 1834–1939

Халтуріна С. вул., 1939–1941

Паньківська вул., 1941–1943

Халтуріна С. вул., 1943–1990

Паньківська вул., із 1990

див. МИХАЙЛІВСЬКА ВУЛ.

див. ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.

див. СТАРО-ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

Єврейський базар, 1859–1869

Галицька пл., 1869–1945

Перемоги пл., із 1945

алфавітний покажчик

ПЕРЕМОГИ ПРОСП.

ПЕРЕЦЯ І. ВУЛ.
ПЕРШОГО ТРАВНЯ ВУЛ.

ПЕТРІВСЬКА ВУЛ.

ПЕЧЕРСЬКІ ВОРОТА
ПЕЧЕРСЬКИЙ УЗВІЗ
ПЛОСЬКА (ПЛОССЬКА) ВУЛ.

ПОВІТРОФЛОТСЬКЕ ШОСЕ

ПОВІТРОФЛОТСЬКИЙ ПРОСП.

ПОКРОВСЬКА ВУЛ.

перейменування

Житомирське шосе, 1806–1855
Брест-Литовське шосе, 1855–1920
Берестейська соша, 1920–1938
Брест-Литовське шосе, 1938–1964
Брест-Литовський просп., 1964–1985
Перемоги просп., із 1985

див. МЕЖИГІРСЬКА ВУЛ.
див. БРОВАРСЬКИЙ ПРОСП.

Вознесенський Яр провулок, середина ХІХ ст. – 1864
Вознесенський Яр вул., 1864–1907
Петрівська вул., із 1907

див. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ
див. МИКОЛАЇВСЬКИЙ УЗВІЗ
див. КИРИЛІВСЬКА ВУЛ.

Кадетське шосе, 1857–1913
Земське шосе, 1913–1923
Повітрофлотське шосе, 1923–1934
Повітрофлотський просп. + Героїв Стратосфери
шосе, 1934–1941
Кадетське шосе, 1941–1943
Повітрофлотське шосе, 1943–1963
Повітрофлотський просп. + Косіора С. вул., 1963–2002
Повітрофлотський просп. + Чорновола В. вул., із 2002

див. ПОВІТРОФЛОТСЬКЕ ШОСЕ

Гнила вул., ХVІ ст. — 1766
Покровська вул., 1766–1815
Різдвяна вул., 1815–1955
Зелінського М. вул., 1955–1990
Покровська вул., із 1990

алфавітний показчик

ПОЛЩЕЙСЬКА ВУЛ.
ПОСТИШЕВА П. ВУЛ.

ПОЧАЙНИНСЬКА УЛ.

ПРИТИСЬКО-МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.

ПРОЗОРОВСЬКА ВУЛ.
ПРОЛЕТАРСЬКА ВУЛ.

ПРОРІЗНА ВУЛ.

П'ЯТАКОВА Л. ВУЛ.
РАДЯНСЬКА ПЛ. (I)
РАДЯНСЬКА ПЛ. (II)

РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ ПРОСП.

РАКОВСЬКОГО Х. ВУЛ.
РАТМАНСЬКОГО М. ВУЛ.
РЕВОЛЮЦІЇ ВУЛ.

РЕЙТАРСЬКА ВУЛ.

перейменування

див. КУЗНЕЧНА ВУЛ.
див. МАЛА ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

Почайнинська вул., з 1811

вулиця каstrуму Азагарія на Подолі, із II ст. н. е.
Притисько-Микільська вул., 1631–1958
Лівера Г. вул., 1958–1991
Притисько-Микільська вул., із 1991

див. ЕСПЛАНАДНА ВУЛ.
див. КУЗНЕЧНА ВУЛ.

Прорізна вул., 1848–1919
Золотохрещатицька вул., 1842–1848
Мартинівська вул., 1848–1863
Васильчиковська вул., 1863–1919
Свердлова Я. вул., 1919–1990
Прорізна вул., із 1990

див. САКСАГАНСЬКОГО П. ВУЛ.
див. ДВІРЦЕВА ПЛ.
див. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Радянської України просп., 1972–2007
Гонгадзе Г. просп., із 2007

див. ЯРОСЛАВІВ ВАЛ ВУЛ.
див. ВВЕДЕНСЬКА ВУЛ.
див. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.

вулиця північного віяла міста Ярослава, з 1037
Рейтерська вул., із 1654–1943
Рейтарська вул., із 1944

алфавітний покажчик

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ СТАДІОН
РЕПІНА І. ВУЛ.
РОВНОЕРШТРАССЕ

РОГНІДИНСЬКА ВУЛ.

РИНКОВА ПЛ.
РІЗДВЯНА ВУЛ.
РІТТЕР ФОН ШОБЕРТ ШТРАССЕ
САГАЙДАЧНОГО П. ВУЛ.

САКСаГАНСЬКОГО П. ВУЛ.

СВЕРДЛОВА Я. ВУЛ.

СВЯТОСЛАВСЬКА ВУЛ.

СЕМЕНІВСЬКА ВУЛ.
СІННИЙ БАЗАР
СІЧНЕВА ВУЛ.
СІЧНЕВОГО ПОВСТАННЯ ВУЛ.
СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ ВУЛ.
СМИРНОВА І. ВУЛ.
СМИРНОВА-ЛАСТОЧКІНА ВУЛ.

перейменування

ДИВ. ТРОЇЦЬКА ПЛ.
ДИВ. ТЕРЕЩЕНКІВСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ШЕВЧЕНКА Т. БУЛЬВАР

Бульйонська вул., 1830-ті — 1869
Рогнідинська вул., із 1869

ДИВ. КОНТРАКТОВА ПЛ.
ДИВ. ПОКРОВСЬКА ВУЛ.
ДИВ. МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ. (частина вулиці
в межах Подолу)

Мала і Велика Жандармські вул., 1833–1881
Жандармська вул., 1881–1888
Маріїнсько-Благовіщенська вул., 1888–1919
П'ятакова Л. вул., 1919–1937
Саксаганського П. вул., із 1937

ДИВ. ПРОРІЗНА ВУЛ.

Афанасівський яр, до ХХ ст.
Святославська вул., 1896–1938
Чапаєва В. вул., 1938–1941
Святославська вул., 1941–1943
Чапаєва В. вул., 1943–2015
Липинського В. вул., із 2015

ДИВ. НЕСТЕРОВСЬКИЙ ПРОВУЛОК
ДИВ. ЛЬВІВСЬКА ПЛ.
ДИВ. БАГГОВУТІВСЬКА ВУЛ.
ДИВ. МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ЛЬВІВСЬКА ВУЛ.
ДИВ. ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ УЗВІЗ
ДИВ. ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ УЗВІЗ

алфавітний покажчик

перейменування

СМИРНОВА-ЛАСТОЧКІНА УЗВІЗ

див. ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ УЗВІЗ

СОБАЧА ТРОПА

див. КЛОВСЬКИЙ БУЛЬВ.

СОБОРНА ПЛ.

На території Печерського монастиря з 1076

СОФІЇВСЬКА ВУЛ.

східна частина декуману міста Ярослава, з 1037

Софійська вул., XVIII ст. — 1935

Калініна М. вул., 1935–1990

Софіївська вул., із 1990

СОФІЙСЬКА ПЛ.

форум міста Ярослава, 1036–1920

Червоних героїв Перекопу пл., 1920–1941

Софійська пл., 1941–1943

Хмельницького Б. пл., 1944–1993

Софійська пл., із 1993

СПАРТАКА ПЛ.

див. ФРАНКА І. ПЛ.

СПАСЬКА ВУЛ.

Спаська вул., 1815–1928

Комсомольська вул., 1928–1939

Героїв Трипілля вул., 1939–1941

Спаська вул., 1941–1943

Героїв Трипілля вул., 1943–1992

Спаська вул., із 1992

СПАСЬКИЙ УЗВІЗ

див. МИКОЛАЇВСЬКИЙ УЗВІЗ

СПОРТ-ПАЛАСТ

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

СТАЛІНА Й. ПЛ.

див. ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.

СТАНІСЛАВСЬКОГО К. ВУЛ.

див. НОВА ВУЛ.

СТАРА ДОРОГА

див. ОЛЕКСАНДРІВСЬКА ВУЛ.

СТАРО-ЖИТОМИРСЬКА ВУЛ.

частина Великої або Старої Житомирської
дороги, X ст. — 1865

Старо-Житомирська вул., 1865–1908

Дегтярівська вул., 1908–1944

СТОЛИПІНСЬКА ВУЛ.
СТРІЛЕЦЬКИЙ ПРОВУЛОК

СТРІТЕНСЬКА ВУЛ.

ТЕАТРАЛЬНА ВУЛ. (I)
ТЕАТРАЛЬНА ВУЛ. (II)
ТЕАТРАЛЬНА ПЛ.
ТЕАТЕРШТРАССЕ

ТЕРЕЩЕНКІВСЬКА ВУЛ.

ТОЛСТОВСЬКА ВУЛ.

ТОЛСТОГО А. ВУЛ.

Пархоменка О. вул., 1944–1993
Дегтярівська вул., із 1993

див. МАЛА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.
див. ГЕОРГІЇВСЬКИЙ ПРОВУЛОК

західна частина декуману міста Ярослава, з 1037
Стрітенська вул., 1784–1939
Осипенко П. вул., 1939–1990
Стрітенська вул., із 1990

див. ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ВУЛ.
див. ЛИСЕНКА ВУЛ.
див. ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.
див. ФУНДУКЛЕЇВСЬКА ВУЛ.

Олексіївська вул., 1861–1900
Фундуклеївська вул., 1900–1919
Чудновського Г. вул., 1919–1941
Терещенківська вул., 1941–1943
Чудновського Г. вул., 1943–1955
Репіна І. вул., 1955–1992
Терещенківська вул., із 1992

див. ТОЛСТОГО А. ВУЛ.

Шулявська вул., 1846–1891
Караваєвська вул., 1891–1920
Толстовська вул., 1920–1926
Толстого А. вул., 1926–1941
Шевченкоштрассе, 1941–1943
Толстого А. вул., із 1943

алфавітний покажчик

ТОЛСТОГО А. ПЛ.

перейменування

Шулявська пл., 1837–1891

Караваєвська пл., 1891–1939

Толстого А. пл., із 1939

ТРОЇЦЬКА ПЛ.

Троїцька пл., 1857–1922

Територія Всеросійських виставок, 1897 і 1913 рр.

Олексіївський парк, 1919–1922

Червоний стадіон ім. А. Троцького, 1922–1932

Український стадіон ім. С. Косіора, 1932–1941

Спорт-Паласт, 1941–1943

Стадіон ім. М. Хрущова, 1950–1964

Республіканський стадіон, 1966–1996

НСК «Олімпійський», 1996–2018

Троїцька пл., із 2018

ТРОЦЬКОГО А. ВУЛ.

див. ЛЬВІВСЬКА ВУЛ.

ТРОЦЬКОГО А. СТАДІОН

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

ТРЬОХСВЯТИТЕЛЬСЬКА ВУЛ.

Трьохсвятительська вул., XVII ст. — 1805

Театральна вул. (I), 1805–1851

Трьохсвятительська вул., 1851–1919

Жертв Революції вул., 1919–1955

Героїв Революції вул., 1955–1958

Героїв Революції вул. + Десятинна вул. (II),
1958–1991

Трьохсвятительська вул., із 1991

УКРАЇНСЬКИЙ СТАДІОН

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ВУЛ.

див. ВЕЛИКА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ПЛ.

Університетський плац, 1837–1871

Університетський парк, 1871–1888

Миколаївський сквер, 1888–1939

Парк Т. Шевченка, з 1939

алфавітний покажчик

УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ БУЛЬВАР
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ПАРК
УНІВЕРСИТЕТСЬКИЙ ПЛАЦ
УРЯДОВА ПЛ.
ФІРДОУСІ А. ВУЛ.
ФОРУМ АЗАГАРІЯ

ФРАНКА І. ПЛ.

ФРЕЙГОЛЬТОВА
(ФРАЙГОЛЬДСЬКА) ВУЛ.
ФРУНЗЕ М. ВУЛ.

ФУНДУКЛЕЇВСЬКА ВУЛ.

ХАЛТУРІНА С. ВУЛ.
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО Б. ВУЛ.
ХМЕЛЬНИЦЬКОГО Б. ПЛ.
ХОРЕВА ВУЛ.

ХОРИВА ВУЛ.

ХОРИВА УЗВІЗ
ХРЕЩАТА ДОЛИНА

перейменування

див. ШЕВЧЕНКА Т. БУЛЬВАР
див. УНІВЕРСИТЕТСЬКА ПЛ.
див. УНІВЕРСИТЕТСЬКА ПЛ.
див. МИХАЙЛІВСЬКА ПЛ.
див. ЗАНЬКОВЕЦЬКОЇ М. ВУЛ.
див. КОНТРАКТОВА ПЛ.

Миколаївська пл., 1895–1919
Спартака пл., 1919–1941
фон Шлейферплац, 1941–1943
Спартака пл., 1943–1944
Франка І. пл., із 1944

див. МИРНОГО П. ВУЛ.

див. КИРИЛІВСЬКА ВУЛ.

Кадетська вул., 1851–1869
Фундуклеївська вул., 1869–1919
Леніна В. вул., 1919–1941
Театерштрассе (Фундуклеївська), 1941–1943
Леніна В. вул., 1943–1992
Хмельницького Б. вул., із 1992

див. ПАНЬКІВСЬКА ВУЛ.
див. ФУНДУКЛЕЇВСЬКА ВУЛ.
див. БЕССАРАБСЬКА ПЛ., СОФІЙСЬКА ПЛ.
див. ХОРИВА ВУЛ.

декуман Азагарія, II–IV ст. н. е.
Хорева вул., 1811–1982
Хорива вул., із 1982

див. ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ УЗВІЗ
див. ХРЕЩАТИК ВУЛ.

ХРЕЩАТИК ВУЛ.

ХРЕЩАТИЦЬКА ВУЛ.

ХРЕЩАТИЦЬКА ПЛ.

ХРЕЩАТИЦЬКИЙ ПРОВУЛОК

ХРУЦОВА М. СТАДІОН

ЦАРАНШЛОСС

ЦАРЕКОСТЯНТИНІВСЬКА ВУЛ.

ЦАРСЬКА ПЛ.

ЦИТАДЕЛЬ

ЧАПАЄВА В. ВУЛ.

ЧЕКІСТІВ ВУЛ.

ЧЕРВОНА ПЛ.

ЧЕРВОНИЙ СТАДІОН

ЧЕРВОНИХ ГЕРОЇВ ПЕРЕКОПУ ПЛ.

ЧЕРВОНОАРМІЙСЬКА ВУЛ.

ЧЕРНІГІВСЬКА ДОРОГА

ЧКАЛОВА В. ВУЛ.

ЧОРНОВОЛА В. ВУЛ.

ЧУДНОВСЬКОГО Г. ВУЛ.

ШАМРИЛА Т. ВУЛ.

ШЕВЧЕНКА Т. БУЛЬВАР

Хрещата долина, із Х ст.

Хрещатик або Хрещатицька вул., 1830-ті — 1923

Воровського В. вул., 1923–1937

Хрещатик вул., 1937–1941

Айхгорнштрассе, 1941–1943

Хрещатик, із 1943

див. ХРЕЩАТИК

див. МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Козине Болото або Козиноболотна вул., 1834–1894

Хрещатицький пров., 1894–1925

Шевченка Т. пров., із 1925

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

див. ДВІРЦЕВА ПЛ.

див. КОСТЯНТИНІВСЬКА ВУЛ.

див. ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛ.

див. МИКІЛЬСЬКА ВУЛ.

див. СВЯТОСЛАВСЬКА ВУЛ.

див. ОРИКА П. ВУЛ.

див. КОНТРАКТОВА ПЛ.

див. ТРОЇЦЬКА ПЛ.

див. СОФІЙСЬКА ПЛ.

див. ВЕЛИКА ВАСИЛЬКІВСЬКА ВУЛ.

див. БРОВАРСЬКИЙ ПРОСП.

див. МАЛА ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.

див. ПОВІТРОФЛОТСЬКЕ ШОСЕ

див. ТЕРЕЩЕНКІВСЬКА ВУЛ.

див. ВЕЛИКА ДОРОГОЖИЦЬКА ВУЛ.

Бульвар, Бульварне шосе або Університетський
бульв., 1837–1869

Бібіковський бульв., 1869–1919

Шевченка Т. бульв., 1919–1941

ШЕВЧЕНКА Т. ПАРК
ШЕВЧЕНКА Т. ПРОВУЛОК
ШЕВЧЕНКОШТРАССЕ

ШОВКОВИЧНА ВУЛ.

ФОН ШЛЕЙФЕРПЛАЦ
ШОЛОМ-АЛЕЙХЕМА ВУЛ.
ШОТА РУСТАВЕЛІ ВУЛ.
ШУЛЯВСЬКА ВУЛ.
ШУЛЯВСЬКА ПЛ.

Ровноерштрассе, 1941–1943
Шевченка Т. бульв., із 1943

див. УНІВЕРСИТЕТСЬКА ПЛ.
див. ХРЕЩАТИЦЬКИЙ ПРОВУЛОК
див. ТОЛСТОГО Л. ВУЛ.

Аптекарьська вул., 1803–1834
Шовковична вул., 1834–1869
Левашовська вул., 1869–1919
Лібкнехта К. вул., 1919–1941
Горст Вессельштрассе, 1941–1943
Лібкнехта К. вул., 1943–1993
Шовковична вул., із 1993

див. ФРАНКА І. ПЛ.
див. КОСТЯНТИНІВСЬКА ВУЛ.
див. МАЛА ВАСИЛЬКІВСЬКА ВУЛ.
див. ТОЛСТОГО Л. ВУЛ.
див. ТОЛСТОГО Л. ПЛ.

алфавітний покажчик

ЯРОСЛАВА МІСТО

ЯРОСЛАВІВ ВАЛ

ЯРОСЛАВСЬКА ВУЛ.

перейменування

див. ВЕЛ. ВОЛОДИМИРСЬКА ВУЛ.,
ДЕКУМАН, КАРДО, ЛЬВІВСЬКА ПЛ.,
МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ,
СТРІТЕНСЬКА ВУЛ., СОФІЇВСЬКА ВУЛ.,
ЗОЛОТОВОРІТСЬКА ВУЛ., ЯРОСЛАВІВ ВАЛ

вулиця під великим південно-західним валом
міста Ярослава, 1037–1838

Велика Підвальна вул., 1838–1869

Ярославів Вал, 1869

Велика Підвальна вул., 1869–1923

Раковського Х. вул., 1923–1928

Ворошилова К. вул., 1928–1941

Велика Підвальна вул., 1941–1943

Ворошилова К. вул., 1943–1957

Полупанова А. вул., 1957–1963

Велика Підвальна вул., 1963–1977

Ярославів Вал, із 1977

Ярославська вул., із 1815

а-я

Двісті книжок та реплік до архітектурного атласу

1. *Алфёрова Г.В., Харламов В.А.* Киев во второй половине XVII века. Историко-архитектурный очерк. — К.: Наукова думка, 1982. — 160 с. (Прил.: План Киева 1695 г., составленный И. Ушаковым / факсимиле и авторская реконструкция).
2. *Альошин П.Ф.* Батько і син Беретті: 3 архітектурної спадщини // Архітектура Радянської України. — К., 1938, №3. — С. 39–49.
3. *Ананьева Т., Абрамова И.* «Памятник достойный сохранения»: К 175- летию археологического открытия Золотых ворот в Киеве // Киевский альбом: Вып. 5 / Изд. проект Т.Б. Ананьевой. — К., 2007. — С. 5–13.
4. *Анисимов А.* Скорбное бесчувствие: На добрую память о Киеве, или Грустные прогулки по городу, которого нет. — К.: Д. Прошаков и Tabachuk ltd., 1992. — 264 с.
5. Ансамбль Урядової площі в Києві // Архітектура Радянської України. — К., 1938, №7. — С. 4–18.
6. Архитектор Валентин Исак / Сост. Б.Л. Ерофалов. — К.: Изд. дом А+С, 2010. — 152 с.
7. Архитектор Иосиф Каракис: Судьба и творчество (Альбом-каталог к столетию со дня рождения) / Редкол.: С. Бабушкин, И. Каракис, А. Пучков и др. — К.: Главкиевархитектура, 2002. — 104 с.
8. Архитектура Киева / Сб. науч. ст. — К.: КиевЗНИИЭП; КиевНИИТИ, 1982. — 114 с.
9. Архитектурное бюро «Юрий Серёгин» / Под ред. Б.Л. Ерофалова. — К.: Изд. дом А+С, 2011. — 300 с.
10. *Асеев Ю.* Киев: Справочник-путеводитель. — К.: Госполитизат УССР, 1954. — 288 с.
11. *Асеев Ю.С.* Розповіді про архітектурні скарби. — К.: Радянська школа, 1976. — 184 с.
12. *Асеев Ю.С.* Джерела: Мистецтво Київської Русі. — К.: Мистецтво, 1980. — 216 с.
13. *Асеев Ю.С.* Архитектура древнего Киева. — К.: Будівельник, 1982. — 160 с.
14. *Асеев Ю.С.* Київські етюди. — К.: Мистецтво, 1982. — 224 с.
15. *Бажанова Т.* Николай Холостенко // Декоративное искусство СССР. — М., 1982, №5. — С. 42–43.
16. *Безсонов С.В.* Архитектура Андреевской церкви в Киеве. — М.: Гос. изд. лит. по стр-ву и архит., 1951. — 22 с.; 21 таб.
17. *Білокінь С.І.* Сторінка з історії формування території міста Києва: (Паньківщина) // Вітчизняна історія. — К., 1982. — Вип. 8. — С. 114–117.
18. *Берлинский М.* Краткое описание Киева, содержащее историческую перечень сего го-

- рода, также Показание достопамятностей и древностей оного. — СПб.: Депт. Народного просвещения, 1820. — 192 + 168 с.
19. *Беломесяцев А. Б.* Будівельний статут Російської імперії і практика його застосування в реконструкції міської тканини // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: Зб. наук. пр. ІПСМ. — Вип. 2. — К.: Вид. дім А+С, 2005. — С. 7–21.
 20. *Богуславский С. М.* Спутник по г. Киеву: Иллюстрированный путеводитель по Киеву и его окрестностям. (С адресным отделом, фототипическими видами и планом гор. Киева). — К.: Типография 1-й Артели Печатного Дела, 1913. — 192+168 с.
 21. *Бородкин Ю., Власова Т., Нивин С.* Киевский архитектор Иосиф Каракис // Архитектура СССР. — М., 1991, № 3. — С. 77.
 22. *Бублик В. Д.* Путеводитель по Киеву и его окрестностям с адресным отделом, планом и фототипическими видами г. Киева / 4-е изд., испр. и доп. — К.: Тип. С. В. Кульженко, 1897. — 266 с.
 23. Будова соціалістичного Києва: 1917–1932 / Відп. ред. О. С. Розенблїт, Я. Б. Ярошецький, І. Г. Дубов. — К.: Вид. Київськ. міськради, 1932. — 168 с.
 24. *Бутник-Сіверський Б. С.* Архітектор В. І. Беретті в Києві. — К.; Львів: ДТВУ, 1947. — 100 с.
 25. *Былинкин Н.* Главная магистраль Киева: К проектированию Крещатика // Архитектура СССР / Сб. II. — М., 1945. — С. 11.
 26. *Вечтомова В.* Terra Memoriae (К 20-летию Государственного историко-архитктурного заповедника «Древний Киев») // Киевский Альбом: Ист. альманах. Вып. 5 / Изд. проект Т. Б. Ананьевой. — К.: Дух і Літера, 2007. — С. 14–16.
 27. Вулиці Києва: Історичні та нові назви // Вип. № 3: 1990–2010 роки / Упоряд. О. Мужилко. — К.: Бужани, 2012. — 106 с.
 28. Гипрогражданпромстрой — 50 лет // А.С.С. — К., 1999, № 4. — С. 8–13.
 29. Головні та міські архітектори Києва. 1799–1999 рр. Каталог виставки до двохсотріччя введення посади головного архітектора Києва / За ред. М. М. Дьоміна; упоряд. М. В. Виноградова, М. Б. Кальницький та ін. — К.: НДПІАМ, Головкиївархітектура, 1999. — 36 с.
 30. Городецький: Виклик будівничого. Альбом / Концепція Д. Ключко, П. Бевза. — К.: Грані-Т, 2008. — 176 с.
 31. *Гопкало В. И., Герасименко И. С.* Проект Киевского филиала Центрального музея В. И. Ленина // Строительство и архитектура. — К., 1977, № 10. — С. 14–18.
 32. Градостроительные проблемы развития Киева / Сб. — К.: КиевЗНИИЭП, 1982. — 108 с.
 33. *Грачова Л. М.* Архітектор Володимир Гнатович Заболотний. — К.: Будівельник, 1967. — 44 с. (Видатні зодчі України).

34. *Гречина М.Г.* Будинок уряду УРСР // Архітектура Радянської України. — К., 1938, №8. — С. 5–12.
35. *Грушевський М.* Порайонне історичне дослідження України і обслідування Київського узла // Київ та його околиця в історії і пам'ятках. — К.: ДВУ, 1926. — С. 1–24.
36. *Давидов О.* Росте і квітне соціалістичний Київ. — К.: Держполітвидав УРСР, 1961. — 136 с.
37. *Добровольський А.В., Асеев Ю.С.* Архітектор А.И. Малиновский // Строительство и архитектура. — К., 1985, №11. — С. 29–31.
38. *Добровольський А.В., Приймак Б.И., Асеев Ю.С.* Архітектура столиці Советской Украины // Зодчество Украины. — К.: Изд-во АА УССР, 1954. — С. 77–102.
39. *Друг О.М., Малаков Д.В.* Особняки Києва — К.: Київ, 2004. — 822 с.
40. *Дятлов В.А.* Киево-Печерская лавра: Справочник-путеводитель. — К.: Типография Киево-Печерской лавры, 2008. — 448 с.
41. *Ежов В.И., Дёмин Н.М., Лишанский Е.Е.* Актуальные проблемы и перспективы развития Киева // Строительство и архитектура. — К., 1982, №5. — С. 3–7.
42. *Елизаров В.Д., Кислый Г.Н.* Величественный памятник победителям // Строительство и архитектура. — К., 1981, №9. — С. 1–5.
43. *Ернст Ф.* Контракты та Контрактівий будинок у Києві: 1798–1923 / Культурно-історичний етюд. — К.: ВУАН, 1923. — 116 с.
44. *Ерофалов Б.А.* XIX век и городская реконструкция // Строительство и архитектура. — К., 1990, №10. — С. 18–20.
45. *Ерофалов Б.А.* Развитие планировочной структуры Киева в первой половине XIX в. // Матвей Фёдорович Казаков и архитектура классицизма / Сб. под ред. Н.Ф. Гуляницкого — М.: НИИТИАГ, 1996. — С. 135–141, 229–235, 239.
46. *Ерофалов-Пилипчак Б.* Архітектура імперського Києва. — К.: А.С.С.; НИИТИАГ, 2000. — 192 с.
47. *Ерофалов Б.А.* Постсоветский город. — К.; Толянти: Изд. дом А.С.С., 2003. — 112 с.
48. *Ерофалов Б.А.* Девять лет А.С.С. — К.: Изд. дом А+С, 2004. — 432 с.
49. *Ерофалов Б.* Проблемы киевского градопланирования в 1910-е годы // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: Зб. наук. пр. / Вип. III, ч. 2. — К.: ІПСМ, А+С, 2006. — С. 47–54.
50. *Ерофалов Б.* Правило и традиция, или Об устойчивом развитии города в конце — начале XX века (на примере Киева) // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини / Зб. наук пр. Вип. 6. — К.: ІПСМ АМУ, 2009. — С. 43–58.

51. *Ерофалов Б.* 20 x 20. 20 век, Киев: 20 великих архитєкторов и один Хаустов. — К.: Изда. дом А+С, 2010. — 48 с.
52. *Ерофалов-Пилипчак Б.* Архитєктура советского Киева. — К.: Изда. дом А+С, 2010. — 640+LII с.
53. *Ерофалов Б.* Kyiv Otherwerhere: Киев которого никогда небыло, Киев каким он был, Киев каким он мог бы быть / Сост. Б. Л. Ерофалов, А. Г. Шальгин. — К.: А+С, 2014. — 408 с.
54. *Ерофалов Б. Л.* Символы архитектуры, или Нумерологическое испытание архитектурной формы. — К.: А+С, 2016. — 576 с.
55. *Ерофалов Б.* Римский Киев, или Castrum Azagarium на Киево-Подоле. — К.: А+С, 2019. — 488 с.
56. *Ерофалов Б.* Из Киева в Константинополь, или Автопробег из варяг в греки // 2-е изд. — К.: А+С, 2020. — 240 с.
57. *Ерофалов-Пилипчак Б. Л.* Архитєктура незалежного Киева. Сторінками архіт. часопису А.С.С. / А+С: в 2 т. — К.: А+С, 2020. — 828+832 с. (Т. 1: Дуже великі проекти; Т. 2: Майстри бетону та гіпсокартону).
58. *Ерофалов Б.* Кардо и декуманус в исторической планировке Киева // А+С. — К., 2021. — № 1–2. — С. 110–123.
59. *Заболотний В. Г.* Будинок Верховної Ради УРСР // Архитєктура Радянської України. — К., 1938, № 1. — С. 15–21.
60. *Забудова Києва доби класичного капіталізму, або Коли і як місто стало європейським /* За заг. ред. М. Б. Кальницького та Н. М. Кондель-Пермінової. — К.: Варто, 2012. — 560 с.
61. *Зайка А. І.* На тлі межигірських круч: Забуті сторінки історії Києво-Межигір'я — К.: А+С, 2016. — 528 с.
62. *Закревский Н.* Описание Киева: В 2 т. — М., 1868. — 950 с.
63. *Захарченко М. М.* Киев теперь и прежде. — К.: Тип. С. В. Кульженко, 1889. — 290+XVI с.
64. *Звід пам'яток історії та культури України: У 28 т. — Київ: Кн. 1, ч. 1. А–Л — К.: Укр. енциклопедія, 1999. — 584 с.*
65. *Звід пам'яток історії та культури України: У 28 т. — Київ: Кн. 1, ч. 2: М–С — К.: Укр. енциклопедія, 2004. — С. 585–1216.*
66. *Звід пам'яток історії та культури України: У 28 т. — Київ: Кн. 1, ч. 3: Т–Я — К.: Укр. енциклопедія, 2011. — С. 1217–2198.*
67. *Зорин А., Кутовой А., Розенберг В.* Киев X–XIII веков: Карта-реконструкция. — К.: Мистецтво, 1972.
68. *И. К.* Паломник киевский, или Путеводитель по монастырям и церквям киевским для богомольцев, посещающих святыню Киева. — К., 1854. — 136 с.
69. *Ивакин Г. Ю.* Оповіді про стародавній Київ. — К.: Рад. школа, 1982. — 112 с.

70. *Ивашко Ю.* Модерн Европы и Киева. — К.: Мастера, 2007. — 96 с.
71. *Игнаткин И. А.* Киев / Под общ. ред. В. Веснина, Д. Аркина, Ив. Леонидова. — М.: Изд. АА СССР, 1948. — 40 с. (Архитектура городов СССР).
72. *Иконников В. С.* Киев в 1654–1855 гг. — К.: Тип. Ун-та св. Владимира, 1904. — 256 с.
73. История городов и сел Украинской ССР: В 26 т. — Том «Киев» / Предс. редкол. Т. В. Главак. — К.: Главн. ред. УСЭ, 1982. — 624 с.
74. История История Киева: В 2 т. — Т. 1 / Глав. ред. А. К. Касименко. — К.: Изд. АН УССР, 1963. — 664.
75. *Игнаткін І. О.* Історичні етапи забудови Києва // Пам'ятники України. — 1980, № 4. — С. 49–53.
76. *Ієвлева В.* Пам'ятники індустріального розвитку Києва кінця ХІХ — першої третини ХХ століття. — К.: Прес-КІТ, 2008. — 248 с.
77. Історія українського мистецтва. — Т. 1. — К.: Вид-во АН УРСР; УРЕ, 1966.
78. Історія української архітектури / Ю. С. Асеев, В. В. Вечерський, О. М. Годованюк та ін. / За ред. В. І. Тимофійенка. — К.: Техніка, 2003. — 472 с.
79. *Кальницький М. Б.* Подол: Путеводитель. — К.: Укрреклама, 1996. — 48 с.
80. *Кальницький М. Б.* Верхний город: Путеводитель. — К.: Укрреклама, 1998. — 128 с. (Знакомьтесь: Киев).
81. *Кальницький М., Киркевич В., Грицик М.* Київ: Туристичний путівник. — К.; Львів: Центр Європи, 2001. — 710 с.
82. *Кальницький М. Б.* Храмы Киева. — К.: Вид. дім Дмитра Бурого, 2006. — 252 с.
83. *Кальницький М.* Зодчество и зодчие. — К.: Варто, 2012. — 336 с. (Киевские истории).
84. *Кальницький М.* Київ: Прикмети часу. 1890-ті роки. — К.: Варто, 2013. — 144 с. (Включає репринтний план Києва 1889–1890 років).
85. *Каракіс Й. Ю.* Жилий квартал над Дніпром // Соціалістичний Київ. — К., 1937, № 4. — С. 11–14.
86. *Каргер М. К.* Древний Киев: В 2 т. — Т. 2. — М. — Л.: Изд-во АН СССР, 1961.
87. Киев: Энциклопедический справочник / Под ред. А. В. Кудрицкого. — К.: УСЭ, 1982. — 336 с.
88. Київ вчора, сьогодні, завтра. Фотоальбом: В 2 т. / Упоряд. В. Д. Єрмаков; фото Б. О. Мендель; текст О. Кравець. — К.: Мистецтво, 1982. — 244+280 с.
89. Київ: Історичний огляд (карти, ілюстрації, документи) / Відпов. ред. А. В. Кудрицький. — К.: Гол. ред. УРЕ, 1982. — 232 с.
90. Київ: Провідник / За ред. Ф. Ернста. — К.: Вид. ВУАН, 1930. — 800 с.
91. Київ та його околиця в історії і пам'ятках / Сб. наук. праць під ред. М. Грушевського. — К.: ДВУ, 1926. — 476 с.

92. Київ. 1943–1970. Фотоальбом / Упоряд. О. Насирова, В. Невзоров, В. Кручинін. — К.: Скай Хорс, 2008. — 240 с.
93. Київпроект: 70 років / Упоряд. М. Б. Кальницький, В. А. Суворов. — К.: Вид. дім А+С, 2007. — 248 с.
94. Килессо С. Киевский филиал Центрального музея В И Ленина // Архитектура СССР. — М., 1983, № 3–4. — С. 90–93.
95. Киркевич В. Время Романовых. Киев в империи. — К.: Изд. дом Киевлянин, 2004. — 264 с.
96. Киркевич В. Г. История Киева: Люди и судьбы Города (От 17 века до 17 года). — К.: Агат Принт, 2012. — 576 с.
97. Киркевич В. Г., Патока Л. П. По самой киевской улице. — К.: Агат Принт, 2012. — 240 с.
98. Килессо С. К. Київ архітектурний. Фотоальбом. — К.: Будівельник, 1987. — 160 с.
99. Книш В. І. Архітектурне проектування житла. Нотатки з досвіду архітектора-практика / Навчальний посібник. — К.: КНУБА; А+С, 2012. — 176 с.
100. Коваль І., Ющенко Є. Київ крокує у майбутнє // Прапор комунізму. — К., 1983, 9 лютого. — С. 2.
101. Коломиец Н. С. Архитектура здания Киевского филиала Центрального музея В. И. Ленина // Строительство и архитектура. — К., 1983, № 3. — С. 3–5.
102. Кондель-Пермінова Н. М. Хрещатик — комунікатор між часами. — К.: Варто, 2021. — 424 с.
103. Кризь віки: Київ в образотворчому мистецтві ХІІ–ХХ століть. Альбом / Упоряд. Ю. В. Белічко, В. П. Підгора. — К.: Мистецтво, 1982. — 336 с.
104. Кудрицький А. В., Пономаренко А. П., Ризник О. О. Вулиці Києва. Довідник. — К.: Українська енциклопедія, 1995. — 352 с.
105. Кузьмин Евг. Письма из Киева // Аполлон. — СПб: 1911, № 9; 1912, № 1, 13; 1913, № 10.
106. Кутовий О., Розенберг В. Київ 10–13 століть. Карта-реконструкція. — К.: Мистецтво, 1988.
107. Кутовой А. Пространство средневекового Киева / Интервью Б. Ерофалова и Е. Ненашевой // А+С. — К., 2011, № 2/3. — С. 76–85.
108. Лебедєв Г. З історії української архітектури 1920–1930-х років // Українське мистецтвознавство. Вип. 5. — К., 1971. — С. 53–67.
109. Логвин Г. Н. Киев. По архитектурным памятникам Киева / 3-е изд. — М.: Искусство, 1982. — 336 с.
110. Логвин Г. Н. Сохранить градостроительное наследие Киева // Строительство и архитектура. — К., 1983, № 12. — С. 24–27.

111. *Лохвицкий К.* Журналы и дела по раскрытиям древностей в Киеве с 1824-го по 1838-й год: Публикация Татьяны Ананьевой // Киевский Альбом. Ист. альманах. Вып. 3 / Изд. проект Т. Б. Ананьевой. — К.: Корвін, 2007. — С. 24–33. (Продолжение в №№ 5, 6).
112. *Мазафака А.* Чумайдан. Архитектурные пьесы для барабалаачника с оркестром / Лит. Обработка Б. Ерофалова и В. Заплатникова. — К.: Изд. дом А+С, 2006. — 96 с.
113. *Макаров А.* Малая энциклопедия киевской старины / 3-е изд. — К.: Скай Хорс, 2012. — 384 с.
114. *Макушенко П. І.* Архітектор Валеріан Микитович Риков. — К.: Будівельник, 1967. — 66 с. (Видатні зодчі України).
115. *Малаков Д. В.* Архітектор Городецкий. — К.: Кий, 1999. — 238 с.
116. *Малаков Д. В.* Архітектор Григор'єв: Київський спадок. — К.: Кий, 2010. — 192 с.
117. *Малаков Д.* У Києві 50-х. — К.: Варто, 2011. — 288 с.
118. *Малаков Д. В.* Архітектор Осьмак: Нездолана шляхетність. — К.: Кий, 2012. — 184 с.
119. *Малаков Д. В.* Архітектор Безсмертний. Доцільність і естетика. — К.: Кий, 2013. — 232 с.
120. *Малаков Д. В.* Архітектор Шехонін. Три епохи. — К.: Кий, 2017. — 320 с.
121. *Матушевич А. О.* Хрещатик. — К.: Вид. АА УРСР, 1950. — 116 с.
122. *Мартынюк С.* Городу Киеву — 1500 лет // Архитектура СССР. — М., 1982, №6. — С. 1–9.
123. *Мезенцев И. В.* Архитектор Анатолий Владимирович Добровольский // Строительство и архитектура. — К., 1976, №11. — С. 29–33.
124. *Мезенцева Г. Г., Мезенцев И. В.* Киев. Краткий обзор архитектурных памятников и ансамблей / 2-е изд. — К.: Будівельник, 1978. — 144 с.
125. *Мельничук Г. В.* 50 років Київському метрополітену. — К.: Адеф, 2010. — 210 с.
126. *Меньшов Д. П.* Старо-Киевская и Печерская крепости // Военно-исторический вестник. Кн. 1. — К., 1914.
127. *Милецкий А. М., Толочко П. П.* Парк-музей «Древний Киев»: Историко-археологический и архитектурный комплекс. — К.: Наукова думка, 1989. — 152 с.
128. *Моїсеєнко В. П.* Будинок Верховної Ради Української РСР. — К.: Держбудвидав, 1960. — 32 с. (Пам'ятники архіт. УРСР).
129. *Мокроусова А.* Загадки костела Св. Александра // Киевский альбом. Вып. 6 / Изд. проект Т. Б. Ананьевой. — К., 2009. — С. 40–49.
130. *Молокин А. Г.* Проектирование Правительственного центра УССР в Киеве // Архитектура СССР. — М., 1935, №9. — С. 11–29.
131. *Моргілевський І.* Нові проекти Урядового центру // Соціалістичний Київ. — К., 1935, №6. — С. 5–8.

132. *Муховиков А.* Киевские землеустроители // Киевский альбом. Вып. 4 / Изд. проект Т. Б. Ананьевой. — К., 2007. — С. 74–79.
133. Нариси історії архітектури Української РСР: У 2 т. — Т. 1: Дожовтневий період / Редкол.: В. Г. Заболотний та ін. — К.: Держбудвидав УРСР, 1957. — 560 с.
134. Нариси історії архітектури Української РСР: У 2 т. — Т. 2: Радянський період / Редкол.: Г. В. Головка та ін. — К.: Держбудвидав УРСР, 1962. — 352 с.
135. *Насирова О.* Київ. 1943–1970. Фотоальбом. — К.: Скай Хорс, 2020. — 240 с.
136. *Нельговский Ю. А.* Творчество выдающихся мастеров советской архитектуры А. В. Щусева, И. А. Фомина и В. А. Щуко на Украине // Зодчество Украины. — К.: Изд-во АА УССР, 1954. — С. 133–158.
137. *Нельговський Ю. П.* Будинок Ради Міністрів УРСР. — К.: Держбудвидав, 1961. — С. 24 с. (Пам'ятники архіт. УРСР).
138. *Новиков П.* «Это было, было...»: Флоровский монастырь. (Публикация В. Вечтомовой) // Киевский альбом. Вып. 6 / Изд. проект Т. Б. Ананьевой. — К., 2009. — С. 26–31.
139. *Оглоблин Н. И.* К истории открытия Золотых ворот // Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца. / Кн. V. Отд. первый. — К., 1891. — С. 18–22.
140. *Олег Слепцов:* Архитектор. Художник. Музыкант. — К.: А+С, 2008. — 324 с.
141. *Павленко Ю. В.* Нарис історії Києва. — К.: Фенікс, 2004. — 480 с.
142. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: В 4 т. // Т. 1: Киев и Киевская область / Отв. ред. Ю. С. Асеев. — К.: Будівельник, 1983. — 160 с.
143. Пам'ятники Києва. Фотоальбом / Упоряд. М. М. Суханкін, Л. О. Шурховецький; фото Т. М. Шабловського. — К.: Мистецтво, 1982. — 120 с.
144. *Паталеев А.* Старый Киев: Публикация Ольги Друг // Киевский Альбом. Ист. Альманах. Вып. 4 / Изд. проект Т. Б. Ананьевой. — К.: Дух і Літера, 2006. — С. 41–51.
145. *Петров С. С.* Оборонні споруди Києва X–XIX ст. у контексті історії міста і загального розвитку військово-фортифікаційної справи. — К.: Експрес-Поліграф, 2012. — 448 с.
146. *Пилявский В. И.* Из истории планировки и застройки Киева в начале XIX века // Зодчество Украины. — К.: Изд-во АА УССР, 1954. — С. 197–212.
147. Повесть Тараса Шевченко «Художник»: Иллюстрации, документы. Альбом / Сост. Л. Н. Сак — К.: Мистецтво, 1989. — 384 с.
148. *Позняк П. І., П'ятериков С. В.* Погляд через століття. Фотопутівник. — К.: Мистецтво, 1987. — 238 с.
149. *Пономаренко Л.* Історичне планування Києва // А. С. С. — 1998, № 1. — С. 14–21.
150. Поэтический атлас Киева / Отв. за вып. П. Лаврова, В. Коденко, Ю. Ковальский; подб. илл. В. Митченко. — К.: Laugus; Радуга, 2012. — 424 с.
151. Правила о содержании эспланады Киевской крепости. — К., 1896.

152. Православні святині Києва / Н. М. Нікітенко, Л. Г. Івакіна, В. Г. Киркевич та ін. — К.: Техніка, 2011. — 352 с.
153. *Приймак Б. І.* Місто крокує в майбутнє. — К.: Київ. обл. книжково-газетне вид-во, 1961. — 96 с.
154. *Пучков А. О.* Павло Альошин, архітектор // Пучков А. А. Архитектуроведение и культурология: Избр. статьи. — К.: Изд. дом А+С, 2005. — С. 585–597.
155. Реконструкція київського вокзалу // Соціалістичний Київ. — К., 1935, № 1. — С. 8–10.
156. *Сакович Л. Т.* Регулярні містобудівельні заходи початку XIX в. у Росії і на Україні // Питання історії архітектури та будівельної техніки України. — К.: Держбудвидав УРСР, 1959. — С. 283–284.
157. Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей. — К.: Тип. Е. Я. Фёдорова, 1874. — Отд. I (43 с.); II (180 с.); III (176 с.) + Огл. (X с.).
158. Сборник Строительных постановлений для города Киева (на основании Строительного Устава, обязательных постановлений Городской думы, циркуляров и решений Правительствующего Сената) / Сост. И. В. Николаев. — К., 1913. — 82 с.
159. Серєгин. Проекти, концепції, замисли / Под ред. Б. Л. Ерофалова. — Киев: А+С, 2018. — 352 с.
160. Серєгин. Каталог архітектурних робіт / Под ред. Б. Л. Ерофалова. — Киев: А+С, 2021. — 320 с.
161. *Сігалов А. М., Волошин Я. М.* Вулиці Києва: Довідник / 2-е вид. — К.: Реклама, 1979. — 416 с.
162. *Сікора Л. К., Дунаєвський В. М.* Путівник по Виставці досягнень народного господарства УРСР. — К.: Техніка, 1977. — 152 с.
163. *Сімзен-Сичевський О. М.* Історія забудови і планування Києва в дореволюційний період // Архітектура Радянської України. — К., 1938, № 4/5. — С. 11–23.
164. *Скибицкая Т.* Четвертое измерение города // Киевский Альбом. Ист. Альманах. Вып. 4. — К.: Дух і Літера, 2006. — С. 52–58.
165. *Скібіцька Т. В.* Київський архітектурний модерн (1900–1910-і роки). — Львів: Центр Європи, 2011. — 232 с.
166. *Слепцов О. С.* Архитектура православного храма: От замысла к воплощению. — К.: А+С, 2012. — 552 с.
167. *Смик О. М.* Ансамбль Урядової площі в Києві: Архітектура будинку ЦК КП(б)У // Архітектура Радянської України. — К., 1938, № 7. — С. 4–8.
168. Творчість архітектора Павла Федотовича Альошина у фондах Національного заповідника «Софія Київська»: Альбом–каталог / За заг. ред. О. Г. Мокроусової. — К., 2018. — 224 с.

169. *Тимофеенко В.И.* Архитектура Киева в конце XVIII — первой половине XIX века // Архитектура Киева / Сб. науч. тр. КиевНИИТИ. — К.: КиевЗНИИЭП, 1982. — С. 30–34.
170. *Тищенко А.И.* Киевские зодчие классицизма, связанные с петербургской архитектурной школой // Киевский альбом. Вып. 3 / Изд. проект Т.Б. Ананьевой. — К.: Корвин, 2004. — С. 106–113.
171. *Толочко П.П.* Исторична топографія стародавнього Києва. — К.: Наукова думка, 1970. — С. 118–129.
172. *Толочко П.П.* Киев и Киевская земля в эпоху. — К.: Наукова думка, 1980. — 328 с.
173. *Толочко П.П.* Древний Киев. — К.: Наукова думка, 1983. — 328 с.
174. *Трегубова Т.А.* К истории развития Печерска в Киеве // Стр-во и архитектура. — К., 1979, №6. — С. 25–27.
175. *Трегубова Т.А.* Формирование историко-архитектурных охранных зон на территории города Киева // Исследование и охрана архитектурного наследия Украины: Сб. науч. тр. КиевНИИТИ. — К.: КиевЗНИИЭП, 1980. — С. 18–24.
176. *Трегубова Т.* Матеріали до історії Київської фортеці: Сумарний опис 1870-х років // Теорія та історія архітектури і містобудування / Зб. наук. праць КиївНДІТІАМ. Вип. 4. — К., 1999. — С. 181–194.
177. *Тутковський П.* Передісторична природа Києва // Київ та його околиця в історії і пам'ятках / Під ред. М. Грушевського. — К.: ДВУ, 1926. — С. 25–32.
178. *Фалин В.* Киев. Это было недавно... / Фотоальбом. — К.: Скай Хорс, 2011. — 416 с.
179. *Хаустов П.* Пректуквання Урядового центру УСРР у Києві: Конкурс на укладання проектів Урядової площі та будівель ЦК КП(б)У і Раднаркому // Соціалістичний Київ. — К., 1934, №9–10. — С. 11–20.
180. *Хаустов П.* Генеральный план реконструкции Киева // Архитектура СССР. — М., 1938, №5. — С. 4–9.
181. *Хаустов П.П.* Київ дворянський і Київ соціалістичний // Архітектура Радянської України. — К., 1938, №10/11. — С. 13–17.
182. *Хінкулов А.Ф.* Письменник жив у Києві: Літ.-критичні розповіді. — К.: Дніпро, 1982. — 350 с.
183. *Холостенко Н.* Архитектурная реконструкция Киева // Архитектура СССР. — М., 1934, №12. — С. 18–30.
184. *Чепелик В.В.* Народные архитекторы СССР: Борис Иванович Приймак // Архитектура СССР. — М., 1972, №10. — С. 18–20.
185. *Чепелик В.В.* Український архітектурний модерн. — К.: КНУБА, 2000. — 378 с.
186. *Черкес Б.С.* Формування ансамблю вулиці Хрещатик // Вісник «Архітектура» НУ Львівська політехніка. — Львів, 2002, №439. — С. 12–34.

187. *Чирвинский П.К.* Геологический путеводитель по городу Киеву и его окрестностям. — К., 1911. — 53 с.
188. *Цалик С.* Киев: конспект 1970-х. — К.: Варто, 2012. — 384 с.
189. *Шамурина З.* Киев. — М.: Образование, 1912. — 88 с.
190. *Шапоровський Г.* Місцеві будівельні правила, що регулюють забудування м. Києва (В минулому й сучасному). — К.: ВУАН, 1929. — 24 с.
191. *Шило Н.К., Придатко Р.И., Махрин В.Д., Слуцкий Г.М.* Киев. — М.: Стройиздат, 1975. — 264 с. (Архитектура городов-героев).
192. *Шулькевич М.М., Дмитренко Т.Д.* Киев (Архит.-ист. очерк) / Изд. 5-е. — К.: Будівельник, 1978. — 464 с.
193. *Шумицкий О.И., Лебедич И.Н., Шварц К.Л., Поколенко О.Я.* Создание скульптуры Родина-Мать // Строительство и архитектура. — К., 1982, № 1. — С. 14–16.
194. *Щероцкий К.В.* Киев: Путеводитель. С планом г. Киева и 58 иллюстрациями — К.: Изд. С.В. Кульженко, 1918. — 346 + с.
195. *Щербаківський Д.* Перший театральний будинок у Києві і його садиба // Київ та його околиця в історії і пам'ятках / Під редакцією М.Грушевського. — К.: ДВУ, 1926. — С. 309–334.
196. *Щербина Г.Я.* Особенности развития планировочной композиции центра Киева во второй четверти XIX в. // Исследование и охрана архитектурного наследия Украины Сб. науч. тр. КиевНИИТИ. — К.: КиевЗНИИЭП, 1980. — С. 33–40.
197. *Щітківський І.* До історії забудування міста Києва на початку XIX століття // Київський збірник історії та археології. — К., 1930.
198. *Щусев О.В.* Форум радянського Києва // Радянське мистецтво. — К., 1945, 14 липня.
199. *Ясієвич В.Є.* Київський зодчий П. Ф. Альошин. — К.: Будівельник, 1966. — 68 с.
200. *Ясієвич В.Е.* Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. — К.: Будівельник, 1988. — 184 с..

Ілюстрації

«А+С» — I, II (обкладинка), 74, 96, 110, 178, 202, 206, 214, 222 (н), 226, 228 (в), 232, 238, 242, 243 (н), 246 (л), 263

В. Альошин — 136

С. Безсонов (1951) — 50 (п)

Ю. Бородкін — 240

М. Бредт — 213

«Будова соціалістичного Києва» (1932) — 134, 138, 142, 144

«Варто» — 180, 196

Я. Віг — 230

Дм. Воронін — 198

Головний штаб діючої армії (1842) — 58

ДНАББ ім. В. Заболотного — 12, 13, 14, 16, 18, 24, 26, 48, 50, 52, 60 (н), 61, 62, 72, 76, 78, 98

Гудшон і Губчевський (1910-е) — 92, 100, 124

Т. Добровольська — 182, 184, 194

Б. Єрофалов — 19, 23, 30, 31, 43, 45, 47, 63, 65, 67, 73, 75, 77, 79, 89, 95, 97, 99, 101, 109, 111, 113, 114, 115, 118, 119, 122, 123, 127, 132, 133, 135, 137, 139, 141, 147, 149, 150, 151, 159, 163, 164, 165, 169, 171, 174, 175, 181, 183, 187, 191, 197, 205, 207, 209, 219, 222 (в), 223, 229, 231, 243 (в), 246 (п), 247

А. Заїка — 25, 29, 39, 55, 173, 211, 215, 235, 245

М. Закревський (1868) — 34

О. Зорін, О. Кутовий, В. Розенберг (1972) — 10

В. Ієвлева — 120

М. Кальницький — 20, 22, 36, 40, 42, 49, 66, 68, 70, 86, 90, 108, 112, 116, 117, 137, 140, 162, 168, 170, 186, 192, 216 (Л)

Й. Каракіс — 148, 156, 158, 172, 173 (Н)

Ин-т Київпроект — 190, 204, 208, 218

С. Кілессо — 193

Дм. Кобець — 15, 17, 21, 37, 41, 51, 53, 71, 87, 91, 121, 125, 146, 157, 167, 195, 199, 217, 221, 228 (Н), 233, 237, 239, 241

С. Кульженко — 84, 85, 106

М. Левчук — 234

Д. Марков (1905) — 94

НБУ ім. В. Вернадського (1899) — 82

НЗ «Софія Київська» — 38, 160, 161, 185, 188

О. Ненашева — 27, 69, 143, 145

В. Пилип'юк (1984) — 88

А. Рибачук, В. Мельниченко — 210, 211 (Н)

Ю. Серьогін — 220, 244

А. Сиденко (1972) — 189

Т. Скібіцька — 126

Тіллер, Мітіна, Вайнштейн, Александров (1935) — 130, 131

І. Фундуклей — 13 (Н), 29 (Н), 60 (В)

С. Юнаков — 236

GMP — 212

Stadtkommissariat Kiew (1943) — 154, 263

*To Yuri Sergeevich Aseyev,
my tutor-guide in architectural studies*

eng

KYIV ARCHITECTURAL ATLAS

With 10 historic maps, 294 original photographs and archival illustrations

BY BORIS EROFALOFF

Introduction

Architectural Atlas is a special format. It is neither manual nor guidebook or architectural history of a city. At the same time, it is all those things put together. Its main feature is its compact “packing up” of the most interesting, widely known, but sometimes quite unexpected, architectural monuments in their geographically intelligible form.

Tracing the history of Kyiv we have distinguished ten architectural periods with clear stylistic and temporal limits: from the period of Old Rus to the closing Soviet period and Ukrainian Independence years. Each presentation is opened with a relevant map of chosen monuments.

The architectural periods have been formed considering, among other things, quantity and importance of buildings-monuments in the structure of modern city. As a result of this one can get the picture of a real city's history — simply by the duration of each of the architectural periods. That is, the shorter is the period to be qualified with a proper name (accordingly, if this period's architectural presence in the city is appreciable, visible and sufficient for a weighty presentation), the higher is its architectural quality, for in a brief period of time the specific image has been given to a certain style on a motley carpet of the urban built-up area.

The statistics is eloquent: 1st period called Ancient — took 4 centuries; 2nd Baroque — 2 centuries; 3rd Classical — took 75 years; 4th Eclectic — 50 years; 5th Art Nouveau — 20 years; 6th Constructivist — 20 years; 7th Socialist realism — 10 years; 8th Postwar — 15 years; 9th Late Soviet — 30 years; 10th Ukrainian Independence — 20 years.

As it can be seen, the spatially and architecturally articulated history of the city of Kyiv had its rather belated beginning in the 10th c. It is noteworthy that dark ages — the Mongolo-Tatar yoke, ravage of the city and beginning of the Lithuanian influence — have not been reflected in the city's architectural heritage, such monuments are simply lacking. In a word, the 14th–16th cc. are spatially and historically effaced from Kyiv's biography. The 1930s became champions of an explosive influence of the time's style on the city's image. The period of the 9th–13th cc. of Byzantine architecture is of the longest influence.

The Atlas is designed to give a stereoscopic notion of Kyiv's architecture based on a rather compact material. Our city is a fount of styles and technologies, a real treasury of craftsmanship a thousand years old.

*Volodymyr Gusakov,
president of National Union of Ukrainian Architects in 2011–2020*

1. Kyiv the Ancient

10th–13th cc.

The first known stone buildings of Kyiv date back to the 10th–13th cc., at the earliest. They were built then after Byzantine technology: out of thin brickwork and quarry stone. The ancient masonry was called in Latin — opus mixtum, i. e. mixed work. Only a dozen of great monuments have survived to witness for the greatness of the ancient city.

01. Church of our Lady of the Tithes / Desiatynna

2 Volodymirska St.

Grand Prince Volodymyr, 989–996

The first stone church of Kyivan Rus. Built by Greek masters as Prince Volodymyr's cathedral. On its maintenance Prince Volodymyr allocated the tithe from his treasury entries. The church was the last stronghold of Kyivans in those December days of 1240 when it was destroyed by the hordes of Batu Khan. In the first half of the 17th c., metropolitan Petro Mohyla built a chapel on the two-tiered remnants of the Church. In 1824 in its place, after the excavations by Konrad Lokhvitsky, the first neo-Byzantine church in Russia — with 5 cupolas — was built to the design of architect V. P. Stasov. In 1828–1842, in its floor and walls were included the vestiges of the ancient temple. In 1935, this church was also destroyed, this time by the Soviets. Today, the foundations remnants and the very place of Desiatinnaya are considered architectural monuments.

02. St. Sophia Cathedral

Sofiyskaa Square, the grounds of the National Conservation Area “St. Sophia of Kyiv”

Grand Prince Yaroslav the Wise, 1011–1037

The temple is built as a replica of St. Sophia in Constantinople, in the centre of the Town of Yaroslav, at the intersection of its two main streets. Initially, it had 13 cupolas. In the 17th c. it assumed its contemporary appearance — with baroque cupolas and white stuccoed walls. Became famous for its

11th c. fresco murals and mosaics. Apart from religious functions it served as a princely residence and library of Yaroslav the Wise. The marble sarcophagus of Grand Prince decorated with palm-leaves and Byzantine ornaments has survived there. The other name of the temple — the Inviolable Wall — had been given because of the splendid mosaics depicting Virgin Orans in the main apse of the cathedral. A medieval legend goes that Kyiv will last till the Inviolable wall lasts.

03. The Golden Gates

35 Volodymirska St., Yaroslaviv Val St.

Grand Prince Yaroslav the Wise, 1037

The main southern gates of medieval city were erected by Yaroslav the Wise as a front entrance to the capital city Kyiv in the image of the Jerusalem's and Constantinople's Golden gates. It is the Kyiv Golden Gates that served as a Triumphal Arch for regiments of Bohdan Khmelnytsky in 1648. The closest and most authentic proximity to the initial version of the Kyiv Golden Gates present the Golden Gates of the Russian regional city of Volodymyr (disregarding the 19th c. cylindrical extensions at the corners). The Gates were a combination of a stone defensive tower set in a high earthen rampart (20 *m*) with the Annunciation Church over the Gates. The passageway dimensions: length 25 *m*, width 7,5 *m*, height up to 15 *m* — testify to the scale and strength of Kyiv's fortifications. In 1838 the Golden Gates were strengthened with flying buttresses (architect V. Beretti, F. Mekhovich), surrounded with openwork cast-iron fencing, and the first city square was established around the Gates. Nowadays, the remnants of the walls limiting the passageway are hidden into the so called "Pavilion imitating the ancient structure", verisimilarly enough faked by Ukrproektrestavratsia to the no less faked 1500 anniversary of Kyiv. The drawings by Abraham van Westerveldt of 1651 help to apprehend the real image of the Golden Gates.

04. St. Michael (Mykhailivska) Vyduhichi Church

Mykhailivsky Vyduhichy Monastery, Naddneprianske highway, Vyduhichka St.

Prince Vsevolod Yaroslavich, 1070–1077

In 1200, to avert threatening collapse of the church situated at the steep Dnieper's bank, architect Petro Miloneg built a big retaining wall at the foot of Zverinetsky Hill. The fame of that megalomaniac architect even reached the Annals. But, alas, through the ages, the wall and eastern part of the temple were washed away by the Borysthenes' yellow waters. The murals of the 17th and 19th cc. have survived.

05. The Assumption of Our Lady (Uspiensky) Cathedral

Soborna square of the Kyiv-Pechersk Laura

Theodosius Pechersky, Sviatoslav II Yaroslavich, 1073–1089

One of the most important elements of the time-adjusted system of dominants of the Dnieper's right bank. In the 18th c. the temple got hold of the finest Baroque finish and cupolas. Was the main Laura's treasury and burial-vault of Russian and Lithuanian princes. On November 3, 1941 was blown up by the German invaders, the fact stated in the "Reminiscences" by Albert Speer. Historians have been arguing for and against. Recreated in 1995–2000. Consecrated on the 24th of August, 2000, and up to now has not been transferred to the Church.

06. The Holy Trinity-Over-the Gates (Troitska) Church

over the main western entrance to the Kyiv-Pechersk Laura

Nicola Sviatosha, 1108

Unexpectedly well survived structure of the princely epoch. The church was lavishly decorated at the end of the 17th –18th cc.: the façade has acquired the openwork Baroque attire, the interior — the most interesting murals (which begin crumbling nowadays).

07. St. Michael's Golden-domed (Mykhilivsky) Cathedral

Mykhailivska Square

Prince Sviatopolk Iziaslavich, 1108–1113

Built in the Dmitrievsky monastery of “Iziaslav town”. With the capital having been transferred from Kharkov to Kyiv it was blown up by Bolsheviks in 1937. Before being destroyed it was measured and thoroughly photographed by Ippolit Morgilevsky. The best fragments are in St. Sophia, but some, the ancient mosaic depicting David Solunsky, for example, were dismantled and included into the collection of Tretyakovska Gallery in Moscow where they have been remaining up to now. In 1992–2000, the cathedral was reconstructed in the forms assumed in 18th c., to the design of architect Yuri Lositsky.

08. Church of the Savior-on-Berestov (Spas na Berestovi)

northern part of the Kyiv-Pechersk Laura, 5 Lavrska St.

Prince Volodymyr Monomakh, before 1125

The dominating building of Grand Princes’ country residence. The eastern half of the Church collapsed from the slope in ancient times. The western one was completed, including the classicist belfry, in the early 19th c. by architect Andrei Melensky. In the Church, in 1947–2019 there was a cenotaph of Prince Yuri Dolgoruki, the founder of Moscow.

09. Assumption Cathedral or Our Lady Pirogoshcha Church

1 Konraktova Square in Podol

Prince Mstislav the Great (Monomakhovich), 1131–1135

architect Andriy Melensky, the 1810s (reconstruction), 1835 (belfry)

Pirogoshcha — is the main church of the ancient Kyiv’s market place. Mentioned in “The Song of Igor’s campaign”. After the great conflagration of 1811 in Podol was clad in a classicist decoration. Studied and demolished by the Soviets in 1935. Rebuilt in the 12th c. form to the reconstruction project of Prof. Yu. S. Aseyev in 1998.

10. St. Cyril’s of Alexandria Church

Kirilivski heights in the northern part of Kyiv, 1146

The St. Cyril's Church is built in the monastery of Chernigov princes the Olgovichs, nowadays there is accommodated the well-known Pavlovskaya mental hospital. The church has survived with no material damage. Intact has come down to us the 12th c. marvelous fresco "Angel Scrolling up Heaven". Recessed in the thick northern wall the ancient stone stairway leads to the gallery. In 17th–18th cc. the Church was clad in outer Baroque decoration. At the end of 19th c., under the supervision of archeologist A. V. Prakhov, was erected the replica of the ancient one-tiered marble iconostasis; great M. Vrubel painted the main icons and new murals, for example "Descent of the Holy Ghost" in the gallery.

2. Kyiv the Baroque

17th –18th cc.

After four hundred years of decay due to the Tatar-Mongol invasion and Polish-Lithuanian managing, the true “stone rebirth” of Kyiv began. Through the efforts of the Kyiv Metropolitan Petro Mogila, dilapidated monuments started life afresh, Uniats were evicted from the Orthodox temples. After the reunion of Kyiv and the Moscow Tsardom scores of new Orthodox temples were erected. They were built in the fashion — in Baroque European robes. The brick walls had to be white, the roofs — cocked or turned up. The tops of the churches became multi-composite, craving for God, and... with icons.

11. Mykoly Prytyska Church

5A Khoriva St.

1631; belfry and outbuildings and extensions: 1794–1868

This admirable one-headed church of the Cossack period in the Kyiv's Podol has formed a little cozy square near the Zhytni market. A cross-shaped structure with robust brick walls repeats the forms of the previous Ukrainian wooden church which stood there before. Admire the Church's baroque decoration: the huge “crumpled” green apple of the cupola. Despite the robust walls, the vaults and cupola more than once came down: in 1718, 1811 and 1982. For some centuries the molluscs of numerous outbuildings and extensions stuck all over the Church but they could not spoil the transparency of the original mason's concept.

12. “Peter's the Great House”

6 Konstantynivska St., Khoriva St.

Prefect of Magistrate Yan Bykovsky, 1696 — the 1700s.

This is the oldest survived stone dwelling house in Kyiv. The two-storeyed rectangular volume with cylindrical vaults and two round towers was built in the period of most active stonework building in Podol in the late 17th c. The tradition has it that in 1706 Peter I lived there, in the house. Then Peter

was occupied by building the Pechersk fortress against the Swedes. The original structure, close to the Russian architectural school, was completed with an arcade between the towers and Baroque details in the middle of the 18th c.

13. St. George's (Georgiyivsky) Cathedral

Mikhailivsky Vydubitsky Monastery, Naddneprianske highway, Vydubitska St.
founder Mykhailo Miklashevsky, 1696–1701

Was built by representative of the prosperous class of Cossacks colonel Mykhailo Miklashevsky in the epoch of the flourishing Mazepa Baroque. Tall, shaped à la Rocket Soyuz, 5-chambered temple with 5 pear-like heads represents one of the clearest solutions of the traditional Ukrainian temple on Kyiv's territory. The clear "cross inscribed in a square" plan. Original decoration, cartouches, through crosses-windows, prominent and laconic details accentuate almost Russian monumentality of architectural sounding.

14. Kovnir's building in the Laura

Soborna Square of Kyiv Pechersk Laura
master-builder Stepan Kovnir, 1721–1746

One of the most picturesque Baroque buildings of the Laura with 5 three-cornered pediments. The southern part was built as far back as the 17th c. (bakery and bakery of communion bread). The building had often been rebuilt. In the northern block there was a book store. Now it houses the Museum of Historic Jewels. The motives of its Baroque façade are maintained by no less sophisticated block of the Laura's printing-house — the best part of the old Laura's core.

15. Metropolitan's Residence

the grounds of St. Sophia's monastery; within the confines of Volodymirska and Streletska Sts.,
Georgiievsky and Rytsky Lanes, Sophiyska Square
metropolitan Varlaam Vanatovich, 1722–1730
metropolitan Raphail Zaborovsky &

architect Johann-Gotfried Schädel, 1731–1748 (second floor)

architect S. Antonov, 1748–1757 (mansard roof)

Metropolitan's residence or Sophiysky house is a masterpiece of the Ukrainian Baroque. The eastern part of the residence with 2 m thick walls and vaulted ceilings has a core symmetrical structure. Metropolitan Raphail Zaborovsky had the equal western part and second storey added, and the house obtained its final festive appearance : with roof cocked or turned up, composite Baroque pediments with volutes and golden suns on lances. The western façade greeted pilgrims (only the then VIP persons) on the side of the Zaborovsky Gate forming the solemn Metropolitan Courtyard; the Eastern façade looked out on St. Sophia Cathedral. The recent opening of the western entrance on the Sophia's grounds through the Zaborovsky Gate (2011) has to stimulate the renewal of the main façade functions. Up to 1919 the Sophiysky house served as a residence of Kyiv Metropolitans. But the true architectural glory of the Metropolitan Residence is the 20th c. The interiors, murals and tiled fireplaces have survived there. In 1918, the first architectural school in Ukraine was opened there — the Ukrainian Institute of Architecture, in 1944 — the Academy of Architecture of the USSR. Today, the building has been restored, being constituent part of the National Conservation Area "St. Sophia of Kyiv".

16.

Great Laura's (Lavrsk) Belfry

Soborna square of the Kyiv-Pechersk Laura

Churchwarden Ivan Mazepa,

architects Fedir Vasilyev, Johann Gotfried Schädel, 1731–1745

The Laura's Belfry (96,5 m in height) remained the tallest structure in Kyiv during two and a half centuries — until they erected the TV tower (385 m) in Syrets district. Within the Russia Empire it had been inferior for a long time only to the Belfry's spire of Petropavlovsky Cathedral in St. Petersburg (122,5 m) finished in 1733 (i. e. after starting the works on the Belfry in Kyiv).

The first Baroque 5-tiered Laura's Belfry (85 m in height) was designed by architect F. Vasilyev in 1720. J. G. Schädel remade the design substantially simplifying its decoration and reducing the number of tiers to four. Its style was

approximated to classicism, though the first two tiers kept the original design features. The foundation depth — 7 *m*, the diameter at the base — 28,8 *m*, the thickness of the first tier walls — 8 *m*, the number of steps — 374. The stone details conceived by the architect were embodied in ceramics. The main material is shaped brick, produced for the building in number of 5 mln pieces. At the lower tiers was housed a library, at the third and forth — bells and chimes. The main bell weighing 16,2 *t* was cast in 1898 in Moscow, the still running chiming clock was also made there in 1903, beating out every 15 minutes.

17. Empress Maria's (Mariinsky) Palace

5 M. Grushevsky St.

architects Ivan Michurin, A. Evlashov, 1745–1752; Karl Maevsky, 1868–1870

As far back as the epoch of Peter the Great, there was laid out a mulberry-tree garden at the site of the future palace park. Then Empress Elizaveta Petrovna had a palace-rocaille with a wooden main storey built there. The south residence of the Empress was designed by Kyivite I. F. Michurin inspired by B. Rastrelli — the author of the Earl A. Razumovsky's palace in Perovo (near Moscow). The spread parterre layout is a trump card of the building. The interiors, described in the 19th c. with comprehension and taste, were fatally restored by UKRproektrestavratsia in the 1980s. In the 1920s there was housed an Agricultural Museum, in 1934 VUTSIK (an executive body of the Party's Central Committee). In 1936, was elaborated a project with superstructure and cupola for the Supreme Rada of the USSR (architects A. Linetsky, G. Blagodatny).

18. St. Andrew's Church

23 Andriyivsky Descent

architects Bartolomeo Rastrelli, Ivan Michurin, 1745–1767

Built on the spot of a legendary Exaltation of the Cross by Andrei Pervozvanny, the latter is supposed to have proclaimed the future city of Kyiv: "He says there has to be a great city on those hills." But by the time (1st c. A. D.)

the city is believed to have already existed, though under some other name. In the 13th c., in this very place at the spur of the StaroKyivska Hill a wooden Exaltation of the Cross Church was built, time and again ruined by winds and repeatedly reconstructed. In the 1730s, a new defensive bastion was raised there by field-engineering soldiers (they were called “Ryltsy”, the known Rylsky lane is named after their quartering place). It was then that Magistrate (city council) decided to build a stone church there, but the first stone in its foundation was laid by Elizabeth I in 1744. It proved difficult to implement the project on artificial soils; that’s why St. Andrew’s Church has so impressive a base. The five-headed Baroque Church wonderstrikes with its airy silhouette starting in the Kyiv landscape. What makes it so light and “transparent?” Its unusual corner buttresses with their crowning pseudo-integral cupolas-heads — those are the ends of a diagonal Andrew’s Cross, on the scheme of which the Church-symbol was erected.

19.

Zaborovsky Gate

Georgievsky Lane along the wall of St. Sophia Monastery
metropolitan Raphail Zaborovsky, 1746

The front western gate of St. Sophia Cathedral is the brightest monument of the Ukrainian Baroque and undoubted symbol of the style. Built as the main entrance to the grounds of St. Sophia Monastery on the side of the Golden Gates. Especially magnificent and patterned with floral ornament is the main western façade with twin Corinthian columns and the Metropolitan’s full coat-of-arms on the high figured pediment. It served as a kind of link in the chain of architectural masterpieces: the arched passage (adjoining to the passage were accommodations for guards — guardhouse) led to the Metropolitan’s courtyard before the splendid Baroque chambers of Metropolitan’s residence; behind it no less Baroque, renovated façade of St. Sophia Cathedral towered. As Georgievsky Lane at the monastery’s walls had been densely built up and the ground level before Zaborovsky Gate had risen by over one meter, the passage was finally blocked up in 1822. By the beginning of the 20th c., the height of the relevant buildings predominated the Gates’ height, and the Zaborovsky Gate turned into exotic Ukrainian Baroque pearl known only to the initiates. Recently the management of the National Conservation

Area “St. Sophia of Kyiv” came to a wise decision: in 2009–2011, the gates were dug out and restored, the initial level of the structure renewed and the passage opened.

20. St. Andrew’s Belfry

remote caves of the Kyiv-Pechersk Laura

architects Petro Neiolov, Stepan Kovnir, 1754–1761

The strikingly well proportioned and beautiful belfry, 41 *m* high, at the Remote Caves presents an architectural *rara avis* in Kyiv. This very perfection of proportions reminds of the best Baroque pieces of Zlata Praha (Golden Prague). The diagonal buttresses of the ground floor and the 2nd tier with its twin corner columns crowned with sharp spires represent a kind of improved version of the constructive and symbolical scheme of the Kyiv’s St. Andrew’s church built not long before.

3. Kyiv the Classicistic

the late 18th c. — the first half of the 19th c.

It was with difficulty that the Classicism in its purest was taking root in Kyiv. The reason was the city's steep relief: the Classicism likes peace and horizontal lines. That's why its main monuments are closely associated with Moscow-St. Petersburg school of architects, they were built rather late, falling on the times of Nikolaev's Ordnung and expansionism. The style symbols are the University and Fortress.

21.

Lower monument to St. Volodymyr

8 Naberezhne highway

architect Andrei Melensky, 1802

The memorial of Rus Baptism or the lower monument to St. Volodymyr, also called the column of the Magdeburg charter, is erected on the Dnieper's bank, over the Kreshchatitsky spring. Kreshchataya valley and Khreschatyk street borrow their names from there. But the immediate reason for the memorial's erection became the Ukase (Decree) of Alexander the 1st. on giving back to Kyiv the self government status — the Magdeburg Law (in the 17th–18th cc. the majority of Ukrainian towns were granted the Magdeburg charter). The height of the Tuscan column is 18,4 *m*. The traditional chapel over the spring serves as a pedestal — an arched podium. The monument is in brickwork. The column's bottom is tempered by rusticated cubes and a girdle of pointed leaves in the middle. Initially, the column had been crowned with a hemisphere with a cross, in the final version a gilded apple was placed under the cross — the height of the structure with its podium makes up 23 *m*. The strong impression of somewhat archaic proportions makes this monument one of the best classicistic works in Kyiv.

22.

The Nativity Church

Aleksandrivska St. (Sagaydachnogo St. at present), Pochtova Square

architect Andrei Melensky, 1808–1814

Raised in place of the wooden church demolished in 1805. Destroyed by the Bolsheviks in the 1930s. In 2005, reconstructed to the design of Yuri Lossitsky. Though the Melensky's working drawings have survived, our contemporary's interpretation stresses the church's classicistic features, and they sound clearer and brighter than in the original, early 19th c., building. Got famous by the fact that in May, 1861 there was the burial service read over T. G. Shevchenko (on the way of moving his remains from St. Petersburg to Kaney).

23. Exaltation of the Cross (Khrestovozdvizhenska) Church

1 Vozdvizhenska St. (formerly Zhytnotorzhska Square)

architects Andrei Melensky, 1811–1841; Pavlo Sparro, 1860;

Volodymyr Nikolaev, 1886–1905

This parochial wooden church within the natural boundaries of Kozhemiaki was built in the 18th c. After the great Podol fire, its version in stone was designed by A. I. Melensky: a combination of pure geometric volumes with expressive cylinder of the altar part. Reconstructing the church architect P. I. Sparro added the lateral apses and enlarged the windows (the magnificent metallic window-sashes have survived up to our days). On May 18, 1891 M. A. Bulgakov was baptized there.

24. House of Contracts on Podil

2 Kontraktova Square, 1 Mezhygorska St.

architects William Geste, Andrei Melensky, 1814–1817

In the design by W. I. Geste the three-part Magistrate complex had occupied a trapezium-shaped block at the city's main market square opposite the Gostinny Dvor (the Shopping Arcades): "The Magistrate makes the middle and the main piece with a decent portico, tower and musical gallery, over the latter — a clock, and at the top — the image of Michael Archangel." In the short part of the "trapezium" a post-office had been designed, in the long one — the House of Contracts. The latter was the only piece of the complex to have been built under the supervision of A. I. Melensky. The main façade had been equipped with four- columned Doric portico, the rest

of facades — with the similar porticos of pilasters. In the 19th c., there, in the main hall with a cylindrical caisson ceiling, contracts were being concluded, even concerts given: there performed F. Liszt, A. Katalani and other celebrities. In the 1990s, the House of Contracts was restored to the design of V. P. Kudin. Unfortunately, the outstanding acoustic qualities of this “landmark” building have not been used.

25.

Oleksandrivsky Roman-Catholic Church

17 Kostiolna St.

architects Ludwig Piller, Franz Miechowicz, 1817–1842

The oldest Roman-Catholic Church (Kosciol) in Kyiv conceived as a temple-monument to the victory in the war with Napoleon and named after Emperor Alexander I (i. e. the temple's Patron Saint). The initial design by L. Piller represented a kind of replica to the Roman St. Peter's Cathedral: centric with a square in plan, six-columned portico and high cupola on a barrel with 16 windows, with sculpture on the façade. Due to deficit financing the building had been erected up to the windows and “freezed” for a long time. In 1835, when they resumed building, the initial drawings had been lost. After the L. Stanzani's copies the design was remade by F. Miechowicz. The money saving considerations brought to a substantial simplification: the portico became four-columned, the height substantially lower, the façade's sculpture disappeared at all.

26.

Resurrection (Voskresenska) Church

Florivsky Monastery, within the limits of Khoriva, Pritissko-Mykilska and Frolivska Sts.

and the slopes of Zamkova Hill

architect Andrei Melensky, 1824

This laconic and elegant church is one of the best creations of A. I. Melensky. The Temple's proportions are perfect: the rotunda with a colonnade, the circular cupola and well-proportioned barrel under the head styled in Ukrainian. On the ground-floor under the rotunda there is an interesting cupola room. The small rectangular temple's wings were meant for hospital cells. The church

is situated in the heart of the monastery complex, at its western boundary, at the foot of Zamkova Hill. The hill's slope called for the high socle of the building. The temple dominates the monastery's ensemble. But the church community (or fraternity) is not able to fully appreciate its architectural and town planning values, so for some time past it has been surrounded with household outbuildings and used as a sowing workshop.

27. New Kyiv Fortress

The Pechresk plateau, confined with Klovsy Yar (ravine), valley of the Lybed river and high right bank of the Dnieper

eng. Karl Opperman, 1830–1831

architects A. E. Stauberg, A. P. Gemilian, P. I. Tamansky and others, 1830–1855

Conceived by Lieutenant-General K. I. Opperman as an outpost of the Empire at the south-west of Russia and designed for stationing of the First Army moved there from Mogylev in 1831. The fortress was based on the old fortifications of Pechersky borough, having been modernized by Peter I under the newest fortifications system. Nikolai I paid a special attention to the building of Kyiv's fortress craving to revive the glory of the city as the first State's capital. To the Citadel (the Laura) had been added arsenal fortifications in the north (up to the Nikolsky Gate, metro station "Arsenalnaya"); Vasilkovskoye and Hospitalnoye fortifications — in the west, and in the south — Zverinetskoye fortification (has not survived). Thus, the fortress's area was tenfold increased and made up nearly 10 *sq. km* — this is one of the 19th c. largest defensive systems in the world. Up to the present day, a lot of towers and semi-towers, barracks, gates and arsenal's buildings in yellow brick have come down to us. Having 2 floor-height the fortress towers reach 100m in diameter, for example Tower № 3 — Prozorovskaya (34 Shchorsa St.).

28. St. Volodymyr's / T. G. Shevchenko University

60 Volodymyrska St.

architect Vikentiy Beretti, 1837–1843

The key structure by St. Petersburg-born architect V. I. Beretti in Kyiv. It is from this building that our upper city begins counting out its, now habitual, scale, perceived by us as “historic”, “many hundred years old”, “it has always been such” etc. Owing to the construction of the University emerged the contemporary Volodymyrska St. and the area around it, the so-called “le Quartier Latin”. Its initial brown colour in imitation stone turned in the Soviet times into not-by-chance red, blood-red, blood-scarlet and remains as such up to now. In its very name had been reflected poly-semantic collisions of our home history. The severe and well-proportioned building in the form of a square with a portico and with cast-iron capitals represented almost a park unit because of its situation in the Botanical garden. Even now two apses of the former house churches project into the park from the west façade. In the late 19th c. the building with its noble tall windows was encircled with ill-matched blocks. In the 1910–1920ss. University architect V. A. Osmak masked this architectural “discord” with flanking blocks of the City’s Public and University Libraries in the proper Beretti style.

29.

Institute for Daughters of the Nobility

1 Instyutyska St.

architects Vikentiy and Oleksandr Beretti, 1839–1843

On a level with the University, the Institute for Daughters of the Nobility is the main work by V. I. Beretti in Kyiv. In the middle of the 19th c. both educational institutions played the role of distinctive “humanitarian” landmarks in a quickly commercialized Khreschatyk valley, and for the first time visually tied into the coherent whole the Upper City and Pechersk. The Institute became a feminine antithesis to the University: instead of the heavy square — the light structure with an elegant Corinthian semi-rotunda. In the 1940s–1950s (post-war reconstruction) architects A. V. Vlasov and A. I. Zavarov came up with the idea to adapt the damaged building for a House of People’s Assembly, adding a storey and placing a great circular hall in its central part. But in the end, the cumbersome semi-circle of a colonnade was put on the façade doubling Beretti’s apse, and the main auditorium gained its today’s everyday looks of the “October Palace of Culture”.

30.

Prisutstvenni Mistsia (Offices)

15 Volodymyrska St., block within the confines of Volodymyrsky Passage, Volodymyrska St. and Velyka Zhytomyrska St.

architects M. Ikonnikov, K. Skarzhynski, I. Strom, 1854–1857; G. Antonovsky, 1900; V. Bessmertny, 1909

In the second half of the 19th c. this long building in a triangular area performed a major town-planning role. The elongated block has tied into a symmetrical structure the Sofiysky and Mykhailivsky monasteries. The new ensemble was excellently viewed from the Khreschatyk side. By the early 20th c. the main façade of the Offices in the city's panorama was closed by the growing height of surrounding buildings — and they properly added a storey to it. In 1988, the Soviet militiamen once again increased its height, this time quite improperly, breaking its symmetry. And so it stays.

4. Kyiv the Eclectic

the second half of the 19th c. — early 20th c.

In this heterogeneous period of time Kyiv was assuming a special character, as it was then put into words, of a “European city”. The first, real capitalistic construction boom of the 1890s, gave the city its habitual looks, having turned it from the half-wooden city into that of stone. The natural sciences progress brought the triumph of eclectic approach: station buildings were being erected in the English Gothic, churches — in Byzantine style, museums — in Grecian manner etc.

31. St. Volodymyr’s Cathedral

20 T. Shevchenko Boulevard Botanical Square

architects Ivan Strom, 1852–1875; Pavlo Sparro, Oleksandr Beretti, 1860–1875;

Volodymyr Nikolaev, 1875–1882; Adrian Prakhov (interior) 1882–1896

The erection of the St. Volodymyr’s Cathedral is the main event in the church building of the 19th c. Kyiv. This church named after the Rus Baptizer was conceived as far back as the reign of Katherine the Great and its place was supposed to be the parade ground before the Mariinsky Palace in Lipki. The building epic had been lasting for half a century, but the result was worth the candle. The volume-and-space structure, as well as finish of the temple, render the Byzantine type in church building. Even the carved marble iconostases are solved one-tiered as in the Early Christian times. A special attention deserves the wall paintings by Viktor Vasnetsov, Mykhailo Nesterov and Mykhailo Vrubel, arbiters of Russian Modernist style.

32. House of Chemist Frommet

36 T. Shevchenko Boulevard

architects Volodymyr Nikolaev and Pavlo Sparro, 1873

The first dwelling house without plaster- out of yellow Kyiv brick — architect V. N. Nikolaev built in 1870. It was the “Natsionalnaya” hotel in Bessarabka (on the site of our contemporary, but now former “Orbita” cinema). The hotel

has not survived, but it marked “a great change in the construction business in Kyiv: clean brick facades, it has never been before” - mentioned the Kyiv newspaper “Zhizn and Iskustvo” (Life and Art) 25 years later. This open brick moved to civil buildings from major structures of the New Kyiv Fortress. Those features of the fortress the architect squared in the Chemist Frommet’s tenement house. The utmost simplicity of the layout — and unbelievably expressive image of the “English Gothic” towers.

33. Anthony and Theodosy Refectory temple

Kyiv-Pechersk Laura

architects: Volodymyr Nikolaev, 1893–1895; Oleksiy Shchusev (interior), 1901

murals: I. Izhakevich, G. Popov, P. Vereshchagin, V. Danilov, A. Lakov, 1901–1910

The most extraordinary Kyiv’s temple in the Russian-Byzantine style. The new three-naved refectory, divided into three compartments by cast-iron pillars was erected at the 17th c. old temple place. At eastern part, the church proper on a square plan with 20m circular cupola, inspired by St. Sophia’s of Constantinople, was added. The interiors in elegant Art Nouveau were offered by connoisseur of the Old Rus architecture A. V. Shchusev. The Unique one-tiered marble iconostasis; magnificent stylized wall paintings, especially in the cupola hall — represent one of the best interiors in epic-Byzantine Art Nouveau in Kyiv.

34. House “At the Golden Gates”

1 Yaroslaviv Val St. (Bolshaya Podvalnaya St.)

architect Mykola Dobachevsky, 1896–1898

Everything was better in the old days. Even the name of the street — Bolshaya Podvalnaya (literally: under the rampart) — for it was running under the big south-western rampart of the Yaroslav’s city, from the Golden gates to the Lvovskiye Gates (under the small southern rampart, Malaya Podvalnaya St. is still running). And this house with a confectionary shop bore the right name “At the Golden Gates” for there are already in Kyiv its own “houses-knights” and “houses-chimeras”. And the house number was more

exact — three, for this extraordinary tenement house is the second building on the odd side of the street. This “French castle” was built by M. Podgorsky of Kyiv-Volyn gentry, his coat-of-arms with crossed sabres being on the façade. The house-“hotel” was put into shape as improvised Gothic stylization having come into vogue in the middle of the 19th c. by endeavours of the celebrated restorer Viollet le Duc. The main façade has four storeys, from the courtyard — the building is eight storeys high. Before the era of Soviet communal flats there were only two “grand-style” residences, on the second and third floors, with services for each in two levels. The bow-donjon with a high spire, sculptural gargoyles watching over the entrance, high quality details in relief — by the early 20th c. the house showed up in the famous Dm. Markov’s series of post-cards “the Beautiful Buildings of Kyiv”. Nowadays, it is an architectural monument registered and protected by the State. But at the same time it is a real estate of a banker and deputy. The outcome — settling out, 10 years of desolation, no restoration and threatening ruination. Why isn’t the city interfering?

35.

St. Nicholas (Mykilsky) Cathedral, Pokrov Convent

15 Bechterevisky Lane

within the confines of Sichovykh Striltsiv and Pimonenko Sts. and Kudriavsky Descent

architect Volodymyr Nikolaev

after the sketch of Grand Duke Piotr Nikolaevich, 1896–1911

After the Byzantism of the Alexander II epoch in the Kyiv church building, along with the Byzantine style of “hoary antiquity” had been widely used “faithful à la russe” style, with onion domes of the spirit of “Moscow-Yaroslavl architecture”. One of the notable monuments of this trend is gigantic St. Nicholas Cathedral of the Pokrov convent. The largest temple of Kyiv is designed to house 2500 parishioners. This productive Kyiv’s architect V. Nikolaev began erecting the convent in 1889 under trusteeship of Grand Duchess Alexandra Petrovna. All the buildings are kept in a unified stylistics, only the Convent’s Gates having quite an unexpected form of “Kokoshnik”(woman’s headdress in old Russia) remind the times of artistic modern. Isn’t it about the Pokrov Convent that enthusiasm of “the Kyivite” newspaper of 1896: “in Kyiv V. N. Nikolaev has built the whole new

city — with churches, towers and gardens, memorials, inns, hospitals, orphanages and doss houses”. In 1921, in the first Ukrainization period Dm. Antonovich gave his unambiguously negative opinion of the charms of the Pokrov Convent: different are the ways of Ukrainian and Moscow genius! In 2007, owing to President Yushchenko’s lip-service and after the architect Lossitsky’s project, the onion heads of the Cathedral, liquidated by the Soviets in the 1930s, were restored.

36. Museum of Antiquities and Arts

6 M. Grushevsky St.

architects Pavlo Boitsov, Wladislav Horodetski, 1897–1899; Petro Petrushenko, 1967–1971

To the building in an archeological “Grecian style” (in contrast to a spoiled Roman Palladianism) architect W. W. Horodetski imparted a real sound and charm. The details of the Doric portico are “from Paestum”, the sculpture in the fronton and the expressive lions before the entrance (E. Sala) are full of plasticity characteristic to this sculptor’s works. Urbanistically, this Temple of Arts serves as a propylaea to the “Pechersk Acropolis”.

37. St. Nicholas Polish Roman-Catholic Church

75 Velyka Vasylykivska St.

architects Stanislav Volovsky, Wladislav Horodetski, 1898–1909

Built in the custody and at the expense of Polish Catholic community. The temple in the form of a Gothic Polish Roman-Catholic Church (Kostiol) is a result of the All-Russian Competition held by the St. Petersburg Society of Architects. The winning design is by St. Petersburg student S. Volovsky (2nd award) with expertise of noted Kyiv architects A. V. Kobelev and V. N. Nikolaev. The design was implemented by our Kyiv’s Gaudi — W. W. Horodetski. The construction innovations introduced are bored piles, concrete framework, stone-like stucco and prolific ceramic details. Especially attractive are the plastic finishing and sculpture made after the Horodetski’s sketches by sculptors Sala and Benesz.

38. Lukyanovsky People's House / Tram workers' Club

5 Degtiarivska St., Lukyanivska Square

architect Mykhailo Artynov, 1900–1902

People's House is quite a popular building type in the early 20th c.: a theatre and education institution under one roof. The Lukyanovsky People's House was placed at the rapidly developing crossroad in the vicinity of the Prison Castle, Dneprovsky machine-building works («Artiom»), newly built tram depot and a new market. At that time the Skomorokh brook known from the Great Dukes' epoch was hidden into collector under Lukyanovskaya Square. The building's stylistics seems to have sprung from the fact: M. G. Artynov liked chamber-towers from fairytales with their hipped roofs, kokoshniks and decorative spires. For a long time the House has been in neglect, the most part of decorations has been lost. Nevertheless the rich texture has not perished.

39. State Bank

9A Instytutska St.

architects Oleksandr Kobelev, Oleksandr Verbitsky, 1900–1905; Oleksandr Kobelev, Valerian Rykov, 1934

The house is imposing all round — a real Venetian palace on the Kyivan hills. Or, rather, a Florentine palazzo. The initial proportions of this two-storeyed bank bewitched with their harmonious co-ordination: the wide façade's forehead and open-work cornice divided into three parts with decorative rondellas — an Italian mix of Gothic and Early Renaissance. The Modernist sculpture by E. Sala and F. Sokolov, excellent quality of materials and working skills, grand operational hall. The capital having been moved to Kyiv, two more storeys were added to the façade block, in a match for the surrounding scale and grandeur. The style has been retained, but the Florentine tension of form has vanished into thin air.

40. Prince Aleksei Pedagogical Museum / Tsentralna Rada / Lenin Museum

58 Volodymyrska St.

architect Pavlo Alioshin, 1909–1912; 1935–1937(expansion)

The best example of “Alexandrine” neoclassicism in Kyiv. Conceived as a People’s house by merchant and patron of art S. Mogilevtsev, opened as a loyalty museum. The magnificent auditorium with a lantern — 30 m glazed cupola. Perfect details. All over the façade — high quality frieze — “comic book” on the history of public education (V. Kozlov, L. Dietrich). In 1917–1918, the sittings of Centralna Rada took place in this very cosy building making it famous. Maybe owing to this fact its structure has served as a prototype for the Supreme Soviet of the USSR (V. I. Zabolotny, 1935–1937).

5. Kyiv the Art Nouveau

early 20th c.

1900, fin-de-siècle, turn of the century. Really, it would have been possible to call those years “the golden age of European progress” had it not been for the name “the silver age” they got in Russia (the name “Golden” pertains to the years of Alexandrine classicism and downfall of Napoleon). It is a time of the best monuments of building art which are in a special harmony with Kyiv; they had emerged quickly as an airy cream of a cake and are, equally quickly, disappearing today (and it seems irrevocably). Easy come, easy go.

41.

Hunter House («House with Chimeras»)

10 Bankova St.

architect Wladislaw Horodetski, 1901–1903

The architect Horodetski’s private residence and a tenement house maybe is the most celebrated building of the Art Nouveau style in Kyiv. Became famous for its expressionist sculpture. Living creatures and sea reptiles are seated on the eaves and cornices and in the interiors. The building owes its name to them. The exuberant décor was sculptured by Elio Sala after the sketches of architect, traveller and safari-lover Horodetski. The main spatial merit of the building — a spiral composition after the laws of theatrical scenography. In the Art Nouveau proper are solved only boudoirs and it is in the most “modernist” house of Kyiv! Horodetski was an outstanding stylist, and his house is built rather in the Renaissance manner with plastic extravagancies which are very popular with the man in the street as well as with the grand. After the war the building housed a polyclinic for those in power (for the nomenclature of the Central Committee of the Communist Party of Ukraine). Today, it is a residence of President of Ukraine.

42.

House of the Weeping Widow

23 Luteranska St., Bankova St.

architect Edward Bradtman, 1905–1907

Situated at the premises of President's Administration. A private residence with a sad face of a girl in the crowning arch keeps more secrets than offers their unequivocal answers. The face weeps in the rain. The main façade is in stone of rather expensive treatment and work. Built by the Poltava merchant belonging to the second guild Sergei Arshavsky. The layout is a suite of rooms. In the east there are stairs, in the north loggias. The owner with his wife and children had been living there up to 1913. Paying for the luxury he sold it to Tevye the dairyman (merchant belonging to the top guild Apstein). Then, numerous red-tape brigades (of the Communist Party Central Committee, Special Military District etc.) took one another's places, equipping the house with an absolutely indispensable sauna.

43. Katchkovsky Clinic* (since 1909 — I. S. Makovsky Clinic)

*Clinic — private residence of P. E. Katchkovsky

33 O. Gonchar St. (Mala Volodymyrska St.)

architect Ignacy Ledokhovsky, 1907

Intentionally big details, plastic clumsiness together with a story about P. A. Stolypin who died there in 1911 give the house a special romantic veil. As a Modernistic model of a private residence the house is formed around a circular hall. A kitch sculpture by Fiodor Sokolov plays a distinguished part in the finishing of the building. The high socle flowing into the terrace is equipped with a figured fence and wavy grating reminding of a fortress with a lion in concrete in the capacity of the guard. The gates' pattern in the style "whip's stroke" unpretentiously copies the famous example from Paris "Castel Beranget" by E. Guimard. But all the same they are the best Art Nouveau gates in Kyiv.

44. House with Lions

23 Velyka Zhytomyrska St.

architect Martin Klug, 1908–1911

Commonplace insula of the early 20th c.: initially 4-storeyed, then two storeys more were added — considering its tenement house status. The obligatory

main staircase as a small risalite stands out against the façade, the backstairs — sticks out into the courtyard. Each storey has two apartments. There is a lot of such houses in Kyiv. As a rule, if their parcels permit, they are T-shaped in plan. But the main thing is a window-dressing Art Nouveau: the inimitable sculptured lions over the entrance, primitive and enigmatic faces, plaits, ribbons and bows on the façade.

45.

Leonid Rodzianko's Tenement Houses

14 Yaroslaviv Val St. (Bolshaya Podvalnaya St.)

№ 14B — architect Mykola Yaskevich, 1908–1910

№ 14A — architect Martin Klug, 1910–1911

The impressive ensemble in the Art Nouveau style was built by hereditary aristocrat L. P. Rodzianko. Leonid Petrovich was a staff captain, aide-de-camp of the commander of the 9th cavalry division, cousin of Chairman of the State Duma M. V. Rodzianko, noted owner of a stud farm and successful businessman. The moving spirit and muse of the ensemble was the owner's wife, Aleksandra Rodzianko, and we wish to see her features in the mascarons on the facades or in the vestals at the entrance to the № 14A. Nonetheless, the Rodziankos' apartment proper is in the first floor of the block "B" (it has five storeys). By its level of luxury — carved panels, painting and sculpture, English fireplaces, stone, forging and horse-and-jockey subject of the decoration — it is one of the best available interiors in the Modern style. Since the 1920s, in the Rodzianko's apartments for almost half a century the famous Capella "Dumka" had been making music. Since the year of "Perestroika" 1989 there had been housed the following theatres: expressively named "Modern", reconcilable "Druzhba (Friendship)", and now "Suzirya" i. e. "Constellation". Constellation of what? Block "A" has full six floors and a high ground floor, its façade is a real enchanting sight and hymn to Art Nouveau. If № 14B we can call "interior", then № 14A is absolutely outstanding "exterior", well proportioned and lavishly equipped with the plastic of highest quality.

46. House with Cats

23 Gogolivska St.

architect Volodymyr Bessmertny, 1909

Owing to the strong and seemingly effortless framework this original four-storied tenement house with elements of Roman-Gothic stylization has well survived in the 20th c. storms. Holly, Gothic elongations, owls and chimeras are distributed in masterly fashion on the façade in open yellow brick. Two cats at the first floor level for a hundred years have been purring sleepless at the wide vaulted windows. The 1970s repair killed the interior's authenticity but the house holds tight.

47. Diesel-Engine Power Plant

7A Degtiarivska St., Lukyanivske tram depot (street car yard)

architect Kostiantyn Ostrogradsky, 1909–1910

As it is known, Kyiv is the place where the first electric tram in the Russian Empire was born. The first electric street-car plied up and down Volodymyrsky Descent on May 2, 1892. In 1894, the park of horse-drawn street-cars at Lukyanovka was equipped for servicing electric trams. In exactly 110 years the park was liquidated. But one of the city's most beautiful industrial buildings — the power plant working on diesel and servicing “the city's railway” has survived. The robust walls, noted yellow brick and Art Nouveau style have something in common with A. M. Verbitsky's works at Kyiv-Freight. It would be the optimal choice — to organize there a kind of Museum of the Tram.

48. Majolica House

21 Pushkinskaya St.

architect Joseph Zektzer, 1909–1910

A Carl Baksant's tenement house of imposing appearance. The author-architect J. A. Zektzer in his declining years lived there in apartment 5 and created some of the absolutely outstanding Kyiv's buildings: Kyiv's Ambulance, 22 Reitarskaya St. and Moroz House, 61 Volodymyrska St. The House with

Majolica with its H-shaped plan, the main staircase and four back staircases is divided into four sections. The house became famous for two films: “The Adjutant of His Excellency” and “How They Harden Steel”. But its main merit — the façade with stone, forged grating and rain-bowed (iridescent) majolica.

49. Bessarabka Covered Market

2 Bessarabska Square

architects Heinrich Gai, Mykhailo Bobrusov, 1910–1912

The covered market building which in 2012 marked its centennial, still remains in keeping up with the time, with fresh vegetables, fruit, meat and flowers. The prices are the highest. The market is prestigious — its main façade faces Khreschatyk and opens the longest straight street in Kyiv — the Boulevard. The first industrial refrigerators are prerevolutionary-made. 3000 *sq. m* are spanned with ten three-hinged arches of 32 *m* purlin. The glass roofing, air and volume. Round the periphery of the building is situated a hotel in the form of a horse-shoe for 117 persons. But for a long time the hotel has been no more. The highest quality of brick-work, stone and metal details, sculptures, cast-iron mouldings. The style — a kind of Nordic Modern with National-and-Bessarabsky locks and curls.

50. House Called Bride

32 Velyka Zhytomyrska

architect Ignacy Ledochovsky, 1911–1912

The sumptuous private residence, often described as “club type”. Was built by Madam S. Tchokolova for to let it out. Before the post-war raising the additional storey, there were three full floors and initially they housed only three apartments. Not so long ago the house was still firing your imagination — light, “speaking”, semantically definite façade. The bow is supported by sculptured chestnut branches. Cupid is saddling a swan. Enigmatic snakes and nymphs. Each floor devoted to its element: earth, water, air. Sophisticated flowing grating of the gates and palisade... As compared with

its reticent Stalinist neighbour, house № 30 with its nickname borrowed from the 1980s students of architecture — “Old General” — this residence was nicknamed “Young Bride”. Today it’s difficult to recognize the “Young bride”. An awkward “privatization” and poor cultural policy do their work. It seems in the nearest future there will be no traces of the precious and delicate details of the décor.

6. Kyiv the Constructivist

1910–1920

Unfortunately, or, if you intently look at the subject, fortunately, the monuments of Constructivism are few in the city (Kyiv does not like “dull” straight lines). In the years of World War I and Civil War, post-war ruin and economic depression they built from what fell into the hands and poorly plastered. So the then buildings look unpresentable. Thank God, the then capital of the Soviet Ukraine was in Kharkov, and the main vector of building activity moved there: you can't look without tears at the famous building of their Gosprom — all over coming off.

51. S. Grushevsky City College

164 Kyrlyvska St.

architect Vasyl Krichevsky, 1910–1911

This common in outward appearance building, as well as the whole of the college premises present an example of a subtle stylization on Ukrainian motifs. The author, noted architect and painter V. G. Krichevsky, a champion of the national art, considered consistent Constructivism and absence of ostentatious decorativism to be an integral part of Ukrainian style, their provenance being in the generic features of the folk wooden architecture. All those features are present in the college building: bevelled apertures, steep slope of the roof and laconic ceramic details.

52. Film Studios VUFKU / Oleksandr Dovzhenko Film Studio

44 Peremohy Ave. (Brest-Litovsky highway)

architects Valerian Rykov, Pavlo Savich, I. I. and M. I. Maloziomov, S. A. Barzilovich,

1925–1928

The first specially designed large film studio in the USSR. The area is 30 *ha*. In the 1920s Ukraine produced more films than Moscow and Leningrad taking together. At a source of its fame were such film directors as Dziga Vertov, Ivan Kavalieridze, Oleksandr Dovzhenko, Ivan Pyriev and other icebergs

of cinematography. The film production was a million item of the Republic's export. The volume of shooting-and-technological premises made up 135.000 *cubic m*. The complex' Constructivist solution is stressed by the open metal framework. The main pavilion (its area is 4000 *sq. m*) is spanned with 36 *m* trusses. The rhythm of its high air chimneys really makes it look like a real factory.

53. First House for Physicians

17/2 Velyka Zhytomyrska St., Striletska St.

architect Pavlo Alioshin, 1928–1930

The original name of this famous building — Housing cooperative “The Soviet Physician”. There are all the features of a good-quality and comfortable Constructivist housing, not unlike the so-called “deluxe” houses in Lvov. But the material is especially of Kyiv — open yellow brick. And especially Kyiv's plasticity — the arched concave façade with a palisade. All the architects, the author and his co-authors, established their apartments in the house. P. F. Alioshin had been living there from 1930 to 1961 until he breathed his last. The memorial plaque with his bust is indicative of the fact.

54. Railway Station “Kyiv Pasazhyrsky”

1 Vokzalna Square

architect Oleksandr Verbitsky, 1927–1932

The closed All-Union competition of 1925–1927 brought together a constellation of the best architects of this country: P. F. Alioshin, A. N. Beketov, A. M. Verbitsky, brothers A. and V. Vesnin, D. M. Diachenko, A. V. Kobelev, V. A. Shchuko, A. V. Shchusev. It was the first Soviet terminal station comparable in its capacity, volume and fundamental approach with the mega-terminals of pre-revolutionary Russia. The designs were in different styles including Byzantine, Constructivism etc. But the idea of “Ukrainian Baroque” was somewhat obsessive. Soon after the design realization the socialist realism epoch ensued, and the author, in tears, had to insert, by himself, classical details into the “graphic” interior. After the war the terminal's interior followed mega-stylistics of the Baths of Caracalla (architect G. F. Domashenko).

55. Metallist Club / Palace of Culture "Bolshevik"

38 Peremohy Ave. (Brest-Litovsky highway)

architect Yakiv Moisevych, 1929–1936

Situated at the entrance to the Pushkin park, with the main façade on the avenue. Built with the funds of the Trade Union of Metal Workers. Consists of two blocks: two-storey theatre with 774 seats and three-storey club. As it becomes to a true Constructivist work, it has a logically free lay-out, minimal décor and freely tempered volumes including the "transversal apse" — à la ship's over-deck structures.

56. Cinema "October"

26 Kostiantynivska St., Shchekavytska St.

architects Noah Trotsky, Valerian Rykov, 1931

The cinema is built from a type design of architect N. A. Trotsky of Leningrad, the referencing being implemented by noted Kyivite V. N. Rykov. But however hard you try to refer those laconic walls to the surroundings, the building looks provocative to the utmost in the motley classical and eclectic Podol: Kyivites even afforded a wicked joke: the builders may have confused the main façade with the fireproof wall. In 1937, there were attempts to ennoble the building with pilasters in the Stalinist Art-Deco (architect S. Babulevich). But in the 1980s there were new attempts of opposite character — to return to the initial stylistics. None the less, it is one of the rare examples of pure Constructivism in Kyiv; even today it looks like a futuristic design.

57. Pishchevik (for food industry workers) Club / Art Center "Slavutich"

Kontraktova (Chervona) Square, 2 Mezhygirska St., G. Skovorody St.

architect Mykola Shekhonin, 1931–1933

Before, and after the Pishchevik, M. O. Shekhonin strongly gravitated to work in order stylistics. He is the author of the Suvorov Military School building (1915–1916) and school № 25 in the Volodymyrska St. (1939) — both

buildings are bright samples of Classicism. So the Constructivist work of his compass could not help arousing our interest. The club is built by the Trade Union of the meat-preserving industry. The theatre block for a thousand of spectators and the club block of the same capacity with sport and various circle premises have suprematist rectangular outline. They are united by the joint of traditional rotunda under the glass cupola. In the rotunda there is the main entrance, at the second storey — a dancing floor. This joint to all appearance had to be associated with kitchen-and-pot themes by Proletarians.

58. Heat and power Plant № 3 (TETs-3)

85 Zhylianska St.

architects Petro Kostyrko, Pavlo Savich, 1932–1934

One of the first HPP (Heat and Power Plants) created by the designers-classic representatives of Ukrainian Constructivism. Built to provide with heat and electro-power the Kyiv railway junction, adjacent industrial enterprises and housing, with the surplus entering the Kyivenergo mains. At present it does not produce electricity, and acts as a heating plant.

59. Dynamo restaurant

Petrovska Alley

architect Yosyp Karakis, Pavlo Savich, 1932–1934

The angular building of the restaurant with a high atrium and planes in the Bauhaus stylistics is erected on a steep Kyiv slope at the Stadium “Dynamo” grounds. To a certain extent it paraphrases the noted “Waterfall House” by F. L. Wright. Indeed, Y. Yu. Karakis, the then employee of the Military Project confessed to a sincere worship of Wright’s genius. But it has to be noted that the Wright’s house was built a year later than the Karakis’ “Dynamo”, and in 1934, when our Classicist perestroika began, the restaurant building was recognized as being not devoid of “artistic value”.

60. Militiamen's House

2/1 Kruglouniversytetska St., Krutyi Uzviz (Steep Descent)

architect Pavlo Savich, 1933–1935

The symmetric house is well viewed from Bessarabska Square. It organizes the corner of two steeply climbing Pechersky hill streets in a kind of cubistic cascade. Erected for employees of the regional militia. The expressive texture of the building reflects the short and most interesting transition period from purist and flat Constructivism to a richer geometric plasticity of the “Stalin’s Art Deco”.

7. Kyiv of the Socialist Realism period the 1930s

It was the infrastructural explosion time for the city. In 1934, the capital of the USSR was transferred to Kyiv. In 1935, the first master plan was presented, the most “architectural” and “ensemble-oriented” in history. Lukyanovskaya Square on this plan had the Maydan’s parameters. The solution of the present Lesia Ukrainka Square reminded la Place d’Etoile in Paris. To say nothing of the Competition for the Government’s Forum design constituting one of the brightest and most tragic pages of our country’s architectural history.

61. Skyscraper on Arsenal Square

3 and 5 Mazepy St., Arsenal Square
architect Yosyp Karakis, 1933–1937

After the noted Ginsburg House in Instytutska, this one is perhaps the second noted Kyiv’s “skyscraper”. In the corner section of the complex — facing Heroev Arsenalna Square — there are only ten floors but the impression is quite “skyscraperous”. The author himself was reasoning about the landscape qualities of his design: “The silhouette from the Dnieper’s side doesn’t have a self-contained character, and blends with the landscape as its integral part”. The laconic stylistics has something in common with American Art-Deco samples. Not without reason Yosyp was a consistent admirer of F. L. Wright and his organic architecture, as well as his specific geometric decorativism.

62. Cavalry House

15/17 Instytutska St. (25th October St.)
architect Yosyp Karakis, 1934–1937

In the 1930s the Lipki area of Kyiv was planned as a patrimonial estate of the military and police departments. They began building there the gigantic buildings of NKVD (security) (I. Fomin) and KVO (Kyiv’s military district) (S. Grygoriev).

Nowadays this structures play the part of the main buildings of the State power: Kabmin (the Cabinet of Ministers) and President's Administration. In their vicinity, nor far from the Headquarters was built a house for the KVO officers, the 5-storeyed, 6-sectioned house with a cour d'honneur, the whole block in length. Its famous accent — the Constructivist panel "The red horse-cavalry". A Mesopotamian and Manhattan Decorativism on a Spartan sub-layer.

63. TsK KP(b)U (Communist Party Central Committee) / Foreign Ministry of Ukraine

1 Mykhailivska Square (Government Forum)

architect Yosyp Langbard, 1934–1939

The segment of the pompous building of the Central Committee is but a part of a grandiose complex of Government Forum's hemisphere which was being designed since 1934 when the capital of the Soviet Ukraine was transferred from Kharkov to Kyiv. The Square had to become the largest in Europe. There had to be a grand renaissance descent to the Dnieper. Between the two main buildings of the ensemble had to be raised a grandiose monument to Lenin. To judge the architectural quality of the complex is rather difficult today. But you can have an idea of the project's scale, especially when comparing it with the restored at the territory Mykhailivsky Goldendomed Cathedral.

64. TsUM / Central Universal Department Store

38/2 Khreschatyk St., B. Khmel'nitskogo St.

architects V. I. Fridman, A. B. Metsoyan, 1934–1940

Americanized, in the spirit of Empire-State, the image of the department store (before becoming TsUM it had changed a lot of other names) was created at the second atelier of Mossovet under the guidance of the great A. V. Shchusev, the author of Lenin's Mausoleum, Kazansky railway station and one of the first reconstructions of Old Rus churches in Ovruch. But two years before the very idea of TsUM had emerged, a Constructivist building "Organizations' House" designed by V. Kholostenko was being built at the same place. The TsUM design was equally "international" but, moreover,

it satisfied the requirements of a newly proclaimed Socialist realism (in essence there were no distinctions from Art Deco stylistics). That's why it had replaced the previous design.

65. Specialists' House

30 Peremohy Ave. (Brest-Litovskiy Highway)

architects Mykola Kholostenko, Yu. Shafran, 1935–1936

A certain golden mean is felt in the general approach, stylistics and constructions of this house. Its design is elaborated in the midst of Promstroiproekt. Ten sections. The flats are with 2–3 bedrooms. The concrete framework is combined with brick walls. The ceilings' height, as compared with Khrushchev's housing, could be called "humane". The style: "Our life is getting more joyous, it is getting merrier", i. e. elements of plastically enriched Constructivism with elongated sculptural frieze. Fulfilled by a team of sculptors (seven masters headed by Bernard Kratko).

66. NKVD / SNK / Cabinet of Ministers Building

12/2 M. Grushevskiy St.

architects Ivan Fomin, Pavlo Abrosimov, 1936–1938

With its strict and didactic appearance it presents one of the most majestic buildings of the Soviet Union. It is due to its initial function of the republican NKVD, soon, in the course of construction, adapted for the Soviet of People's Commissars of the USSR. In this honorable role, under the name of the Cabinet of Ministers, it has been successfully serving Ukrainian people up to the present day. The concave arch of the main 10-storeyed façade is well tempered by the unusual rusticated columns of the Corinthian Order, 7-floors in height, which makes this gigantic office building of 235 thousand *cub. m* quite harmonious and no less didactic. 5-meters cast-iron capitals don't seem excessive for all this. In 1997, the strict structure in dark concrete plastering a la rough-faced rocks, with 2–3 storeyed ground-floor of black sparkling labradorite quite unexpectedly was painted white. But this did not make the NKVD building lose its pathos.

67.

Verkhovna Rada Building

5 Grushevsky St.

architects Volodymyr Zabolotny, Natalia Chmutina, G. Grauzhis, P. Krasitsky, A. Kirindas,
E. Sarnavsky, 1936–1939

Rada (the Supreme Council) modestly joined the company of the western wing of the Mariinsky Palace (I. Michurin, 1745). As its prototype served the Pedagogical Museum (P. Alioshin, 1912) — the place of the first Ukrainian Parliament's (Central Rada) sitting. The building is finished with marble and, like an inkpot, is crowned with a glass cupola. Along the facades — 6-column porticos of the “Egyptian” order. In 1945–1947, V. I. Zabolotny masterly added to the rectangular volume a circular apse with a patio breaking the sought for character of park pavilion — here the parliament as if pushes out its own people. During the occupation Albert Speer appraised the building as the best work of Soviet architects in Kyiv. And he added something about the architects worth their salt.

68.

Headquarter KVO / TsKP(b)U / President's Office

11 Bankova St.

architect Sergiy Grigoriev, 1936–1940

Now you can see, what the military department's iron will can do? The grandiose building of the Kyiv Military District Headquarters, in contrast to other noted Headquarters of the 1930s Powers, was built using two existing houses of the 19th c., both 3-storeyed. As a result — six storeys, elongated façade front and a mighty central projection with 6-column Corinthian portico dominate the Pechersky slope of Khreschatyk. Today, President is working there.

69.

Kyiv's Art School / National Museum of History

2 Volodymyrska St.

architect Yosyp Karakis, 1937–1939

As a School of Arts the building had served for only two years. On May 30, 1944, while the country was still at war, the Soviet of People's Commissars of the USSR

proclaimed as protected the area of the Kyiv citadel, and in the building was housed the State Museum of History. And the building does correspond to this destination. For it is equipped with a special “Old Testament Order” and bends politely following the hill’s edge, stepping back from the main archeological finds. And even more, beside the famous Andriyivska Church the clear, Biblical in style Museum is more in its place, than any attempts to recreate the bulk of Desiatinnaya Church.

70. Secondary School № 25

1 Volodymyrska St., Desiatynna St.

architects Mykola Shekhonin, A. Nedopaka, 1939

Unusually compact solution of a school in a densely built up urban area. The vertical façade crowned with ancient acroteria imparted distinctness to the little triangular square. In the Princes’ times, in the place of this square there was a market mentioned in the Chronicles — Babin torzhok (women’s market place). The school building is a champion of the Stalinist construction: it was raised in 135 days, to the beginning of the new school year, the 1st of September 1939.

8. Kyiv the Post-War

1944–1959

Two years of the Great Patriotic War (or World War II) were the years of inexpressible sufferings for Kyiv. The city had experienced one of the greatest Holocaust tragedies — that of Babiy Yar. The best buildings of the celebrated Khreschatyk were destroyed by fires, the main Laura's Cathedral was blown up. That's why the rebirth of Khreschatyk in the epoch of the shallow late Stalinist "Empire style" turned unexpected and bright town-planning achievement, the act of a symbolic rebirth of the city like Phoenix rising from the ashes.

71.

Cinema "Kyiv"

19 Velyka Vasylkivska St.

architects Valerian Rykov, Vasyl Onashchenko, Oleksa Tatsiy, Petro Zhilitsky,

1937–1952

The cinema in the densely built up urban area of the 19th c., with three viewing halls, with its artificiality and laconic image and a high three corner pediment reminds of the Nordic Festhalle by Tössenov in the environs of Dresden. The main distinction and advantage of our façade lies in the decorated with Ukrainian "arabesque" pediment — the hand of Oleksa Tatsiy is felt. The refined treatment of the main façade — in antas — with a deep loggia and well drawn stained-glass window is completed with elegant pylons of the Ionic order.

72.

General Vatutin's Mansion / since 1947 — the House belonged to Oleksandr Korniychuk & Vanda Vasilevska

46 Sichovyh Striltsiv St.

architect Anatoliy Dobrovolsky, 1945

Even in communist society they built detached houses-private residences. But they belonged to the State. The house of military Grand Master Mykola Fedorovich Vatutin (fallen the victim of a Bandera bandit's bullet in 1944),

the liberator of Kyiv, was raised quickly and quite easily. In the very heart of the city, among the high-rise buildings, at the vacant place of Voznesenska (Ascension) Church. For architect A. V. Dobrovolsky it was a kind of “warming-up” before the large-scale building of Khreschatyk. The clear Palladian proportions, ceramic cladding, laconic arabesques in the Ukrainian style.

73. “Friendship” Urbanistic Ensemble

№ 23, 25, 27 Khreschatyk St.

architects Oleksandr Vlasov, Anatolii Dobrovolsky, Oleksandr Malinovsky,
Petro Petrushenko, 1950–1954

The complex consists of three buildings of the Ukrainian “ceramic order” with a granite 2-storeys ground-floor and cascade of Classicist rusticated stairs in the middle. The central building, № 25, is situated on the terrace rising 16 *m* above Khreschatyk. Initially it was conceived by O. V. Vlasov as a dominant closing the perspective of Lenin street (Bogdan Khmelnytsky St.), and in the first competition projects of Khreschatyk reconstruction had a rotunda look — Pantheon of Glory. In the end it acquired the look of a ridge-roofed “Moscow” residential high-rise (13-storeys) building. In the ground-floor was housed a small cinema “Friendship” with two viewing halls. It has given its name to the whole ensemble. A. V. Dobrovolsky was the head designer of the flanking houses № 23 and № 27, they have the more vividly expressed “Ukrainian” structure and stylistics: simple volume, gable tiled roof. In their creation also took part P. F. Petrushenko. In the designing work for all the three buildings took part O. I. Malinovsky who in the final analysis became the soul of the project “Khreschatyk”.

74. University Metro Station

17A T. Shevchenko Blvd, territory of Academician O. V. Fomin Botanical Garden

architects Grygoriy Golovko, Borys Dzbanovsky, Eugen Ivanov, Mykhailo Syrkin, 1950–1960

It is a genuine brilliant of the deepest metro stations in the world, made of most colourful stones of Ukraine. The station is situated on the first branch of the Kyiv subway network at the depth of 87 *m* (the record-holder

is “Arsenalnaya” metro station at the depth of 105,5 *m*). The interior of the underground vestibule has a very harmonious solution: beige marble with inclusions of ammonite-shells, busts of classics of home literature and science, soft illumination from behind the cornice. The statue to Lenin (sculptor M. D. Dekermendzhi) crowning the composition was eliminated in 1992. The “Little Mausoleum” of the surface pavilion reminds of the first Soviet sputnik: the circular cupola on the pure square of the base, industrialized rush in heaven and modernized traces of a Stalinist order.

75.

“The First House” in Khreschatyk

13/2 Khreschatyk St., Architect Horodetski St.

architects Oleksandr Vlasov, Anatoliy Dobrovolsky, 1951

This is really the first house built within the framework of the great reconstruction project of Khreschatyk. The competition took 8 years, but designing of certain pieces lasted 10 years more, as they were being erected. The main innovations of the new ensemble were tested on this “First House”: Ukrainian-Moresque style, ceramic facades and tiled roofs. A tower has fixed the corner of the House on the Kalinina Square side (at present Maydan) and a circular arch has fixed the main entrance to the passage by architect P. S. Andreiev (1915).

76.

General Post-Office

22 Khreschatyk St.

architects Vadym Ladny, Borys Priymak, Grygoriy Slutsky, 1952–1958

The first Khreschatyk post-office was built there in 1849. They began renovating the post-office building in 1914, but finished it to the design of V. Osmak and S. Germanovich only in 1936–1941. From the first of German occupation it burnt down with the greater part of Khreschatyk. The present up-to-date 7-storeyed building of the General Post-Office with perpendicular facades (80 *m* each) on the sides of Maydan and Khreschatyk has rather urbanistic than purely architectural qualities, opening an impressive arch together with office buildings №№ 24 and 26 — the ground-floor in granite and ceramics up to the cornice.

77.

Exhibition of the National Economy Achievements of the UkrRSR / now Expocentre

1 Akademik Glushkov Ave., Golosiiv

architects Volodymyr Orekhov, Mykhailo Grechyna, Anatoliy Stanislavsky, Dmytro Batalov, Igor Mezentsev, 1952–1958

This permanent exhibition was originally conceived as purely Agricultural. It was opened on July 6, 1958 disposing of 337 *ha*. At the eastern side of Odesskoye highway. Represents a poorer and simplified version of the Moscow Exhibition of the National Economy Achievements. Symmetry, Classicist order, big and high quality glazed Dutch tile with proletarian-and-kolkhoz subject plots in the Ukrainian Baroque — a sterile sample of the Communist epoch museum. In the designing of the pavilion took part some 20 leading Ukrainian architects of the period: B. Zhezherin, G. Kisly, V. Kutsevich, M. Gubov, M. Katernoga, S. Kirichenko, V. Gnezdilov, K. Dzhnashia, V. Elizarov and others. The new “glass” pavilions were added in 1961, 1974, 1976. The attempts to revive the Expomonster in the Independence years have failed. The recently opened there metro station is to breathe new life into the Expocentre.

78.

“Moscow” Hotel / “Ukraina”

4 Instytutska St., Maydan Nezalezhnosti

architects Anatoliy Dobrovolsky, Borys Priymak, Vadym Sozansky, Avraam Miletsky, Anatoliy Kosenko, 1954–1961

The hotel was conceived at the same old place as Ginsburg’s Skyscraper burnt in September of 1941 stood- as a dominant of the main square of Khreschatyk — Kalinina Square (today — Maydan Nezalezhnosti). The hotel’s design was being elaborated under the working name “Kyiv”, but in the style of Moscow’s high-rise buildings. And only in 1960, owing to Khrushchev’s struggle with “architectural extravagances”, was “replayed” by A. V. Dobrovolsky in the Constructivist and at the same time Ukrainian key — with two-coloured tile roof. But finally the building turned to be more than laconic with a light crowning peripter and flat roof. 30 years ago, the hotel had the name “Moskwa”.

79.

National Circus of Ukraine

2 Peremohy Square

architect Volodymyr Zhukov, 1955–1960

Successor of the famous Krutikov's Circus in Mykolaivska St., destroyed in 1941. The largest circus building in the USSR, its volume amounts to 78 000 *cub. m*, hall with 2000 seats. The entrance colonnade with Egyptian order, white Inkerman's stone and pink Zhitomir's granite. Obvious allusions to the Pantheon in Rome and the largest theatre of the Soviet Union in Novosibirsk. The most remarkable thing in this circus — the reinforced concrete cupola with 42,3 *m* diameter, made up of 5 tapered chords of 32 reinforced concrete panels each. The shell radius — 31,17 *m*, the rise — 7,75 *m*. Kyivite Volodymyr Zhukov was also the author of the not survived Kyiv's circus on Troitskaya Square (1950), major circus in Minsk (1952–1958) and dilapidated circus in Dnepropetrovsk (1960). All the circus buildings of the same impressive capacity — up to 2000 spectators.

80.

Obelisk of Glory

Park of Eternal Glory to the Soldiers of the Great Patriotic War 1941–1945

1 Lavrska St., Dneprovsky Descent

architects Volodymyr Baklanov, Avraam Miletsky, Lev Novikov

sculptor Ivan Pershudchev, 1956–1957

The granite obelisk (27 *m*) with eternal fire — the Monument to Unknown Soldier. From the side of Slavy (Glory) Square there are almost Egyptian Propylaeum with tall hornbeam bosquettes and 35 burial places on either side of the Path of Heroes transferred there from Baikovoye and Lukianovskoye cemeteries, Ascold's Tomb, Liutezh Place of Arms. Among the fallen soldiers there are 12 Heroes of the Soviet Union.

9. Kyiv of the Late Soviet period

1960–1990

Today we may have different views on Khrushchev's and Brezhnev's large-scale and economy-type building epoch in Kyiv, on the epoch of the late USSR, but we have to stress that the dimensions of everything created then exceed all the rest taken together, including Independence years and days of yore. To tell you the truth, the present generation of Ukrainians lives within the walls of the stagnant socialism.

81. Pioneers' Palace

13 Ivan Mazepa St., Slavy Square

architects Avraam Miletsky, Eduard Bilsky; artists Ada Rybachuk, Volodymyr Melnichenko, 1959–1965

Built on the site of the Military-Mykilsky Cathedral destroyed by Bolsheviks in the 1930s. Spread on the park site, the complex is an example of Le Corbusean purism and rich open spaces. The solution is disarmingly simple and convenient: two horizontal blocks, the vestibule and class-rooms, are joined by the circular hall with a free round-way. The pure surfaces, super-modern materials and expressive architectural nodal points made the palace a worship building of the 1960s.

82. Ukraina Palace

103 Velyka Vasylkivska St.

architects Eugenia Marinchenko, Petro Zhilitsky, 1964–1970

The “Ukraina” Palace was built “in reply” to the Kremlin Palace of Congresses (M. V. Posokhin, 1961). It cost 16,5 mln rubles to the State Treasury. Was being built with delays and emergency jobs, but was opened as it was planned — to the Centennial of V. I. Lenin's birth. Chief architect of the project E. A. Marinchenko recollects that the first persons of Iraq liked the Palace so much that in 1973 they commissioned the Kyiv's Giprograzhdanpromstroi to design the like structure for them. The hall was planned to serve, in the first place,

for public and political events and, formally, as a hall for film and concert shows. But owing to the optimal combination of opportunities of the scene, comfort and spaciousness it serves the main concert boards of this country. The Palace's special architectural quality lies in its traditional Kyiv's plasticity: the expressive arch of the façade, the marble finishing and picturesque texture of broken stone inclusions. No less elegant was the original interior decoration in the turquoise gamut (lost in the "rich" reconstruction of 1996).

83. Trade House

8A Lvivska Square, 2–8 Voznesensky Descent

architects Valentin Yezhov, Borys Zabransky, Anatoliy Snitsarev, Oleksa Gaiduchenia, 1967–1981

The first true (93,7 m, 24 floors!) Kyiv's skyscraper of the post-war type, i. e. without decorations. A replica of the Pirelli Tower in Milan. As you can see, the communist skyscraper is an unprofitable enterprise — for our skyscraper was being built for 15 years, in spite of entire prefabricated reinforced concrete (even elements for protection against the Sun have a ton weight). The classical Soviet "dolgotroii" (over-prolonged construction process). Nevertheless, once there were housed the Ministry of Commerce, Trade Center and restaurants. Today, "commerce" is practically evicted from the House. Instead, under Mayor L. Chernovetsky, an awkward shopping-mall was squeezed beside. So, the city-dwellers were robbed of a half of the historical Lvovskaya Square.

84. Mourning Halls and Memorial Park

6 Baikova St.

architect Avraam Miletsky

sculptors Ada Rybachuk, Volodymyr Melnichenko, 1967–1982

A trivial idea to build a crematorium in Kyiv had called into being this absolutely unique project of the Memorial Park. The park-columbarium itself using the local relief symbolizes the hilly landscape of Kyiv. For the first time the authors offered to bury urns with ashes directly in the earthen slopes. The central element of the park is an avant-garde sculptural Memorial wall 213 m long and 14 m high (constructively, it also serves as a supporting wall) which in volume and color

reflected the main symbolical acts of human existence. The wall led along the stripe of water — Lethe — to the white Halls of Mourning, the structure wonderful in its plasticity, well survived, but in the gone by 30 years spoilt slightly by paintings, tin pendant and other accessories out of the style. The realization of sculpture on the Memorial wall took over ten years. In 1982, in accordance with the decision of high Party authorities the wall was doomed to death. It took three month in spring to liquidate the sculptured wall and about one thousand cub. m. of concrete. The same amount of concrete was spent to make this wall and... years of selfless artistic labor.

85. National Sport Complex “Olimpiysky”

55 Velyka Vasylkivska St., Cherepanova Hill

architects Mykhailo Grechina, 1932–1968; Volkwin Marg, Christian Hoffmann,

Yuri Seriogin and others, 2066–2011

The first “Red stadium” was opened on the site of a pre-revolutionary exhibition as far back as 1923. Then, beginning from the 1930s, stadium named after S. V. Kosior was being designed in its place. The construction work was being spread in 1936, the opening date June 22, 1941 had been fixed (i. e. the date of the beginning of the World War II)... The post-war stadium was named after N. S. Khrushchev. Adding of the second tier increased the stadium’s capacity up to 100 thousand people and turned it to the Republican Stadium. This drastic reconstruction served as a pledge of stardom of the Kyiv’s “FC Dynamo”. The latest improvement of the main Ukrainian arena for the European Championship 2012 was implemented under the guidance of the German architectural team gmp. The cantilever beams by M. I. Grechina were deemed worth preserving and were covered by a modern shroud velarium.

86. Northern Bridge

North car crossing of the Dnieper

architect Anatoliy Dobrovolsky; engineers Georgi Fuks, Borys Greben et al., 1970–1976

The bridge was designed at the Kyiv branch of the Soyuzdorproekt Institute. The bridge scheme is based on a pioneer solution: the 300 *m* bridge-span

is suspended by six shroud bundles thrown over the top of A-shaped pylon on the bank. The reinforced concrete pylon is 115 *m* high, the roadbed lies at the cross-beam of the “letter A”. Five years later Kyivites built a bridge of the like scheme over the Daugava in Riga. Much later a dozen of such bridges were created by Santiago Calatrava. But forty years ago the pylon and asymmetric shroud fan of the Kyiv bridge were drawn faultless, ergonomic and elegant.

87. Our Motherland Monument

24 Lavrska St.

architects Viktor Elizarov (guidance), Eugen Stamo, Igor Ivanov, Igor Mezentsev et al.;
sculptors: Vasyl Boroday, Friedrich Sogoyan, Vasyl Vinaykin, 1976–1981

This grand memorial complex “the Museum of the Great Patriotic War 1941–1945” was elaborated in Giprograd, built on the Pechersk Hills in the immediate vicinity of the Laura. The project had been initiated by the author of Motherland Monument in Volgograd sculptor E. V. Vuchetich. The aim is noble, implementation — straightforward. The colossal sculptural figure of the same name in Kyiv was calculated at the Institute UkrNIiproektstalkonstruktisia. Welded together from corrosion-resistant alloy on steel framework. The height of the figure — 45 *m* (other sources give 62 *m*), together with the pedestal — 102 *m*. The lift can raise you to the platform inside the sculpture at the height of 37m and you can climb up the metallic stairs to the top of the shield at the height 92 *m*. The sculpture weighs 530 *t*, the sword — 11,4 *t*. The shield 8 x 13 *m* weighs 13,6 *t*. The complex was inaugurated by Leonid Illich Brezhnev himself on May 9, 1981. On a level with the Laura’s belfry, the monument is the main, but rather ambiguous, dominant of the Dnieper’s right bank.

88. Lenin Museum / Ukrainian House

Europe Square

architects Vadym Gopkalo, Vadym Grechina, Volodymyr Kolomiyets, Leonid Filenko, 1980–1982

Bright creation of the late Soviet Classicism. The scale, geometry and a high degree of generalization and at the same time continuity with the style’s best

examples, for instance, Lenin Mausoleum at the Red Square in Moscow (architect A. V. Shchusev). The simple cube is cut through with a vertical light cylinder, its outer diameter 36m. The whole height of the four-storeyed funneled atrium once occupied Lenin's figure of white marble — to compare with Zeus sitting solemnly in Parthenon. After ten years' stay the sculpture disappeared in no time. Nobody knows where.

89. Summer Stage

City Park, Grushevsky St.

architects Yuri Seriogin, Oleksandr Samodelkin, Ludmila Kaluyeva et al., 1981–1982

Very beautiful and quite unusual for Kyiv structure, almost Japanese quality “from Kenzo Tange”. It would have been much better, had this “birdy” been built in keeping with the originally meant technology — in wood-bonded constructions. But the equipment had not been mastered, the framework had been produced of metal. None the less, up to this day it has been gladdening our hearts.

90. Golden Gates Metro Station

architects Vadym Zhezherin, Borys Zhezherin, Mykola Zharikov, 1989

A real political intrigue is associated with this “historic” metro station. The then Chief City Architect N. L. Zharikov did not like the project of a very commonplace decoration of the underground platform prepared by Muscovites. Its alternative smart project in “Byzantine style” was created by a dynasty of Kyiv's architects — the Zhezherins. The chandeliers of the Station inventively reproduce the magnificent church-chandelier of St. Volodymyr's Cathedral. The girth arches are decorated with mosaics in the Old-Rus style. All those artistic masterpieces were produced by the artistic team of G. Koren, V. Fedko, S. Adamenko, M. Ralko.

10. Kyiv the Independent

1991–2013

Soviet architects were sick and tired of building within the frames of Building Norms and Regulations and USSR State Standard Specification! Using of metal was strictly limited, custom designing — was a happy chance, heights were standard — 5, 9, 12 and 16 storeys. And, finally, the Perestroika has brought happiness: you could build everything, whatever you like, of any configuration. None the less that permissiveness has not automatically given birth to architectural quality. But such diversity becomes Kyiv.

91.

St. Basil the Great Temple

7 Voznesensky Descent

architects Larissa Skoryk, Olena Matushenko, Eugen Babiychuk, 1993–2000

Situated at the area of ancient Kopyrev Konets, on a rough terrain on the very brink of Voznesensky ravine. Belonging to the Greco-Catholic community and the architect's unprejudiced approach made the Church emerge Modernist, unexpectedly for the "Orthodox Tsardom": flat surfaces and pyramidal volumes, abundant glazing admitting light into the interior... on the 25th June of 2000 the Temple was visited and blessed by Pope John Paul II.

92.

Hyatt Regency Hotel

5 Alla Tarasova St., Sofiyskaya Square

architect Yanosh Vig, 1997–2007

The Hotel was not unanimously received in the Kyiv community. The 'preservationists' insist on inadmissibility of an impudent glass within the limits of the ancient square. The modernization champions point out the Hotel's positive influence on the situation. The height is moderate, in the semi-circular façade is reflected St. Sophia Cathedral. Into the Hotel's structure, a reconstructed four-storeyed house with its brick façade has been inscribed. The panoramic effects: transparent lifts in the atrium and coffee-houses with fine views at the roof is a special merit of the building.

93. Independence Column

Maydan Nezalezhnosti

architects Oleksandr Komarovsky, Sergiy Babushkin, Oleksandr Moskvichuk;
sculptor Anatoliy Kushch, 1999–2000

Despite all the complexity of the Maydan area (numerous skylights in the underground shopping mall, lavish “pops” sculpture), the column on the left bank of Khreschatyk seems to save the day. It has many predecessors — from the Trajan Column to Nelson’s. But somehow it proved to be relevant and even bears traces of originality. The Fust — Carrara marble on metallic framework. The pedestal — Baroque chapel, a quadruple architectural image of the Zaborovsky Gates. The body — Corinthian Order. The sculpture is of folk origin. The eclectic column’s image served as a backdrop for the eclectic Orange Revolution.

94. Greco-Catholic Cathedral of the Resurrection

5 Nikolsko-Slobidska St.

architects Mykola Levchuk, Oleg Klimenko, Oleg Bilogub, Tamara Ignatenko, 1998–2013

A cruciform supporting construction of the Temple is brought into the volume by four narrow pylons, and the emerald cupola of the main volume is attached to them from below. So the Cupola 22 *m* in diameter does not have any traditional supporting elements: while in the interior you have an impression of the cupola being supported by some invisible Heavenly forces. Apart from other constructive and stylistic finds, the obvious merit of the Temple is its situation on the Dnieper’s bank and within the framework of the Left Bank Centre.

95. Southern Station

Southern terminal of the main railway station, 4 Georgiyya Kirpy St.

architects Segiy Yunakov, Iryna Chorna, Mykola Khryapa, Tamara Malevich et al., 2001

In the 1990s. Ukrainian railways (Ukrzaliznytsia) completely fell into decay. And only by the tenth anniversary of Independence, due to organizational talents of Transport Minister G. Kyrpa (then he had not “committed suicide” yet) the railway’s rolling stock and infrastructure renovation and revival

started with great dispatch. The building of the Kyiv station new terminal took only 175 days from the designing stage start to handing it over for service (The Guinness book). A mighty cap peak (really, the Ronchamps), nice atrium and intentionally machine image — as it becomes to railway engines!

96. Embassy of the Netherlands

7 Kontraktova Square

architects Hans van Beek, Vadym Zaplatnikov, Larissa Merkulova, 2001–2003

The House-Netherlander is quite unusual for the recent Kyiv's construction: bagatelles are absent and solidity is present. None the less, it is inseparably linked with its context and is keenly responsive to the form of the ancient square around the Virgin Pirogoshcha, to the height, color and texture of the surrounding buildings. There is even a window as if purposely peeping at the capital of the neighboring mansion. The spacious interior as on board a ship is crossed with open stairs and equipped with wooden panels. In all respect, it is a quite contextual being, inhabitant though from another planet.

97. Arcada Bank

3 Olginska St., Instytutska St.

architects Yuri Borodkin, Olena Kovaliova, Volodymyr Pilipchuk, Anna Borodkina et al., 2001–2008

It is a rare example of the environmental approach: the office building of 30thousand sq. m. has hardly spoiled the historic context, but added some extra quality to the place. The arch of the main façade in its encompassing gesture makes a happening of the flying disk of the metro Khreshchatik's upper pavilion (I. Maslenkov, Yu. Tiagno, 1965). The style of the house with sculpture and copper roofing — the new Art Deco — proves the emerging of good buildings even from rubbish.

98. The Nativity Church

5 Obolonska Embankment

architects Valentyn Isak, Oleg Kalinovsky, Ruslana Khovalko, 2004–2007

Among the great number of new temples, absolutely conformist in style, it but rarely appears before our eyes of amazed pilgrims a genuine pearl. We mean a smallish orthodox church on the Dnieper's bank with its scattering of real pearls — onion domes. At the Moscow bridge, from the water side, it opens one of the best city districts — Obolon. Designed and built at his own expense by architect V. M. Isak (at present fallen into disfavor) who had been nurturing the above mentioned Obolon for some twenty years.

99. Europe Plaza

Peremohy Square, T. Shevchenko Boulevard and Saksaganskogo St.
architects Yuri Seriogin, Anatoliy Doshcenko, Anatoliy Gudymenko, Iryna Nikitina,
Tatiana Maliovana, Andriy Zhubinsky, Elvira Begisheva et al., 2005–2007

The house-block around the triangular court-yard — a building more than characteristic of the period of the nouveau riche capitalism. The client wished everything: a skyscraper, parceled out built-up in the context, high-tech, historic style, modern, offices, commerce, garage etc. The request for designing work was being changed often and at random. And the authors' team was no small. Its funny, but something has been achieved. A kind of eruption and a stress mark!

100. Insula, or Town House

4 Gogolivska St.
architects Volodymyr Smirnov, Viktor Likhno, 2006–2007

This dwelling house is built into the structure of a traditional city block of the 19th c., and as distinct from the majority of its post-Soviet mates it does not try with all its might to say a milestone word in architecture with worthless materials and plasticity means. The order composition, high quality materials and “classicizing” Art Nouveau. Granite, sculpture and smithery (forging). The real town house.

Літературно-художнє видання

Борис Леонідович ЄРОФАЛОВ

Київ | Архітектурний атлас

з десятима історичними картами, 294 оригінальними світлинами та архівними ілюстраціями

Українською і англійською мовами

Дизайн: Б. А. Єрофалов

Картографія: А. Г. Шалигін

Супервайзер: О. С. Червінський

Літературний редактор: О. Ю. Ненашева

Спеціальний редактор: Каленик Борисенко

Науковий редактор: Богдан Комузарко (Київенерго)

Секція мовознавства: С. М. Кулінська, А. Б. Шарінова

Формат 155 x 210 мм

Ум. друк. арк. 22,0. Вид. № 66

Видавничий дім А+С

01001 Київ, вул. Бориса

Грінченка 7, оф. 221

Свідоцтво ДК № 2270

від 25.08.2005

Друк ТОВ «Пабліш Про»

www.publishpro.com.ua

тел. +38 044 501 36 70

Свідоцтво ДК № 5400

від 26.07.2017

Printed in Ukraine